

Əllinci payız

*Hərəm müdafiəçisi Şəhid Məhəmməd
Camalının həyat yoldaşı Məryəm Camalının
xatirələri*

Fatimə Behbudi

Kitabın adı:.....Əllinci payız
Qələmə alan:.....Fatimə Behbudi
Tərcümə edən:.....Vüsal Hüseynzadə
Çap tarixi:.....2020
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

«Издательство Полипресс»
Тверь, Комсомольский проспект, дом 19.
Тел.: (4822) 58-19-78, 500-250,

ISBN 13-22-024819-16

**Şəhidlərin pak ruhlarına
Allahın salamı olsun!**

Şəhid Sərdar Məhəmməd Camali
Doğum tarixi: 31 dekabr, 1963
Doğulduğu yer: Kirman vilayəti, Babək
rayonu, Paqələ kəndi
Xanım Məryəm Camali ilə izdivac tarixi:
27 avqust, 1986
Övladlarının sayı: 3
Şəhadət tarixi: 3 noyabr, 2013
Şəhadət yeri: Suriya, Dəməşq ətrafı

Giriş

**Şəhid Məhəmməd
Camalının həyat yoldaşı ilə
2018-ci ilin yanvarında görüşdüm
Həmin günlər Dəməşq
xanımı həzrət Zeynəbin (ə)
doğum gününə təsadüf edirdi.**

**Təsadüfən, Bəni-Hasim müdriki olan o
xanımın vəfat günündə də təkmilləşdirici
müsaibə üçün Kırmanın
Babək rayonuna gedib
şəhidin anası ilə görüşdüm.**

**Bu söhbətlər təxminən
on dörd saat çəkdi və nəticədə qarşınızdakı
kitab ərsəyə gəldi.**

**Müəyyən çatışmazlıqlara görə istədiyim
məlumatları əldə edə bilmədim.**

**Bəzi dostlar da yetərinçə əməkdaşlıq
etmədilər.**

**Hələ də şəhid barədə bəzi
sənədlərin yalnız bir hissəsi
mənə çatdı.**

**O əzizlər kömək etsəydilər,
indi qarşınızda daha
dolğun bir kitab olardı. Buna
baxmayaraq, "Əllinci payız" kitabı
Şəhid Camalinin həyatına nur
saça bilər.**

**Təkmilləşdirici müsahibələrdə
suallarımı cavablandırانların
hamısına - şəhidin anası xanım
Ziba Camaliyə, atası Əkbər Camaliyə,
qardaşı Əli Camaliyə, müqəddəs
müdafiə dövründə döyüş
yoldaşı olmuş Sərdar Hüseyn
Mahmudiyə və Məhəmməd
Məhəmmədiyə təşəkkürümü
bildirirəm.**

Fatimə Behbudi

Birinci fəsil

Elçilik

Atamla anam pıçıldaşırdılar. Nə barədə danışdıqları maraqlı gəlirdi. Hacı Sədulla xəbərsiz bizə gələndə də nəsə baş verdiyini anladım. Bir neçə gün qabaq yuxuda iki salxım üzüm görmüşdüm. Üzümlərin yaqut rəngli iri dənələri o qədər şəffaf idi ki, o tərəfi görünürdü. Sanki bu dünyaya aid deyildilər.

İki-üç gün öncə, Kirmanın isti avqustunda həyətdə üzüm ağacının altında oturanda yuxumu xatırlayıb danışdım. Qardaşımın yoldaşı gülə-gülə

dedi: "Arxayın ol, üzümlər - kəsiləcəyiniz iki çətin imtahanlardır!"

On birinci sinif imtahanları çətin idi. Minunun sözü məni həyəcanlandırdı. Lakin çox keçmədən qiymətlər gəldi. Qəbul olmuşdum. Odur ki, yuxumun yozumunu Hacı Sədullanın xəbərsiz gəlişində və anamla atamın pıçıltılarında axtarmağa başladım.

Hacı Sədulla əmimin qayınatası idi. O, hər dəfə qızını və kürəkənini görməyə gələndə, ailənin böyüyü olduğuna görə, atam da onu ziyarət edirdi. Ondan sonra Hacı Sədulla bizə baş çəkirdi. Həmin gün isə qapının zəngi çalınandan, otağın pərdəsini kənara çəkib həyətdə onu görəndən fikirləşirdim ki, bu gəliş digər gəlişlərə bənzəmir.

– Rüksarə, heç kim bilməsin, hələ heç nə məlum deyil.

Atamın yavaşca dediyi bu sözlər məni nəşə baş verəcəyinizə əmin edirdi. Anam dilləndi:

- Yox, hacı, arxayın ol. Mən heç razı da deyiləm.

Səbəbini bilmirdim, ancaq ürəyimdə tufan qopmuşdu, özümdən asılı olmayaraq həyəcanlanırdım.

Əmimgilin evi bizim evimizlə üzbəüz idi. Atam əmimgili və Babək rayonunun Paqələ kəndindən gəlmiş Hacı Sədullanı günorta yeməyinə dəvət etdi. Minu qardaşımın yoldaşı olmazdan öncə xalam qızı

idi, məndən üç yaş böyük olsa da, onunla səmimi idik. O, böyüklərin pıçılısını duyub yanıma gəldi, qulağıma dedi: "Məryəm, sənə elçilik etmək istəyirlər, bilirsən?"

Yerimdə quruyub qaldım. Sanki bir nəfər bilmədən saçımı dartmışdı. Dedim: "Yox! Yalan demə!"

– Allaha and olsun!

Süfrəyə xörək və çay aparanda hamının mənə baxdığını hiss edirdim.

Qonaqlar gedəndən sonra anamın ağır baxışlarını duydum. Hər dəfə gözlərini üzümə dikəndə baxışımı yayındırırdım ki, mənə utandıracaq bir söz deməsin.

Ertəsi gün səhər süfrəni yenidən toplamışdıq ki, qapının zəngi çalındı. Əmimin yoldaşı idi. Əlimdən tutub mənə bir otağa apardı və dedi: "Hüseyn ağanın Məmmədi üçün sənə elçilik ediblər".

Ağzımı açmaq istəyəndə dilləndi: "Gördün ki, tayfanın böyüyünü göndərmişdilər!"

Yadıma düşdü ki, tayfada heç kim Hacı Sədullanın sözündən çıxmır.

Əmim yoldaşı dedi: "Atan razıdır. Hər halda, Məmməd onun bacısı oğludur. Ondan yaxşı kim ola bilər?! Mən sənə fikrini öyrənməyə gəlmişəm".

Tərəddüd etmədən dedim: "Yox!"

– Necə yeni "yox"?

– Yəni istəmirəm.

Gözlərini bərəltdi.

– Nə üçün? Məgər ondan nə görmüsən?!

– Heç nə.

– "Heç nə" cavab deyil!

Kəkələyə-kəkələyə dedim: "Demək istəyirəm ki... onu tanımıram. Həm də bilirsiniz ki, mən oxumaq istəyirəm".

Qaşlarını qaldırdı, gözlərini böyütdü və dedi: "Oxumağın ailə qurmağa nə aidiyyəti var?!"

– Bu il axırınıcı sinfə getməliyəm. Adımı yazdırmağa qoymazlar.

– Bu iş məndə! Danışarıq, nikah qeydiyyatını sonraya saxlayarlar.

– Yox, əmidostu, təkcə bu deyil. Məhəmməd bibim oğludur, düzdür, amma onu tanımıram, yaxşı-pis xasiyyətlərini bilmirəm.

Yenə qaşlarını qaldırdı.

– Qoy mən sənə deyim. Bu oğlan on birinci sinifdə oxuyanda müharibə başladı, Bəsicə yazılıb könüllü şəkildə cəbhəyə getdi. Bir neçə aydan sonra da Mühafizəçilər korpusuna daxil oldu. İndi iyirmi üç yaşlı bir gənkdir, ancaq yaşlı kişi qədər ağıllıdır.

Əmim yoldaşı əl çəkmədi, nə dedimsə, dəlil-sübutla ağzımı yumdu.

Bir neçə gündən sonra yenə gəldi:

– Onlar cavab gözləyirlər.

– Mən fikrimi söylədim.

– Qız, cavansan, xamsan, səhvə yol verirsən.

Birdən hirsləndi:

– Bax... Sən mənim qardaşlarıma inanırsan?

Cavabımı bilirdi. Onlara gedib-gəldiyimizə görə bacı və qardaşlarını da çox görmüşdük. Onlar bacılarını görməyə gələndə bizə baş çəkirdilər, biz də Rəfsəncana gələndə onlara qonaq olurduq. Dedi: "Mənim qardaşlarımla həyat yoldaşları ilə rəftarını görmüsən. Məmməd mənim qardaşlarımdan yaxşı olmasa da, pis deyil!"

Sanki kimsə əli ilə ağzımı bağladı. Dilim tutuldu və deməyə sözüm qalmadı.

– Hər şeyi bir kənara qoy, belə təmiz oğlan tapmazsan. Özün görürsən, başını qaldırıb heç kimin üzünə baxmır.

Yadıma düşdü ki, bir-iki ay öncə böyük qardaşım Mənsurla evdən çıxanda birdən dedi: "A... Məmməd bizə gedir".

Küçənin başına baxdım. Məhəmməd maşından enib bizə doğru gəlirdi. Dedim: "Doğrudan da bizi görmədi?"

Dedi: "Yox. O, ətrafına fikir vermir, çox vaxt başını aşağı salır".

Üzümü əmim yoldaşına tutub dedim: "Özünüz bilirsiniz ki, anam razı deyil. Deyir ki, indi "hə" desən,

on bir il aldığı təhsil hədəfə gedəcək. Ailə qurmuş qıza məktəbdə yer yoxdur!"

– Anan da mənim boynuma. Sən özün razısan?

– Yox! On bir il məktəbə getmişəm, indi axır-axırda nə üçün buraxım?! Dərs oxuyub universitetə girmək istəyirəm.

– A... Qız, sən yenə öz sözünü deyirsən. Dedim ki, orə gedəcəksən, dərslərini də oxuyacaqsan.

Uzun yay günlərində gecələr böyük həyətimizdə otururduq. Həmin ildə isə özümü atamın baxışlarından gizlətməyə başladım. Elçilik söhbəti ortaya çıxandan bəri ondan utanırdım.

Üç-dörd gün idi Hacı Sədulla getmişdi və daha elçilikdən söz düşmürdü. Bir gün səhər çağı həmişəki kimi xalçaları süpürüb axşama qədər yığışdırmaq üçün həyətə çıxdım. Bu zaman birdən atamın səsinə yaxalandım:

– Məryəm, öz fikrin nədir?

Başımı aşağı salıb dilləndim:

– Siz nə desəniz.

Bu sözlərin dilimə necə gəldiyini bilmirəm, amma yadımdadır ki, atamla anamın mənim elçiliyim üstündə mübahisələrinin tez bitməsinə istəyirdim.

Axşam süfrəni toplayandan sonra atam anama yaxınlaşdı dedi: "Xanım, Məryəm razıdır".

Anamın baxışları mənə çevrildi. Qulaqlarımın arxasına qədər bütün üzüm qızardı. Atam əlini

anamın çiyinə qoyub dedi: "Bax, mənim beş qızım var. Sən birincinin izdivacını mənə tapşır, daha heç biri ilə işim olmayacaq!"

Anam üzünü çevirdi.

Atam dedi:

– Rüksarə, yadında saxla, Məmməd Hüseyn ağanın oğludur. Bacımın yoldaşının yaxşılığından, mərdliyindən hamı danışır. Bir kənd ona arxalanır, onu "Pəhləvan Hüseyn" çağırırdı. "Yox" demə, qadın, Məmməd kimin qapısını döysə, "yox" eşitməz!

Bibim deyirdi ki, yayda meyvələr yetişəndə Hüseyn ağa xurcunu götürüb armud dərməyə gedər, bir neçə saatdan sonra isə xurcunun dibində iki-üç armudla qayıdardı. Hamısını yolda camaata verirdi.

Hüseyn ağanı görənlər deyirdilər ki, Məhəmməd uca boy-buxunundan atasına çəkib. Hərçənd bir zamanlar güləşçi olduğuna görə Hüseyn ağanın daha güclü bədəni varmış.

Anam razılıq verməsə də, daha mane olmadı. Atam isə sevinir, Məhəmmədi yaxşı qarşılayırdı.

Həmin günlərdə qardaşım Mənsur əsgərlikdən məzuniyyətə gəldi. O, Məhəmmədlə dost idi. Elçilik məsələsini ona danışib fikrini soruşdum. Dedi:

– Nə edib-etməyəcəyini deyə bilmərəm, amma məndən soruşursansa, yaxşı oğlandır.

Arxayınlaşdım.

Çox keçmədən atam Hacı Sədullaya xəbər göndərdi. Ertəsi gün altmış-yetmiş nəfər elçiliyə gəldi. Məhəmməd tayfanın böyükkləri ilə qonaq otağına keçdi. Daha çox bibisi qızları olan gənclər isə aşağıda qaldılar. Onlar Məhəmmədi bacı kimi sevir, ailə qurub, özləri demiş, yerbəyer olmasını istəyirdilər.

Məhəmmədin iki yaşı olanda atası dünyadan köçmüşdü, o vaxtdan bibisi Hacı Fatimənin və bibisi qızlarının əzizi olmuşdu. Məhəmməd onların sevimli dayılarının yeganə yadigarı idi. Onların arasında Məsumə xanım Məhəmmədi bəy görməyi daha çox istəyirdi. Məhəmməd üçün əvvəlcə ögey atasının qohumlarından bir qıza elçi getmişdilər, amma bibisi qızları onu bəyənmirdilər. Əkbər ağa öz qohumlarından bir qız seçib atalıq işini tamamlamaq istəyirmiş.

O vaxt bir qıza elçi gedəndə qız gizlənməli, özünü göstərməməli idi. Mən Minu ilə birgə qonaq otağının böyük pəncərəsinin arxasında qulaqasdıya çıxdım. Xalam hamının danışmasını gözlədi, sıx-sıx oturmuş qohumlara nəzər saldı, sonra başını Məhəmmədə çevirib dedi:

– Məmməd ağa, biz demədik ki, sənə qız vermirik. Amma sən orta məktəbi bitirməmiş müharibəyə getmisən. Təhsilini davam etdir, inşallah attestat alandan sonra qədəmlərin gözüümüz üstə!

Məhəmməd böyüklərdən icazə alıb danışmağa başladı:

– Mən həyatımda bütün işlərimi Allahın razılığından ötrü görmüşəm. Baş üstə, təhsilimi davam etdirərəm, amma izdivac üçün yox, yalnız Allahın razılığından ötrü!

Onun sözlərindən sonra heç kim bir söz demədi və məclis atamın müsbət cavabı ilə bitdi.

Mehriyyəmm 400 min tümən pul və Paqələ kəndində atasından irs qalmış kiçik badam bağı oldu.

Bibimlə atam çox sevinir, yan-yanə oturub dərdləşir, saatlarla danışdılar. Bibim xatirələrindən danışib deyirdi:

– Yetim bir uşağı bu yaşına çatdırdım. O, böyüyənə qədər çox əziyyət çəkdim. Xəstələnəndə bütün bədənim əsirdi. O, dünyaya gələndə nə suyumuz vardı, nə elektrik xəttimiz. Onu əziyyətlə böyütmüşəm. Məmmədin iki yaşı olanda bir qohum evindən qayıdırdıq. Atasını birdən əlini sinəsinə qoyub "Ağrıyır... Ağrıyır..." – dedi və yerə yıxılıb canını tapşırırdı. Məmmədin bibisi Hacı Fatimə mənə bacıdan yaxın idi. Evinin bir tərəfini boşaldıb dedi ki, gəl bizim yanımıza. Mən yerdə otururdum, Məmməd yanımda oynayırdı, ya da qaça-qaça bibisinin qucağına gedirdi. İki-üç aydan sonra anam

Kirmandan gəlib bir müddət yanımda qaldı. Uşaq iki yaş yarımliq idi. Onu iki dəqiqə boş qoymaq olmurdu, hər yerə gedirdi. Həmişə onun ardınca düşürdüm. Təkcə mən yox, bibisi, bibisinin yoldaşı və bütün qohumlar bu oğlanı dörd gözlə izləyirdilər ki, başına bir iş gəlməsin. Allah Hacı Fatimənin əri Əli ağadan razı olsun! Qışın soyuğunda uşağın yeri isti olsun deyə, çoxlu odun gətirirdi. Onda yandımağa bir neft lampası da yoxumuz idi. Yadındadır, Süleyman, demişdin ki, bacı, ili yola verəndən sonra uşağın götür, gəl Kirmana, bizim yanımıza?! Deyirdin ki, orada qalma, ağacın varsa da, kirayə ver.

Atam təsdiq əlaməti olaraq başını yelləyirdi.

– Azyaşlı uşaq idi, malını xərcləmək olmazdı. Mehriyyəmi satıb ərimə məclis keçirdim. İldən sonra ərimin əmisi bir gecə bizdə qaldı. Sözlü adama oxşayırdı, amma heç nə demirdi. Onlar elat idilər, gec-tez gedəcəkdilər. Ona dedim: "Siz ağıla gedirsiniz, mən də burada təkəm. Uşağımı götürüb Kirmana getmək istəyirəm". Dedi ki, yox, uşağı aparma, biz darıxarıq. Dedim ki, yaxşı, bəs mən tək-tənha nə edirəm? Dedi: "Qorxuruq ki, Kirmana getsən, uşağı yad əllərə verəsən". Dedim: "Nə üçün belə fikirləşirsiniz? Mən uşağımın başı üstə olmaq istəyirəm". Dedi ki, yox, söz çıxararlar.

Səhər çağı xalçanın üstündə oturmuşdum. Məmməd yatmışdı. Əmi bir ruhani ilə həyəətə girdi. Bildim ki, məni kiməsə vermək istəyirlər. Yenidən ərə getməyə utanırdım. Dedim ki, istəmirəm. Əmi dedi: "Uşağımızın ailəsinin başçısı olmalıdır". Məmmədin əmisi oğlu Əkbəri dövrəyə almışdılar. Orada kəbinimizi kəsdilər. Axşam əmi dedi ki, gedək bizə. Evə çatanda Məmmədi Əkbərin qucağına qoydu. Əkbər həm arvad almış oldu, həm də uşaq.

Anamla xalalarım sevinmirdilər. Qohumların biri mənə belə dedi: "Məryəm, əgər bir pasdarın həyat yoldaşı olmaq istəyirsənsə, bilməlisən ki, şah rejimi yenidən qayıtsa, yeməyə çörəyin olmayacaq!"

Dedim: "Şah rejimi qayıtsa, Allah bizdən üz döndərməyəcək ki! Allah allahlığını edəcək. Ruzi verən Allahdır, nə Onun yaratdıqları, nə də rejim!"

O da dedi ki, necə məsləhətdir!

Bir həftə çəkməmiş Məhəmməd əmim yoldaşına dedi ki, mənimlə danışmaq üçün valideynlərimdən icazə alsın. Anam etiraz etmədi. Əmim yoldaşı Məhəmmədlə birgə bizə gəldi. Onlar bir tərəfdə oturdular, anamla mən də bir tərəfdə. Məhəmməd dedi: "Mənim birinci seçimim korpusdur. Nə qədər ki müharibə var, mən də cəbhələrdə olacağam. Çox vaxt ezamiyyətdə oluram, evə hərdən gələ bilirəm". Bir söz demədim. Fikirləşdim ki, korpus üzərində

dayanır və mən bundan məmnunam. Onu yaşıl pasdar geyimində görməyi çox sevirdim. Gözaltı ona baxıb öz-özümə dedim: "Bu geyim hər kəsin boy-buxununa olmaz, ancaq sənə çox yaraşır".

Dedi: "Siz məndən bir şey istəmirsiniz?"

Başımı aşağı salıb dedim: "Yalnız təhsilimi davam etdirmək istəyirəm".

Dedi: "Dərs oxumanızı mən də istəyirəm".

Paqələ ləhcəsi onun dilində daha şirin səslənirdi.

"Hə" söylədim. İki həftə keçməmiş nişan təyin etdilər. Nikah şəbəsinin işçisi qonşumuz idi, danışdıq ki, ailəli olduğumu pasportuma mən attestat alandan sonra yazsın. Nişandan bir-iki gün öncə bibim qızı Məsumə xəbər göndərdi ki, Kirmana toy alış-verişinə gəlirik.

Məsumə yoldaşı ilə gəldi. Soruşdum: "Bəs Məhəmməd ağa haradadır?" Bunu deyəndə çuğundur kimi qızardım. Onun adını çəkməyə utanırdım. Xüsusən də hamı onu Məmməd çağırırdı, mənsə adını tam deyirdim. Məsumə xanımın səsi ilə özümə gəldim.

– Çox istəyirdi ki, gəlsin, amma ezamiyyətə göndərdilər.

Narahat oldum. Məsumə xanım bunu duyub dedi: "Getmək istəmirdi, məcbur oldu".

Onun zövqünə uyğun alış-veriş etmək istəyirdim, ancaq elə əvvəldə məni tək qoymuşdu. Dedim: "Bəs Məhəmməd ağa üçün nə vaxt alış-veriş edək?"

Məsumə xanım dərhal cavab verdi:

– Söz verib ki, tez qayıdacaq. Yenə gələcəyik.

Quran, qızılı rəngli dairəvi güzgü və bir cüt şamdan aldım. Fikirləşirdim ki, görəsən, xoşu gələcək, yoxsa yox. İsrarla deyirdilər ki, nə istəyirəm, alım. Amma dedim: "Bir şey istəmirəm. Yalnız adi və nişan üzükləri adətdir".

Məsumə xanım sözümə fikir verməyib mənə bir qolbağı da aldı. Çəkinmədən alış-veriş edirdilər: Yaşıl nişan köynəyi, ətir, çanta, ayaqqabı və gəlin üçün lazım olan digər şeylər aldılar. Sonra bildim ki, özü Məsumə xanıma belə deyibmiş: "Nə lazımdırsa, al. Maaşımı alandan sonra yavaş-yavaş borcumu qaytaracağam".

Həmin gün Məsumə xanım dedi ki, ailəsi Məhəmmədin atası Hüseyn ağanı çox sevirmiş. Hüseyn ağanın yeganə yadigarı olan Məhəmməd də dayılarını xatırladır. Hacı Fatimə Hüseyn ağanı çox sevdiyinə görə ona yaxın yerdə ev alıbmiş ki, hər səhər onu görsün. Ona o qədər bağlı imiş ki, qardaşı vəfat edəndən sonra xəstələnib yatağa düşmüşdü; nə həyatın nə olduğunu bilirmiş, nə də ailə-uşağın. Deyirdi ki, dayım dünyadan köçmüşdü, amma bir müddət səhərlər evinin önündən keçəndə Quran

oxumaq səsini eşidib ona darıxır, Məhəmmədi qucaqlayıb qoxulayırdım.

Məsumə xanım Məhəmmədə analıq etməyi o qədər istəyirdi ki, oğlanın gətirəcəyi şeyləri özü alıb gətirirdi.

Məhəmməd Əhvazdan qayıtdı. Atamla birlikdə bazara getdik. Məhəmməd dedi: "Mənə saat və üzük almayın. Çox güman ki, haradasa unudub itirəcəyəm".

Atam razılaşmayıb dedi: "Bizim borcumuz almaqdır, qalanı sənin boynuna".

Həmin gün bəy alış-verişini etdik, kostyum, ayaqqabı, saat və platin üzük aldım.

1986-cı ilin 27 avqustunda, 19 yaşımın tamam olmasına bir neçə ay qalmış nişanlandım. Nikah oxunanda fikirləşirdim ki, kaş anam bu izdivaca razı olaydı.

Toy da həmin gün oldu. Mən ağ gəlinlik geyindim, Məhəmməd də sürməyi rəngli kostyumunu. Xanım qonaqlar bizə, kişi qonaqlar da əmingilə topladılar. Toyda salavat deyir, İmam Mehdi'nin (ə) zühur duasını oxuyurdular.

Həmin gün qohumlardan dördü fotoaparət gətirib şəkil çəkdi, amma heç biri çıxmadı. Sonra bildim ki, Məhəmməd'in şəkildən xoşu gəlmir. Sonralar ona dedim: "İndi bildim nə üçün şəkillərin heç biri çıxmayıb! Demə, sən şəkili sevmirmişsən!"

Bir neçə gün öncə atam restoranı olan bir dostuna qonaqlara yemək sifariş vermişdi. Məhəmməd yalnız gedib pulunu ödəməyə vaxt tapdı. Axşam qonaqlar getdilər, bacılarla qardaşlarım qaldılar. Anam bizə bir otaq hazırlamışdı, amma onunla tək qalmağa utanırdım. Daha çox atamdan xəcalət çəkirdim. Otağa girəndə də Məhəmmədlə rahat deyildim. Məndən beş yaş böyük idi, onunla söhbət etməyə utanırdım. Birdən dedi: "Acam". Dedim: "Nə üçün? Məgər yemək yemədin?"

Güldü:

– O qədər sevincək idim ki, yemək yadımdan çıxdı.

Məni gülmək tutdu və özümü sərbəst hiss etməyə başladım.

Toyun üçüncü günündə verilən ayaqaçdı qonaqlığından sonra dedi: "Mən cəbhəyə qayıtmalıyam. Amma əvvəlcə gedim, anamla sağollaşım".

Atamla anam da Məhəmmədlə birgə Paqələyə yola düşdülər. Mən məktəbə hazırlaşmaq üçün evdə qaldım. Atam sarımtıl peykan maşınını çıxaranda sevindim. Məhəmməd Paqələyə getmək üçün əvvəlcə Rəfsəncana, oradan da ürəkbulandıran mikroavtobusla kəndə getməyə məcbur olmadı.

Bibim Məhəmmədi çox sevirdi. Məhəmməd də onun hörmətini saxlayır, vaxtı-vaxtında ona baş

çəkir, lakin nə vaxt gedəcəyini demirdi. Bibi bunu soruşanda mövzunu dəyişdirirdi. Deyirdi ki, anam çox narahat olur, ondan ötrü qorxuram.

Bir dəfə bibi ilə söhbətləşəndə Məhəmmədin ilk dəfə cəbhəyə getməsi haqda danışıdı:

– O, on birinci sinifdə oxuyanda müharibə başladı. Sinif yoldaşı Rəfsəncandan gəlmişdi. Soruşdum ki, bizim Məmməddən nə xəbər var? Dedi: "O, hərbi təlimə gedib. Cəbhəyə getmək istəyir. Sabah tezdən yola düşəcək". Cavadım altı aylıq idi. Onu qucağıma götürüb yola qədər getdim, orada Əliməmmədin mikroavtobusunu gözləməyə başladım. Rəfsəncana çatıb axşam bir qohumumgildə qaldım. Ertəsi gün səhər tezdən Bəsicin binasına yollandım. Nə qədər xahiş edib yalaramsa da içəri buraxmadılar. Qapıçılara dedim: "Demirəm ki, uşağımı getməyə qoymayacağam. Qoyun onu görüm, bir şeyə ehtiyacının olub-olmadığını bilmək istəyirəm". Məhəl qoymadılar. Bir qadın bəsicilərə bir vedrə süd gətirdi. Mənə dedi: "Xanım, səhər tezdən bu soyuqda uşaqla burda nə edirsən?" Dedim: "Oğlum burdadır, cəbhəyə gedəcək. Onu görmək istəyirəm". Dedi: "Canım, xüsusi bir saatdan başqa heç vaxt qapını açmırlar. Özünü yorma". Dedim ki, qapı açılana qədər oturacağam. İki-üç saatdan sonra oraya bir cavan gəldi. Məni görüb dedi: "Ana, gəl içəri, uşağın soyuqdan dondu". Gördüm ki, Məmməd kimi otuz

uşaq bir yerdə dayanıb. Getməyə hazır idilər. Məndən soruşdu ki, kiminlə işin var? Dedim ki, Məhəmməd Camali ilə. Dedi: "Xala, Allah haqqı, onu dünən apardılar". Dedim ki, oranın telefon nömrəsini ver. Dedi: "Onlar dağdadırlar. Orada telefon yoxdur. Yeddi-səkkiz gün təlim keçib qayıdacaqlar".

Yenə uşağımı qucağıma götürüb mikroavtobusla geri qayıtdım. Camaat danışdı ki, cəbhədə hamıdan qabaq Bəsic üzvlərini döyüşə göndərilər. Buna görə çox narahat olmuşdum, gecə-gündüz ağlayırdım. İyirmi gün ötdü. Bir də gördüm maşından endi. Dedim: "Bala, gəldin?!" Dedi: "Hə, nənə, gedib təlim gördük ki, cəbhədə ehtiyac olsa, silahdan istifadə edə bilək". Yenidən Rəfsəncana dərsinə getdi. Təxminən on gündən sonra Paqələyə gəlib paltarlarını götürdü. Dedi: "Nənə, getmək istəyirəm. Bəlkə bir aya qədər gələ bilmədim". Dedim ki, cəbhəyə gedirsən? Dedi ki, yox. Dedim ki, and iç. Dedi: "Əgər getsəm də, iyirmi-otuz gün qalıb qayıdacağam". Dedim: "Məmməd, eləmə! Bala, məni öldürmə! Mən səni yetim böyütmüşəm!" Dedi: "Ana, vuruşub Kərbəlanı görmək, İmam Hüseyin (ə) altıbucaq məzarı yanında oturmaq istəyirik". Axırda məni razı saldı. Axşamüstü çox ağladım. Paçınarana gedib imamzadəyə daxil düşdüm ki, ürəyim sakitləşsin. Gecə yuxuda hərəmin xadiməsini gördüm. Ona dedim ki, seyidi görmək istəyirəm. Dedi ki, yaxşı.

İçəri girdim. Gözəl bir gənc ağ paltarda bir taxtın üzərində oturmuşdu. Məndən soruşdu: "Nənə, nə olub?" Dedim: "Mənim belə bir uşağım var. İstəyirəm ona dua edəsən ki, cəbhəyə getməsin, cəbhə fikri başından çıxsın". Əlini uzadıb torbasından bir ovuc ləbləbi və kişmiş çıxardı, mənə verib dedi: "Bunları ona ver, sonra hara gedirsə, qoy getsin, qorxma!" Səhər yuxumu Əkbərin anası Hənvaya danışdım. O, Məmmədi canı kimi sevirdi. Mənə dedi: "Əgər bu seyidə, bu qərib imamzadəyə etiqadın varsa, daha ağlama. O, narahat olar. Sənə ləbləbi verdisə, bil ki, ondan muğayat olacaq. Uşağın nə vaxt cəbhəyə getsə, ona heç nə olmayacaq". Ondan sonra arxayın oldum. Yalnız darıxanda otağa girib paltarlarını iyləyir, ağlayırdım. Əkbərlə uşaqlar biləndə yanıma gəlirdilər və hamımız ağlayırdıq".

İkinci fəsil

Ailə və övlad

Toy etsək də, evimiz yox idi. Mən məktəbə getməli idim, Məhəmməd də cəbhəyə. Atam toy axşamı Məhəmmədə dedi: "Məryəm bu günə qədər mənim qızım idi, bu gündən sənin xanımıdır. Əlini sənin əlinə qoyuram; hara getsən, özünlə apara bilərsən. İxtiyar sahibisən. Amma nəzərə al ki, bu qız iki gündən sonra məktəbə gedəcək, günorta yorğun qayıdacaq. Kimsə onun önünə yemək qoymalıdır. Bir qızın evdə tək-tənha qalması da yaxşı deyil".

Onda məktəblər ikinövbəli idi. Günorta yeməyindən və bir qədər istirahətdən sonra yenidən

məktəbə gedirdik. Atam həmin il məni çətinlikdən xilas etdi, Məhəmməd də razılaşdı.

O, cəbhəyə gedəndə dünyanın qəm-kədəri ürəyimə çökdü. Bir də özümə gəlib gördüm ki, onun üçün nə qədər darıxıram! Nə qədər keçmişə qayıdırdımsa, qəlbimə necə girdiyini xatırlaya bilmirdim. Nə qədər ki, bibim oğlu idi, ona fikir vermirdim, indi isə birdən-birə hədsiz dərəcədə sevdiyim bir insan olmuşdu. Sentyabr yaxınlaşanda məktəbə gedib başımın qarışacağına ümid bəsləyirdim.

Həmin il texnologiya dərindən ötrü məktəbə iki həftə tez getdim. Dərslər başlayandan bir həftə sonra bir nəfər sinfə gəlib dedi: "Məryəm Camali direktorun otağına gəlsin!"

Ürəyim üzüldü. Fikirləşdim ki, yəqin evləndiyimi biliblər.

Məktəbin direktoru qaşlarını düyünləyib oturmuşdu. Salam vermədən soruşdu: "Sən ailə qurmusan?"

– Bəli.

– Onda əşyalarını topla, get evə, evdarlıq elə. Daha məktəbə gələ bilməzsən!

Sanki başıma qaynar su tökdülər. Başımı aşağı salıb otaqdan çıxdım. Tualetin girişində üzümü yudum, güzgüdə özümə baxdım. Pasportu fikirləşmişdik, amma aldığım qaş nə deyirdi?!

Çantamı çiynimə atıb evə yollandım. Yolda Məhəmməd qarşımdaymış kimi onunla danışmağa başladım:

– Bilirdim ki, başıma çadra atmağımı istəyirsən. Sən bir söz demədən özüm çadraya keçdim. Gördüyüm hər bir işdə sənin fikrini nəzərə alıram. Bəs sən necə? Fikirləşmədin ki, mən məktəbi bitirib universitetə girmək istəyirəm?!

Bu fikirlə evə çatdım. Birdən yadıma düşdü ki, gedəndə anama demişdi: "Mən gedirəm. Nə vaxt işiniz olsa, mənə məktub yazın. Harda olsam, özümü çatdıraram".

Çərşənbə günü idi. Ayağa qalxıb ona yazdım: "Söz vermişdin ki, işimi düzəldəcəksən. İndi yola düş, gəl. Məni məktəbdən qovdular". Zərfin üstünə verdiyi ünvanı yazdım, marka yapışdırıb axşamüstü poçta saldım.

Anam hirsələnib deyilməyə başladı:

– Yüz dəfə dedim ki, qoyun bu qız attestatını alsın, sonra nə istəyirsiz edin. Amma sözə qulaq asmadız!

Çalışırdım ki, gözünə görünməyim və hirsini mənə tökməsin.

Şənbə günü axşamüstü bekarçılıqdan parçaya naxış tikdiyim yerdə zəng çalındı. Hövsələsiz halda domofonun düyməsini basdım. Fikirləşirdim ki, görəsən, kimdir, məktəbdən qovulduğumu daha

kimə izah etməli olacağam. Pəncərəyə yaxınlaşıb pərdənin küncündən baxdım. Məhəmməd idi. Həyətə qaçdım. Təəccübümü görüb güldü:

– Dedim ki, özümü yetirəcəyəm.

Anama dedi: "Arxayın olun, düzəldəcəyəm".

Anam narazılığını bildirməkdən ötrü dedi: "Necə? Məktəbdən qovulandan sonra?!"

– Kirmanın maarif müdiri Hacı ağa İranmənişlə danışacağam. O, cəbhə uşaqlarındandır, Məryəmin işini düzəldəcək.

Ertəsi gün günorta olmamış gülrüzlə və əlidolu gəlib dedi: "Get məktəbə".

– Necə? Məni sinfin ortasından qaldırıblar. İndi əlimi-qolumu sallayaraq gedim?

– Heç nə ilə işin olmasın. Arxayın ol. Hər şey düzəldi.

Ertəsi gün tərəddüdlə məktəbə getdim. Sanki heç məktəbdən qovulmamışdım. Direktor müavini gözlərimin içinə baxdı, amma üz də vurmadı ki, mən keçən həftə qovulmuş şagirdəm!

Dərslərim az deyildi, çox vaxtımı alırdı, ancaq yenə bütün fikrim Məhəmmədin yanında idi. Əməliyyat marşı çalınanda bir yerdə qərar tuta bilmirdim. Televizordan cəbhə səhnələrinə baxanda ürəyim sıxılırdı. Həmişə qapını açıb içəri girməsini gözləyirdim. Hər dəfə zəng çalınanda ürəyimdə deyirdim ki, kaş Məhəmməd olaydı. Heç olmasa,

tez-tez məktub yazdığına görə sevinirdim. Hərçənd özünü bütün vücudumla istəyirdim. Təzə gəlin idim, digərlərinə baxıb özümü onlarla müqayisə edir, ürəyimə salırdım. Görürdüm ki, qardaşım yoldaşı Minunun yanındadır, atam anamın yanında, əmim əmidostunun yanında. Təkcə mənim yoldaşım yox idi. Hamısı da öz işləri ilə məşğul idilər, məni başa düşmürdülər. Atam narahat olduğumu bilsə də, bir söz demirdi. Anam həmişə mənə təskinlik verirdi, amma onunla danışmağa cürət etmirdim. Qorxurdum ki, yenə deyəcək: "Özün istədin. Mən həyatını cəbhədə yaşayan bu adamla ailə qurmana əvvəldən razı deyildim. Elə bilirsən dul qalmandan qorxmuram; ya da yaralanıb ayağının kəsilməsindən; ya da bir gün qolunu itirməsindən?! Hər gün beynimdə min cür fikir dolaşır".

Hər dəfə bu sözləri yan-yana düzüb deyir, qəlbimi qırırdı. Mənsə özüm qane olduğum sözü deyirdim:

– Allah birinin əcəlini göndərmək istəsə, yatağında qu tükündən hazırlanmış balığın üstündə də canını alar. Allah qoruyana heç bir şey olmaz. Sən ki Məhəmmədin aqibətindən ötrü bu qədər qorxursan, onda atamı yanında saxla, tərپənməyə qoyma, Allah eləməmiş, birdən elektrik vurur!

Atam elektrik idi, iki-üç dəfə güclü volta toxunub üz-başını yandırmışdı. Mən səkkizinci sinifdə oxuyanda bir gün anamın "Vay! Niyə belə olmusan?"

qışqırtısına yuxudan oyanıb atamın üz və əllərinin yandığını görmüşdüm.

Toyumuzdan iki ay ötürdü. Bir gün Məhəmməd bir neçə həftəlik gedişindən sonra məzuniyyətə gəldi. Darıxdığım vaxtlardan idi. O gələndə şam azanı verilirdi. Dəstəmaz alıb otuz-qırx dəqiqəsini namaza sərf etdi, sonra namazın dualarını oxudu, nafilələrini qıldı. Birdən özümə gəldim ki, mən namazımı bir neçə dəqiqədə qılıram, o necə səbirlə və rahat halda dua oxuyur?

Şam süfrəsində atama dedi: "Korpus ev və ya torpaq almaq üçün ad yazır. Məsləhət görürsünüzsə, mən də alım".

Atam dedi: "Çox yaxşıdır. Məndən soruşsan, deyərəm ki, torpaq al, sonra da özün istədiyini kimi tik".

Çox keçmədən torpaq alıb bizi oraya apardı. Atamgilin məhəlləsi kimi bir yerlə üzləşəcəyimi düşünürdüm. Ancaq bizim torpağımız Kirman Şəfa xəstəxanasının arxasındakı çöllüyün bir parçası idi, heç yol da çəkilməmişdi. Atam oradaca Məhəmmədə bənnanı haradan gətirəcəyini, nə qədər verəcəyini, fəhlələrlə necə davranacağını söylədi. Yolda mənə də tapşırırdı ki, bədxərclik eləmə, evinizi tikin; özünün bir otağın olsa, kirəçilikdən və ildə bir dəfə ev dəyişməkdən yaxşıdır.

Bir gün tənəffüs zəngində, quru və soyuq yanvar havasının məktəb mantolarımızın altından girdiyi, hərəminin bir küncə qısıldığımız vaxtda direktorun otağından gələn Kərbəla-5 əməliyyatının marşı diqqətimizi cəlb etdi. Ağzımdakı tikə daş olub boğazımdan keçmədi. Hər dəfə bu səsi eşidəndə təşvişə düşürdüm. Laqeyd halda yeməklərini ağızlarına basan, gülüb bir-biri ilə zarafatlaşan sinif yoldaşlarıma baxıb öz-özümə deyirdim: "Məryəm, çətin bir yol seçdiyinin fərqindəsənmi?"

O qədər narahat idim ki, dərstdə fikrimi cəmləyə bilmirdim. Günləri bu ümidlə keçirirdim ki, bir gün kimsə evin zəngini basıb deyəcək: "Hacı xanımgilə telefona! Yoldaşın zəng vurub".

Hacı xanım küçəmizdə telefonu olan yeganə şəxs idi. Qardaşım əsgərlikdən onlara zəng vurub vəziyyətini bildirirdi. Ailə qurandan bəri mən də onun daimi telefon istifadəçilərindən olmuşdum. Yazıq Hacı xanım İsfahani bizdən beş-altı ev aralıda yaşayırdı. Yaşlanmışdı, bizə göndərməyə uşağı da yox idi. Qapıda dayanır, yoldan bir adam keçəndə tapşırırdı ki, bizim zəngi basıb Məhəmmədin zəng vurduğunu söyləsin.

Lakin telefon zəngindən və məktubdan xəbər çıxmadı. Nəhayət, bir gün axşamüstü məktəbdən qayıdanda əmim qızı Nəcimə özünü mənə yetirib dedi: "Məryəm, muştuluq!"

– Nə üçün?

– Sənə şad xəbərim var. Məhəmməd cəbhədən gəlib.

Pəncərədən mənə əl yelləyən əmim yoldaşına gülümsəyib qaça-qaça evə getdim. Məhəmməd başını belliyə dayamışdı. Çətinliklə qüvvəsini toplayıb salamıma cavab verdi. Soruşdum ki, nə olub? Dedi ki, başım ağrıyır.

– Başağrısı səni belə əldən salıb?

Bir söz demədi.

– Allaha şükür ki, gəldin. Çox narahat idim.

Danışmağa təqəti yox idi. Dedim: "Necə oldu ki, əməliyyatın ortasında gəldin?"

– Çünki daha əlimdən bir iş gəlmirdi. Kömək etmək əvəzinə əl-ayağa dolaşırdım.

Ürəyim üzüldü.

– Onda nəyə olub?

– Düzü, əməliyyatda partlayış dalğasına düşmüşəm.

İlk günlərdə birdən halı pisləşir, anlaşılmaz sözlər danışır. Diqqəti yerində olanda təqviminə yazdığı qeydlərlə başını qarışdırırdı. Bir dəfə boylananda belə yazdığını gördüm:

– Kərbəla-5 əməliyyatında on beş gün kanalda qaldıq. Başımıza o qədər atəş yağdırdılar ki, yer ayağımızın altında uşaq beşiyi kimi yellənirdi. Mən Polkovnik Mahmudinin tabeliyindəyəm. O, cəsur

adamdır, həmyerlimdir. Bəzən iraclılar atəş yağdıranda uşaqları səngərə göndərir, bayırda bir-iki keşikçi saxlayır. Mən hər dəfə onun keşikçilərindən biri olduğuma görə çox şadam. O mənim coğrafi bilgilərimə güvənir. Həmişə əməliyyatlarda deyir ki, Camali təchizat uşaqları ilə danışib yerimizi bildirsən.

O günlərdə öncəki yaralı dövrünü xatırlayıb özümə təskinlik verirdim. Öz-özümə deyirdim ki, Məhəmməd elə ağır yaradan salamat qurtardı, inşallah partlayış dalğası da heç bir şey edə bilməyəcək.

Xeybər əməliyyatında sol çiyinə güllə dəymişdi. Yarası ağır idi, güllənin yeri stəkanın altı boyda çökək yaratmışdı. Özü deyirdi:

– Yaralananda məni Təbriz xəstəxanasına göndərdilər. Özümə gələn kimi dedim ki, Kirmana getmək istəyirəm. Tibb bacısı gülüb dedi: "Məgər səni tərptəmək olur?!" Dedim: "Sən Allah, bir iş görün, indiyə anama şəhid olduğumu söyləyiblər. O məni görməyincə sakitləşən deyil". Yazıqları gəldi və məni Kirmana göndərdilər.

Bizə gələndə yaxşı deyildi, saç da qarışmışdı. Mənsura dedi: "Yaram bir tərəfə, hamam qadağası bir tərəfə!"

Həkim onu qorxutmuşdu ki, yaraya su dəysə, iltihab edəcək. Mənsur dedi: "Belə deyil. Yaranı sellofanla bağlayaraq, yuyunarsan".

Belə də etdi. Anam su tökdü, Mənsur başını yudu.

Hamamdan çıxanda elə gümrah idi ki, sanki yarasını unutmuşdu. Ondan sonra qala bilməyib Paqələyə getdi. O deyirdi: "Hücumçu batalyonun əksər uşaqları şəhid olublar. İndiyə anamın beyninə min cür fikir gəlib".

Bibi deyirdi:

– Məmməd bir gün bizimlə qaldı. Gətirib göstərdilər, sonra xəstəxanaya apardılar. Görüş vaxtı səsimi eşidən kimi yaxşı olduğunu bildirməkdən ötrü ayağa qalxırdı. Mənə deyirdi: "Anacan, gəlmə, uşağı gətirmə. Burada iltihablı xəstə yatıb. Allah eləməmiş, xəstələnər". Təxminən on gündən sonra xəstəxanadan buraxdılar. Deyirdim yarana baxım, deyirdi ki, bir şey deyil, xırda bir qəlpə yeridir. Deyirdim ki, qoy onu görüm, arxayınlaşım, deyirdi: "Axı, açsam qanayar, buranı qan götürər". Dostları gündə bir dəfə gəlir, qalxıb dağlara gedir, orada yaranı açıb sarğını dəyişdirirdilər. Bilirdim ki, səsini eşitməyimi istəmir.

Yavaş-yavaş yaxşılaşdı. Cəbhədəki işlərinə görə narahat idi, tez qayıtmaq istəyirdi. Təzəlikcə vəzifəsi böyümüşdü. Başqalarından eşitmişdim ki, Sarəllah diviziyasının 415-ci batalyonunun komandiri

Hüseyn Tacik Kərbəla-5 əməliyyatında şəhid olandan sonra Məhəmmədi komandir təyin ediblər. Ondan qabaq isə komandir müavini idi.

Bir aydan sonra cəbhəyə qayıdanda ona necə öyrəşdiyimi bildim. O gedən kimi qəm-qüssəm başlandı. Artıq anam da mənə qoşulub kürəkəninə darıxdığını söyləyirdi. Bildim ki, Məhəmməd onun ürəyində də özünə yer açıb.

Mart ayı, hava soyuq və quru idi. Bir həftə xəstələnib yatdım. Ayaqlarım çox ağrıyır, ürəyim bulanırdı. Onda arıqlamışdım. Həkim mənə görüb dedi: "Ayağının ağrısı zəiflədiyinə görədir".

Anam həkimin sözünü qəbul etməyib dedi: "Bəlkə hamiləsən?"

Razılaşmayıb dedim: "Yox, ana, nə hamilə?!"

Yenidən həkimə getdik. Hamiləlik analizim müsbət çıxdı. Anam o qədər sevindi ki, evə çatan kimi atama dedi. Mən başımı qaldırıb atamın gözlərinə baxa bilmirdim. Qərribə hisslər keçirirdim. Ana olacağıma görə sevinir, hələ attestat almamış özümü çətinliyə saldığıma görə isə narahat olurdum. Məhəmməd xəstələndiyimi bilirdi. Məktubda yazmışdı ki, tez həkimə gedib nəticəni ona söyləyim. Həmin axşam ona məktub yazıb şad xəbəri verdim. Çox çəkmədən zəng vurdu. Ondan soruşdum: "Sən qız istəyirsən, yoxsa oğlan?" Dedi: "Allah nə versə, razıyam. Qoy mən də sənə bir xəbər verim". Diqqətlə

qulaq asdım. Dedi: "Komandirlik təlimindən ötrü Tehrana getməliyəm".

Sarəllah diviziyasının komandiri Hacı Qasim Süleymani Məhəmmədi və başqa iki nəfəri İmam Hüseyin (ə) universitetinə peşəkar hərbi-elmi təlimə göndərirdi. Yenə uzaq olsa da, cəbhədə olmadığına görə sevinirdim. Hərçənd ürəyimdə bilirdim ki, bu təlim daha böyük işlərdən, daha uzun ayrılıqlardan ötrüdür.

Ayağımın ağrısı incidirdi. Həkim mənə dəmir və kalsium yazmışdı. Məhəmməd hər dəfə məktub yazanda tapşırırdı ki, özümə yaxşı baxım və imtahanları yaxşı verim. Çətinliklə olsa da, yay imtahanlarına girdim.

Tarix imtahanında halım pisləşdi. Ədəbiyyat təmayülündə oxuduğuma görə tarix dərsi önəmli idi. Lakin vərəqi tez verib bayıra çıxdım. Bilirdim ki, ən aşağı qiymətlə qəbul olacağam.

Hamiləliyim çətin keçdi, ürəkbulanmam son günlərə qədər davam etdi. Xörəklərin çoxundan, hətta çaydan da acığım gəlirdi. Çay qoxusunu duyan kimi qaytarırdım. Ən çətini isə Məhəmmədin yanımda olmaması idi. O günlərdə onun yanımda olmasını ayrı cür istəyirdim. Ali məktəbə qəbul imtahanlarına yazılsam da, dərslər oxumağa halım yox idi. Sınıf yoldaşlarım dayanmadan oxuyurdular. Xüsusən bir-ikisi pedaqoji imtahanda iştirak etmişdi.

Özümü danlayırdım ki, kaş gec hamilə olub imtahanları verə biləydim. Lakin Məhəmmədin sevgisi məni sakitləşdirirdi. Onun nurlu gözləri, utancaq təbəssümü yadıma düşəndə konkurs və imtahan fikri başımdan çıxırdı.

Anam bələk-beşik hazırlamağa başlamışdı. Hər şeyi xüsusi zövqlə seçib otağımıza düzürdü. Doğuş zamanı yaxınlaşdıqca Məhəmmədi daha çox arzulayırdım.

01.12.87 tarixində gecə saat 12-dən sonra güclü ağrı yuxumu qaçırdı. Ağrının birdən tutub-buraxmasından doğuşun yaxınlaşdığını bildim. Gecənin yarısı ağrı amanımı kəsdi. Anam halımı görüb dedi: "Vaxtıdır!" Mənə xakşir və nabat qaynatdı, atamın maşınına mindirdi və Ayətullah Kaşani adına dövlət xəstəxanasına getdik. Tibb bacısı anama dedi ki, əlindən tutun, yerisin.

Ağrıdan yeriyə bilmirdim. Anamın əllərini möhkəm sıxsam da, dözə bilmirdim. Tibb bacısının ehtiyatsızlığından ağrım iki dəfə artdı.

Sübh azanı vaxtı qızımı aspiratorun köməyi ilə dünyaya gətirdilər. O anlarda qərribə tərzdə həyat yoldaşımı arzulayırdım. Sanki heç kimi görmürdüm, bütün vücudum Məhəmmədi istəyirdi. Artıq istəməkdən keçmişdi, ona ehtiyacım vardı. Məhəmmədin korpusda xidmət etdiyini və bu işin

necə müqəddəs olduğunu düşünüb yoxluğuna dözürdüm.

Adətə görə, uşağın qulağına azan və iqaməni din böyükləri oxuyurlar. Lakin xəstəxanada qızıma ilk dəfə süd vermək istəyəndə anam qulaqlarına azan və iqamə oxuyub mənə verdi.

Qardaşım Mənsur ata olduğunu Məhəmmədə söyləmişdi. O, çərşənbə günü ilk reyslə Tehrandan uçdu. Uşağı görəndə sevindiyyindən yerə-göyə sığmırdı. Lakin mənim halımın yaxşı olmadığını bilib narahat halda dedi: "Qızın adını nə qoyacaqsan?" Dedim: "Razı olsan, Zəhra adını sevirəm".

Gülümsəyib dedi: "Bundan yaxşı nə ola bilər?!"

Cümə axşamı da gecəni qaldı. Ürəyim istəyirdi ki, o gecə zaman dayansın, heç vaxt bitməsin və Məhəmməd bizimlə daha çox qalsın. Lakin cümə günəşi çox tez doğdu. Axşamüstü paltarlarını toplayıb dedi ki, sabah səhər dərsdə olmalıyam. O vəziyyətdə məni tək qoyub getdiyinə görə üzr istədi. Qohum və tanışlar məni görməyə gəlib təbrik edirdilər, ancaq Məhəmməd yox idi.

Zəhra sakit qalmırdı. Ağlamağından gecəmgündüzüm yox idi. Axşam bir qədər mürgüləyir, sonra ağlaya-ağlaya oyanırdı. Əksər gecələr qucağıma götürüb otaqda gəzişirdim ki, səs salmasın. Gecələr oyaq qalanda həmişə ürəyimdən

keçirdi ki, kaş Məhəmməd yanımda olub bir saat uşağı saxlayaydı, mən dincələydim! Lakin onun vəzifəsinə əməl etdiyini düşünüb sakitləşirdim.

Bir dəfə günəş qalxandan sonra dözə bilməyib Zəhranı həkimə apardım. Bir neçə həkim baxdı, hamısı dedi ki, bir şeyi yoxdur. Biraylıq olmuş, nadincliyi çoxalmışdı. Həkimlərə deyirdim: "Uşağıma mütləq nəsə olub. Səbəbsiz yerə səhərdən axşama, axşamdan səhərə qədər ağlamaq mı olar?!"

Həkimlərin biri soruşdu: "Ana südündən başqa nə verirsiniz?"

– Bəzən su, ya da şərbət.

– Bir müddət quru süd ver, bəlkə südün məzacına uyğun gəlmişdir.

Düz tapmışdı. Məhəmmədin yanımda olmaması öz təsirini buraxmış, südümü narahat etmişdi. Quru süd uşağa düşdü.

Ondan sonra şirin gəlincik olub hamının ürəyində özünə yer açdı. Onun hərəkətlərinə fikir verirdim, kişilərin qucağına getmək istəyirdi. Atasız böyüdüyünə görə uşağıma yazığım gəlirdi. Qardaşım evə gəlib oğullarını qucağına götürəndə Zəhra ona yaxınlaşır, qucağına gedirdi.

Uşaq yeddi-səkkiz aylığına girəndən sonra Məhəmmədin təlimləri bitdi. O, bir dəfə Şimali Koreyaya getdi və sonra cəbhəyə hazırlaşdı. Eşitmişdim ki, bəzi döyüşçülər ailələrini Əhvaza

aparırlar. Ona dedim: "Sən Kirmana az gəlırsən. Heç olmasa, bizi apar, bu uşaq da hərdən atasını görsün".

– Kicik bir uşaq la hara gedəsən?! Ora gəlsən də hər axşam evə gələ bilməyəcəyəm, sənə çətin olacaq.

Çox darıxdığımı söyləyib razılaşırdım. Onu əmin etdim ki, öhdəsindən gələcəyik. Qəbul edib dedi: "Sən hazırlaş. Mən gedib ev tutacaq, gələn dəfə gələndə sizi də aparacağam".

Üçüncü fəsil

Əhvaz

1988-ci ilin iyun ayının axırlarında Əhvaza hazırlaşdıq. Anam getməyimizə razı deyildi, ancaq mənəm sevindiyimi görüb dedi: "Sən ki qərarını vermişən. Get, Allah amanında!"

Məhəmməd korpusdan ev almışdı. Tapşırıldı ki, orada hər şey var, yalnız bir neçə dəst paltar götür. Anam fikir verməyib bir dəst boşqab və qaşığı-çəngəl də qoydu. Yol uzun idi, uşaq da quru süd içirdi. Quru süd qutusunu və qaynar su termosunu özümlə götürdüm.

Uşağım olandan sonra bir yerə getmək istəyəndə atam maşınını çıxarıb məni aparırdı, o olmayanda da qardaşım Mənsur. Buna görə avtobusla yola çıxmaq mənə çətin gəlirdi. Üstəlik, qismətimizə düşən avtobus o qədər yavaş gedirdi ki, Ümidiyyədə enib minik avtomobili tutduq. Əhvaza yaxınlaşdıqca hava istiləşirdi. Zəhranın halı pisləşdi, ürəyi bulandı. Sürücü maşını kənara çəkib baqajdan su çıxardı, uşağın əl-üzünü yuduq.

Sürücü maşını bir də saxlayıb əl əyləcini qaldıranda bildim ki, çatmışıq. Məhəmməd dedi: "Bura Əhvaz şəhəridir. Ancaq elə bilmə ki, Əhvaza gəlmisənsə, mənə yaxınsan. Mən təmas xəttinə gedəcəyəm. Bu isə çox uzaqdadır".

Bir taksi tutub bizi Kiyanpars prospektində yerləşən bir binaya apardı. Dördmərtəbəli bina idi, hər mərtəbədə iki mənzil vardı. Biz dördüncü mərtəbənin sağ mənzilinə girdik. Mənzilin üç otağı vardı: biri anbar, ikisi isə ailələrin yaşaması üçün.

Rəfsəncandan Hüseyn Nijadabidinin xanımı bizdən tez gəlsə də, kiçik otağı götürmüş, böyüyü bizə saxlamışdı. Zənnimcə, yoldaşı Sarəllah diviziyasının Təsərrüfat və təchizat bölməsində xidmət edirdi. İki il orada yaşamışdı. Yoldaşı məzuniyyətə çıxanda vətənlərinə gedib-gəlirdilər. Təbii ki, mətbəx, hamam və tualet müştərək idi. Nijadabidi də mənim kimi yoldaşının yanında

olmaqdan ötrü qırxgünlük körpəsini götürüb Əhvaza gəlmişdi. Mənə deyirdi: "Ən azı, burada səninlə bir-birimizi başa düşürük, dərdlərimiz eynidir".

İstiqanlı qadın idi. Həmin gün bizə xörək də bişirmişdi. Hələ süfrəni toplamamış Məhəmməd dedi: "Gərək diviziyaya baş çəkim. Nə lazımdırsa, yaz, alım. İndi getsəm, bu tezliyə qayıtmaram".

Məhəmməd Sarəllah diviziyasının Əhvazda yerləşən qərargahına gedəndən iki-üç saat sonra Zəhranın süd vaxtı idi. Şüşəsini hazırladım. Gördüm ki, quru süd az qalıb, Məhəmməd də hələ gəlməyib. Fikirləşirdim ki, bu qərrib şəhərdə haradan quru süd tapım. O qarışıqlıqda öz qızdırmam da qalxdı. Titrəyirdim, boğazım ağrıyırdı. Yorğanın altından çıxma bilmirdim; özü də hər bir otaqda kondisioner işləyən Əhvazın istisində. O vəziyyətdə Zəhranın əsgilərini yumaq da problem idi. Xanım Nijadabidi yanıma gəldi, iri gözlərini mənə dikib dedi: "Bir şey deyil, suyunu dəyişmişən!"

O, bir bacı kimi mənə qulluq edib Zəhranın altını dəyişdirirdi. Qızdırmadan yandıgım yerdə uşağın quru südünün fikri bir an da başımdan çıxmırdı. Birdən qapının zəngi çalındı. Domofondan gələn səs tanış idi, amma kimə aid olduğunu tapa bilmədim. İçəri girəndə gördüm ki, qardaşım Əlidir. Dedim:

"Sən hara, bura hara?! Vətən əsgəri, məgər indi Favda olmalı deyilsən?!"

Məhəmməd onu tapıb məzuniyyətini düzəltmiş, evin ünvanını vermişdi ki, gəlib lazım olanları alsın. Xəstə halda hazırlaşmağa başladım. Nijadabidi yumru sifətini mənə çevirib dedi: "Hara gedirsən?"

– Gedim uşağa quru süd alım.

O, iki il Əhvazda yaşadığına görə oradakı həyatın yollarını öyrənmişdi. Mənə dedi: "Çox ehtiyatlı ol, münafıqlar şəhərdə gəzirlər. Tək bayıra çıxma. Evdə olanda da kim zəngi bassa, əmin olmayınca qapını açma".

Əli ilə şəhərə getdim. Əhalinin get-gəlini və balaqsatanları görüb Əhvazda normal həyatın davam etdiyini başa düşdüm. Sanki qulaqlarının dibində müharibə getmirdi. Öz-özümə dedim: "Əhvazlılar bununla müharibəni təhqir edirlər".

Əli oranı tanıyırdı. Tez Zəhraya quru süd və yemək bişirmək üçün bir qədər ərzaq aldıq.

Qardaşımın bizimlə qaldığı bir neçə gün çətin keçmədi və mən darıxmadım. O, Zəhranın başını qarışdırırdı, mən də bişir-düşür edir, şərikli evə yavaş-yavaş alışırıdım.

Məhəmməd iki həftədən sonra gəldi. Bildim ki, burada da onu görməyə ümid bəsləməməliyəm. Zəhra iməkləyirdi, atasının ürəyində özünə yer açmışdı. Məhəmməd o qədər uşaqcanlı idi ki, uşaqlı

bir evə gedəndə qucağına götürür, uşaqdan əl çəkmirdi. Körpələri bir əlində götürüb qaldırırdı. Lakin o günlərdə sanki öz uşağımıza gözlərini bağlamışdı. Zəhra isə atasına alışmışdı. Qapıdan səsini eşidəndə çapalayır, üzü gülürdü. Bu zaman çox sevinirdim.

Evə gələndə onunla oynayırdı. Topu otağın ortasına atıb birlikdə qaçırdılar. Məhəmməd bir-iki gün gəlməyəndə Zəhra məni incidir, ağlayırdı. Xanım Nijadabidinin yoldaşı gələndə onunla da oynayırdı.

Bir gün yuyunmaq istəyirdim. Nijadabidiyə dedim ki, Zəhra yataq otağındadır, ona baxarsan. Hamamdan onun ağlamaq səsini eşitdim. Ürəyimdə dedim ki, bu uşaq yenə başladı, indi onu kim sakitləşdirəcək.

Birdən səsi kəsildi. Təəccübləndim. Çünki belə asanlıqla sakitləşməzdi. Tez hamamdan çıxdım. Gördüm ki, Nijadabidinin yoldaşının qucağında oturub. Məni görsə də qucağıma gəlməyə can atmadı. O, atamla və dayılarımla çox oynadığına görə kişilərlə rahat idi.

Görüşlərimiz arasında fasilə uzananda anamğilin evlərinin xatirələrini yada salıb sakitləşirdim. Mənsurun əsgər olduğu, həftəsonları evə gəldiyi günlər yadıma düşürdü. O, hərbi hissədə baş verən

hadisələri maraqla danışib hamını güldürürdü. Deyib-gülən idi, yanında oturanda darıxmırdın.

Mən on ikinci sinifdə oxuyanda Mənsur evləndi, əsgərliyə getməmiş bəy oldu. Çox keçmədən Allah Ümidi ona verdi. Onu o qədər sevirdim ki, ömrümdə gördüyüm ən gözəl uşaq olduğunu düşünürdüm. O da mənə bağlanmışdı, bir şey istəyəndə "Məryəm bibi... Məryəm bibi..." deyirdi. Mən hamıdan çox onun üçün darıxırdım.

Mənsurdan fərqli olaraq, qardaşım Əli sakit və azdanışan idi. Bacım Mehri məndən iki yaş kiçik idi. Mahmudla Məhnazın yaşları az idi, uşaq oyunları ilə başlarını qatırdılar.

Böyük ailədən olduğuma görə Əhvazdakı ev gözümə lal-kar görünürdü. Tək olanda darıxırdım. Qohumlarla bir yerə yığışanda Kirmanın soyuq gecələri də istiləşirdi. Xalamgil bizə gələndə xalaqızları birləşir, deyib-gülürdük. O zaman bizə hər şey gözəl idi, hər bir sadə şey bizi saatlarla ürəkdən güldürə bilirdi. Sanki bizi qıdıqlayırdılar.

Düşmənin bir neçə km-liyində uşaqlar yatanda, ara-sıra açılan atəşlərdən başqa bir səs gəlməyəndə isə canıma qorxu düşürdü. Nijadabidi bunu duyduğuna görə qayğıma qalırdı ki, tək qalmayım. Onunla iki bacı kimi səmimi idik. Bir qazanda yemək bişirir, bir süfrə başında oturur, bekar olanda da Battle Ludo oynayırdıq.

Ailə qurandan sonra tək qalmamışdım, ata evimizin bir otağında müştərək həyatıma başlamışdım. Buna görə gecə tək yatmağa qorxurdum. Nijadabidi yatanda bizim otağa gəlirdi. Yataqlarımızı yan-yana sərir, uşaqlarımızı aramıza yerləşdirirdik. Nijadabidinin həyat yoldaşı gələndə və isti Əhvaz havası axşamlar bir qədər sərinləşəndə təmiz hava almaq üçün birlikdə gəzintiyə çıxırdılar. Mən onda tək qalırdım. Xanım Nijadabidi isə onda da məni yaddan çıxarmır, bayırda yedikləri hər bir şeydən mənə də gətirirdi. Əhvazın istisində dondurma çox ləzzətli olurdu.

Nijadabidinin dörd və iki yaşlı iki qızı və qırxgünlük bir oğlu vardı. Mənim Zəhramın da hələ bir yaşı tamam olmamışdı. Bu baxımdan, isti Əhvaz günlərində evdən çıxmağa qorxuruq. On gündən bir yoldaşlarımız gələndə evə lazım olanları alırdılar. Bəzən xırda bir şey lazım olanda da birimiz uşaqları saxlayır, o birimiz almağa gedirdi. Çörəyimiz olmayanda binanın aşağısındakı kababçıdan alırdıq.

Aşağı mərtəbələrdə qalan xanımlar hərdən Nijadabidiyə baş çəkir, mənimlə də tanış olurdular. Fəttahi, Əhməd Həməzəyi, Mərufi və Şəhri-Babəki birinci mərtəbədə qalırdılar. İkinci mərtəbədə Yadulla Əkbərinin ailəsi qalırdı. Yoldaşı Paqələdən idi, Məhəmmədi tanıyırdı. Üçüncü mərtəbədə qalan

Talibi ailəsi şimaldan idi. Xanımın bacısı da onlarla bir mənzildə yaşayırdı.

Biz Əhvaza köçəndən otuz-qırx gün sonra atamla anam dözməyib yanımıza gəldilər. Mən evin böyük qızı idim, heç vaxt onlardan ayrı qalmamışdım. O müddətdə də onlara yalnız bircə məktub yazmışdım. Sentyabrın ortaları idi, hava yavaş-yavaş sərinləşirdi. Onlarla Karun çayının sahilinə getdik. Əhvazda heç yeri gəzməmişdim. Hərbi qayğısı olmayan, həvəslə qayıq sürən və balıq tutan adamları görmək maraqlı idi.

Məhəmmədin evə gəlməyə vaxtı yox idi. Əksər hallarda iki həftədən bir gecə gəlir, səhər tezdən gedirdi. Bəxtim gətirəndə Əhvazda işi olurdu; evə baş çəkib yenə gedirdi.

Bir dəfə axşamüstü xəbərsiz gəldi. Ona dedim: "Bəh-bəh! Günəş hardan çıxıb?!"

Gülüb dedi: "Şəhərdə işim vardı. Geyinin, gedək parka".

Zəhranın atasını gördüyünə, onunla vaxt keçirəcəyinə görə sevindim. Uzun müddətdən sonra bir ailə kimi süfrəyə oturub şam yedik.

Yorğunluqdan Məhəmmədin gözləri qan qoymuşdu. Buna görə tez yatağa girdik. Gecənin yarısı qapının səsinə yuxudan diksindim. Məhəmməd tez qapıya yaxınlaşdı, sonra qayıdıb geyinməyə başladı. Soruşdum ki, gecə yarısı hara

gedirsən? Dedi: "Ağa Şirazi gəlib. Gərək cəbhəyə gedim".

İki ay idi Əhvaza köçmüşdüm. Digər mərtəbələrdeki xanımlarla əlaqəm çoxalmışdı. Çoxu məndən böyük idi və tez ailə qurmuşdu. Onlar deyirdilər: "Səni gördüyümüz ilk gündə dedik ki, xanım Camalinin nə yaşı var ki, yoldaşı ilə durub buraya gəlib!"

İkinci mərtəbədə qalan Bəhram Səidinin məktəbə gedən uşağı vardı. Bir gün xanımı bizə gəlib dedi:

- Yemək bişirmə, gedək aşağı, birlikdə yeyək.
- Qardaşım gəlib, gərək ona yemək hazırlayım.
- Bir qab verərəm, uşaqlar gətirərlər.

Razılaşıb onlara getdim. Günorta yeməyi vaxtı xanım Səidi oğlu Meysəmdən Əliyə bir qab yemək göndərdi. Uşaq narahat halda qayıtdı, qorxudan üzü qızarmışdı və "Ana! Ana!" deyirdi.

Səidi onun uşaq cüssəsini silkələdi, çiyinlərindən tutub dedi: "Nə olub?"

Meysəm tövşüyüdü.

– Ağa Camalini görüb qorxdum. Bütün üzü qaralıb.

Səidi qışqırdı:

- Sakit ol, uşaq, xanım Camali qorxar.

Tez yuxarı qaçdım. Meysəm doğru deyirdi. Məhəmmədin üzü yanıb qaralmışdı. Nə olduğunu

soruşanda dedi: "Kimyəvi silahdan istifadə etdilər. Kimyəvi maddə üzümün dərisini yandırır".

Bədəninə əl vurub dedim: "Bir şey olub?" Dedi ki, yox.

Yaraları yüngül idi, nəticəsi tədricən aradan qalxdı. Yalnız dişlərinin ətinə zərər toxunmuşdu və hərdən iltihab edirdi.

Artıq təkliyə alışımdım, Nijadabidini çox narahat etmirdim. Zəhra yeganə məşğuliyyətim idi. Bu müddətdə bir neçə dəfə Məhəmməddən "Sən dəqiq olaraq, harada olursan?" – deyə soruşmuşdum, o da hər dəfə: "Bizim olduğumuz yer Əhvazdan çox uzaqdadır" - deyirdi. Soruşurdum ki, neçə saatlıq yol olar. Deyirdi: "İki-üç saat olar. Allaha şükür, burada müharibədən əsər-əlamət yoxdur!"

Bir gün hamamda Zəhranın paltarlarını yuduğum yerdə Nijadabidi bir neçə dəfə qapını döyüb dedi: "Şad xəbər! Şad xəbər!"

Əllərimi suya çəkib bayıra çıxdım.

– Şad xəbər olasan! De, görək nə olub?

– Atəşkəs elan ediblər.

Təbəssümlə dedim: "Doğru deyirsən?"

Səidi narahat halda dedi: "Bu qədər şəhid verəndən, bu qədər adam yaralanandan, didərgin düşəndən sonra?! Gərək onları məğlub edəydik, işi bitirməmiş atəşkəs olmamalı idi!"

Nijadabidi iri gözlərini çevirib dedi: "İmam Xomeyni atəşkəsi qəbul edib, rəhbərin ardıcılığını qəbul edib, biz də qəbul etməliyik!"

Səidi əlini qarabuğdayı üzünə qoyub başını yellədi. Şəhid olmuş yeznəsinə görə narahat idi.

Həmin andan kişilərin evlərinə qayıtmaları fikri beynimdə dolaşdı. Düşünürdüm ki, Məhəmmədimlə Kirmana qayıdacağıq, həyat yoldaşım digər kişilər kimi səhər işə gedib axşamüstü qayıdacaq, birlikdə söhbətləşib şam yeməyi yeyəcəyik, mən qabları yuyanda qızımızla oynayacağıq... Birlikdə yaşamaq yuxusu o qədər şirin idi ki, xəyala dalanda ayrılmaq istəmirdim.

Məhəmməd atəşkəs xəbərindən üç-dörd gün sonra gəldi. Mənim qədər sevinmirdi. Ona dedim: "Allaha şükür, müharibə bitdi. Kirmana nə vaxt qayıdırıq?"

Narahat idi. Dedi: "Birdən-birə şəhəri boşalda bilmərik. Gərək bir müddət qalıb əks-hücumlardan arxayın olaq".

– Deyəsən, müharibə bitdiyinə görə sevinmirsən.

– Biz rəhbərə tabeyik. İmam nə desə, gözümüz üstə!

Atəşkəsdən sonra arxayın şəkildə bayıra çıxıb bilirdik. Hətta bir gün Nijadabidi ilə gözəllik salonuna da getdik.

Həmin günlərdə binamızın xanımlarından birinin yoldaşı dedi: "Ağa Mərufi düşmənin əks-hücumu zamanı əsir düşüb, hələ yoldaşına xəbər verməyiblər".

Təhlükəsizlik Şurasının 598 sayılı qətnaməsinin qəbul edilməsindən altı gün sonra televiziya dan Mirsad əməliyyatı barədə eşidib çox qorxdum. Bütün arzularım puç olurdu. Fəttahi otağımıza gəlib yoldaşından eşitdiklərini söylədi: "Münafıqlar atəşkəsdən istifadə edib iraqlıların köməyi ilə İrana hücum etmişdilər. Məsud Rəcəvi iddia etmişdi ki, 48 saata Tehrana çatacaq".

Xanımların biri soruşdu: "Yəni müharibə hələ davam edəcək?"

Fəttahi dedi: "Yoldaşım deyir ki, yox, Bəəs rejiminin işi bitib!"

Döyüşçülərimiz münafıqları rüsvayçı şəkildə qovub əməliyyatda qələbə çaldılar. Buna baxmayaraq, yenə bir müddət Əhvazda qaldıq.

Atəşkəsdən iyirmi gün sonra Nijadabidigil şəhərlərinə getdilər, onların yerinə diviziyanın Rabitə bölməsinin komandiri ağa Qasimzadənin ailəsi gəldi. Məhəmməd evə daha çox gəlirdi.

1988-ci ilin 20 avqustunda müharibənin bitməsi xəbəri hər yerə yayıldı. Dörd ay Əhvazda yaşayandan sonra oktyabrın əvvəllərində əşyalarımızı toplayıb mənzili təhvil verdik. Bütün

çətinliklərinə baxmayaraq, Əhvazda yaşamaq gözəl idi və məni bərkitdi. Ondan öncə çətinliklərə dözümsüz idim.

Səhər tezdən Qazizadə, Kərimifərd və Kirman vilayətindən başqa bir ailə ilə birlikdə Quma həzrət Məsuməni ziyarət etməyə yollandıq.

Kişilər diviziyadan İraq mikroavtobusu adlandırdıqları bir maşın kirayə etmişdilər. Bəlkə də döyüş qənimətlərindən idi. Onlar hər şeyi düşünmüş, termos, səyyar soyuducu, çörək və konserv götürmüşdülər. Heç kim tələsmirdi, istirahət edə-edə gedirdik. Ertəsi gün günorta Quma çatdıq. Qərara gəldilər ki, iki saatdan sonra qayıtsınlar. Hər ailə ayrı-ayrılıqda namaza yollandı. Ziyarətdən sonra restorana getdik. Biz Məhəmmədin sevdiyi qiymə-plov sifariş verdik.

Həzrət Məsumə ilə vidalaşandan sonra mikroavtobus Kirmana yola düşdü. Yol uzun idi, yorulmuşdum. Zəhra da dayanmır, məni yorurdu. Qazizadə ailəsini endirmək üçün Rəfsəncanda dayandıq. Orada vətənin ətrini duyub sevindim. Biz Kirmanda endik, maşın isə digər iki ailəni Seyrcana aparmaq üçün yoluna davam etdi.

Kirman üçün həddən artıq darıxmışdım. O qədər darıxmışdım ki, vətənimin torpağını götürüb öpmək istəyirdim.

Ziba bibinin sözü ilə desəm, müharibə bitdi və biz canımızı qurtardıq. Yaxınlarım müharibənin bitdiyinə görə sevinib məni təbrik edirdilər. Bütün ailənin yenidən bir yerə, bir süfrə başına toplaşması halımı yaxşılaşdırıb yorğunluğumu çıxardı.

Dördüncü fəsil

Öz evimiz

Artıq bir ev kirayə etmək lazım idi. Bir neçə evə baxdıq. Ev sahiblərinin çoxu depozit istəyirdilər, Məhəmmədin isə pulu yox idi. O, yalnız maaşından hər ayın kirayəsini verə bilərdi. Axırda anamgildən üç-dörd ev kənardə min tımən depozit və ayda yüz tımən kirayə istəyən bir ev tapdıq. Anam onlara yaxın olmağımızı istədiyinə görə dedi: "Bu ev yaxşıdır. Bilirəm ki, Əlinin istifadə etmədiyi pulu var, borc alın və bu evi kirayə edin".

Qardaşımın pulu ilə Mütəhhəri parkı məhəlləsində ağa Abbasinin evini kirayə etdik.

Birinci mərtəbədə özləri qalırdı, ikinci mərtəbəni bizə vermişdilər.

İstədiyim olmuşdu. Məhəmməd Sarəllah diviziyasının Əməliyyat bölməsində işləyirdi. Səhərlər idarəyə gedir, ən gec günorta saat üçdə qayıdırdı. Arabir ezamiyyətə gedəndə evə gec gəlirdi. Bir dəfə dedim: "İndi ki müharibə bitib və şəxsi heyət bekardır, sən bu vaxta qədər nə edirsən?"

Dedi: "Elə bilirsən bekarıq?! Nə qədər işimiz var! Komandirlik təlimində öyrəndiklərimi bütün diviziyaya öyrətmək üçün əlverişli şərait yaranıb. Humanitar bölmə bilməlidir ki, şəxsi heyəti necə hesablasın, loqistikanı necə müəyyən etsin, öz uşaqlarımız necə informasiya toplayıb arxivləşdirsin..."

Dedim: "Deməli, indi stolların üstünə çoxlu kağız yığılıb".

Gülüb təsdiqlədi.

O zaman Sərdar Mahmudi Sarəllah diviziyasının Əməliyyat bölməsinin komandiri, Məhəmməd də onun müavini olmuşdu.

Hansı xərəyi çox sevdiyini yeni öyrənmişdim. Bunu da anlamışdım ki, qarşısına nə qoysan, təşəkkür edəcək və eyib axtarmayacaq. Nə yediğinin onun üçün əhəmiyyəti yox idi. Halım yaxşı olanda və şirniyyat bişirəndə o qədər tərifləyib həvəsləndirirdi ki, yenə bişirmək istəyirdim.

Digərlərinin yanında mənə elə tərifləyirdi ki, sevincimdən yerə-göyə sığmırdım. O deyirdi: "Məryəm əsl aşpazdır. Evin kəm-kəsini bilməyə imkan vermir. Mən olsam da, olmasam da, özü bütün işlərin öhdəsindən gəlir".

Qohumların ziyarətinə əhəmiyyətli yanaşırdı. Maşınımız olmasa da, hamıya baş çəkirdik. Həftədə bir dəfə qardaşım Mənsurgilə gedirdik, ya da onlar gəlirdilər. Həftədə bir neçə dəfə anamgilə gedirdik. Hətta iş yoldaşları ilə də get-gəlimiz vardı. Ayın axırında Paqələyə gedib bibigilə baş çəkirdik. Novruz bayramında Rəfsəncandakı uzaq qohumlarını mütləq ziyarət edirdi. Hərdən onlar da gəlirdilər. Vaxtımın çoxunu evdə keçirdiyimə görə mənə qarşı diqqətli idi, imkan yaranan kimi deyirdi: "İstəyirsənsə, gedək bir az gəzək". Hərdən yemək hazırlayıb günorta və ya şam yeməyimizi təbiət qoynunda yeyirdik, parka və kinoteatra gedirdik. Bir dəfə birlikdə "Qardan adam" filminə baxdıq.

Yanımda olmasına alışmışdım. İllik manevrlərə və Sistan-Bəlucistan vilayətinə ezamiyyətə gedəndə darıxır, gəlişini səbirsizliklə gözləyirdim. Həmin günlərdə anamgilə gedib başımı qarışdırırdım.

Kirayə həyatımızdan çox keçməmiş Məhəmməd kredit götürüb evimizi tikməyə başladı. Vaxt tapanda bənnə və fəhlələrə baş çəkirdi.

Müharibəyə görə yarımçıq qalmış orta təhsilini də davam etdirdi. Zəhranın bir yaşı tamam olmuşdu; dil açmış, şirinliyi bir neçə qat çoxalmışdı. Məhəmməd onu o qədər sevirdi ki, bir saat anamgilə qoyduğum zaman evə gəlsəydi, oturmazdan öncə deyirdi ki, get, Zəhranı gətir. Zəhra da atasını çox istəyirdi, onun qucağında olanda nə qədər çağırırdımsa, mənə gəlmirdi.

Mən ikinci övladımızın olmasını istəyirdim. Məhəmməd də razı idi. Deyirdi ki, birlikdə böyüyərlər. Bir dəfə dedim: "Allah eləsin, uşağımız oğlan olsun, cütümüz düzəlsin!" Məhəmməd dedi: "Fərqi yoxdur, Allah nə versə, razıyam. Allah eləsin, sağlam olsun!"

Evimizdə tikinti işləri bitdi və daşınmaq zamanı gəldi. Doğuş zamanım da keçirdi. Çərşənbə günü həkimə getdim. Həkim dedi: "Uşaq bir-iki günə gəlməsə, gərək qeysəriyyə əməliyyatı edək".

Şənbə günü günorta yeməyini bişirdim. Məhəmməd vaxtında gəldi və birlikdə yedik. Süfrəni toplamaq istəyəndə ağrım tutdu. Məhəmməd tez məni Xudadad Mehrabi adına dövlət xəstəxanasına apardı. Həkim məni müayinə edib dedi: "Cəld ol, bir neçə dəqiqəyə uşaq gələcək".

Mən çarpayuya çatınca uşaq doğuldu, Fatimə 1990-cı ilin 21 iyulunda dünyaya gəldi.

Birinci uşaq kimi adam incidən deyildi. O qədər sakit idi ki, onun yerinə oğlan istədiyimə görə peşman oldum. Bilmirəm ki, həqiqətən, Fatimə incidən deyildi, yoxsa mən uşaq saxlamağı öyrənmişdim.

Məsumə xanım körpəmi görməyə gələndə Məhəmmədə dedi: "Kırmanın havası istidir. Məryəmlə uşaqlarını Sərçəşməyə aparıram. Orada hava yaxşıdır. On-on beş günə gəlib apararsan".

Məhəmməd razılaşdı. Dedim: "Əşyaları toplayıb qutuya yığmışam, birdən-birə hara gedim?!" Məhəmməd dedi: "Təzə uşağın olub, get istirahət elə. Qalanını mən həll edərəm".

Sərçəşmədə qaldığım müddətdə ancaq bunu fikirləşirdim ki, Məhəmməd nə yeyir, nə içir, filan köynəyi ütülüdür, yoxsa yox... İki həftədən sonra gəldi. Əşyaları daşımış, evi təhvil vermişdi. Məsumə dedi: "Kişinin təkbaşına köç daşdığı ev, Allah bilir, nə gündədir!"

Məhəmməd güldü:

– Bircə ütü ikinci mərtəbədən yerə düşdü. Digər əşyalar salamatdır.

Çöllükdəki yerimiz 1990-cı ilin sentyabrında ev olmuşdu, amma yaşamaq üçün hələ görüləsi işləri vardı. Ətrafda tək-tük evlər tikilirdi, amma yol çəkilməmişdi və taksi sürücüləri Bahünər qəsəbəsinə

getmək istəmirdilər. Haqlı idilər; maşın çalalara düşüb sıradan çıxırdı.

Küçələrin yeri məlum olmasa da, sonralar küçə olacaq sırada yalnız üç ev tikilmişdi, onlar da bizdən çox uzaqda idi. Digərləri tikilməkdə idi, günboyu dəmir, kərpic və fəhlələrin səsi qulağımda idi. Hava qaralanda isə ruhlar aləminə çevrilirdi, heç yerdən səs-səmir gəlmirdi. Bu vaxt bir taqqıltı gələn kimi zəhrim yarılırdı, tez qızları qucağıma götürüb bir küncə sığınırıdım. Məhəmməd daha idarədən evə gəlmirdi, dərsə gedirdi. Ona demişdim ki, hara istəyirsən get, ancaq hava qaralmazdan öncə evdə ol, bu çöllükdə qorxuram.

Evlər tikilib qurtarmadığına görə məhəllədə nə market vardı, nə çörəkçi, nə də başqa bir mağaza. Anamgilə gedəndə lazım olanları alırdım, qayıdanda atam, ya da qardaşım ilə gətirirdik. Onlara gedəndə də iki dəfə maşın dəyişir, yarım saat yolda olurdu. İki kiçik uşaq ilə gedib-gəlmək çətin idi. Payız gəlmişdi, hava tez qaralırdı. Axşamlar qorxmayım deyə, bacım Mehri gəlib bir ay bizimlə qaldı.

Həyətimiz evin arxasında idi. Küçədən qapını açan kimi dəhlizə girirdin, oradan da zala qapı vardı. Pulumuz qurtardığına görə qapıları almamışdıq. Mətbəx mebelimiz də yox idi.

Hələ yerbəyer olmamış noyabr havası Kirmanı quru soyuğa qər q etdi. Ev böyük, üçotaqlı idi və

otaqların heç birində qapı yox idi. Döşəmə plitədən idi, ayağın yerə dəyəndə buzlayırdın. Otaqların birini döşəyib orada qalırdıq. Uşaqların başını qarışdırırdım ki, bayıra çıxıb soyuqlamasınlar. Neft sobasını da həmin otağa qoymuş, qapının yerinə qalın pərdə çəkmişdik. Bununla yanaşı, soyuq idi, neft lampası da yandırırıdım.

Yaşayışımızı yaxşılaşdırmaqdan ötrü əlindən gələni edən mehriban həyat yoldaşımın olması bütün çətinlikləri asanlaşdırırdı. Cümə günləri günorta mənə deyirdi: "Xanım, bişirdiyin yeməyi götürüb bayıra çıxarmı?"

Təbii ki, razılaşırdım. Kiçik uşaqların problemlərinə, maşınısızlığa və taksi sürücülərinin deyilmələrinə dözüb bizi evdən çıxarırdı. Necə şirin günlər idi!

Cehizlərimi kirayə etdiyimiz evə aparanda atam demişdi: "Yataq mebelini məndən istə. Öz evinə köçəndə alacağam. Taxta əşyalar köçəkəcdə sınaq".

Bizi görməyə gələndə otaqların qapısız olduğunu görüb anama dedi: "Yataq dəsti yerinə otaqlara qapı alarıq".

Anam razılaşmayıb dedi: "Camaat evinə gələndə deyəcək ki, atası yaxşı cehiz verməyib, taxtı və şkafı yoxdur".

Atam dedi: "Camaatın sözləri ilə nə işimiz var?! Kim nə istəyir, desin".

Üzünü mənə tutub dedi: "Məryəm, özün nə deyirsən?"

Mən razı idim. Çox çəkmədən qapılar gəldi və evimiz qızmağa başladı.

Plitə döşəmə hələ problem idi. Mən də həssas idim, hər saatdan bir döşəməni silirdim. Bir neçə ay xərcimizi azaldıb evə kovrolit döşədik. Boz rəngli kovrolitlər evi bir az da qızdırdı. Artıq, yemək bişirəndə Fatimənin iməkləməsindən, Zəhranın yıxılıb dizlərini yaralamasından qorxmurdum. Bircə mətbəx mebeli almağa gücümüz çatmadı. Bir neçə ədəd üç-dörd mərtəbəli səbət alıb qablarımızı içinə yıxdım.

Qarajın qapısı yox idi. Suqızdıran həyətdə idi, hər an oğru gəlib apara bilərdi. Məhəmmədə dedim: "Əgər bu soyuqda suqızdıranı aparsalar, iki kiçik uşaqla çarəsiz qalarıq".

Məhəmməd dedi:

– Əgər kredit borcumu aylara bölə bilsəm, inşallah qaraja qapı da qoyarıq".

– Bəs nə gözləyirsən?

– Binanı təhvil verib sənədlərini bələdiyyəyə verməliyəm.

– Bank buna görə xəbərdarlıq göndərib?

Başını yellədi. Dedim:

– İstəyirsən qızıllarımı satım?

– Əsla! Buna ehtiyac yoxdur, düzələcək.

Bir gecə səhərə qədər bunun necə düzələcəyini fikirləşdim. Öz-özümə dedim: "Məhəmməd əlindən gələni edib. Atası da yoxdur ki, kömək etsin. Mənim bu bir neçə qızılım olmasa, heç bir problem yaranmaz".

Səhər çağı işə gedəndən sonra qızıllarımı götürdüm. Anam nişanda mənə ağır boyunbağı və üzük vermişdi. Qohumlar da bir neçə üzük və sırğa gətirmişdilər. Hətta oğlan evinin aldığı qızılları da götürdüm, yalnız nişan üzüyümü saxladım, qızların əlindən tutub bazara yola düşdüm. Təxminən əlli min tümənlik qızıl satdım. Günortadan sonra Məhəmməd işdən gələndə dedim: "Narahat olma, pul düzəldi".

– Nə etdin? Qızıllarını satdın?

– Qızıl nə işə yararır?! İstifadə etmirdim. Üstəlik, daha zəruri ehtiyacımız var. Kreditlərini nə qədər gec ödəsən, ziyanımızadır.

Qızılların pulu ilə evi təhvil verib krediti aylara böldü. Puldan bir qədər qaldı, onunla da evin bəzi xırda işlərini gördük. Qaraja qapı da qoydurdu.

1992-ci ilin avqustunda Zəhranı hazırlıq sinfinə yazdırmalı idik. Bir gün Məhəmməd evə gəlib Seyrcana ezamiyyətə gedəcəyini bildirdi.

– Seyrcana niyə?

– Quldurlar iğtişaş törətmiş, problem yaratmışlar. Əhalinin təhlükəsizliyi pozulub. Hacı Qasim bu işi həll etməyi Sərdar Mahmudi ilə mənə tapşırırdı.

– Ezamiyyətin neçə günlükdür?

Güldü.

– De ki, neçə illikdir.

Başa saldı ki, bizi də aparacaq və quldurlar təmizlənənə qədər ezamiyyət davam edəcək. Dedim ki, axı orada nə etməlisiz? Yenə güldü.

– Quldurlara qarşı mübarizə aparacağıq.

– Mübarizə aparıb nə edəcəksiz?

– Bir qrup qaçaqçıya görə bütün əhalinin əmin-amanlığı pozulub. Qadınlar heç yerə tək gedə bilmirlər. Biz onlara qarşı mübarizə aparacağıq ki, qadın və uşaqlar təhlükəsiz yaşasınlar.

Gözlərini gözlərimə dikdi:

– Adamın çörəyi olmasın, amma təhlükəsizliyi olsun!

Sözlərindən anladım ki, müxtəlif silahları olan otuz üç quldur dəstəsi camaata hücum edir, insanları öldürür. Son cinayətləri zamanı hamilə bir qadının qarına nizə salıb bətnindəki körpəsini çıxarmış, üstünə benzin töküüb yandırmışdılar. Ondan sonra məscid imamları rəhbərə məktub yazmışdılar ki, polis təkbaşına təhlükəsizliyi bərqərar edə bilmir. Rəhbər də bu işi Sərdar Süleymanın başçılıq etdiyi

Sarəllah diviziyasına, Sərdar Süleymani də Sərdar Mahmudiyə tapşırmışdı.

Öz-özümə fikirləşirdim: Məhəmməd başqalarının təhlükəsizliyindən ötrü evimizi tərk edib getməyimizi, özümüzün və uşaqlarımızın həyatını təhlükəyə atmağımızı istəyir. Lakin bunu da bilirdim ki, o, vəzifəsinə əməl etməlidir. Özümə təskinlik verirdim ki, Qasim Süleymani bu vəzifəni onlara tapşırıbsa, deməli, öhdəsindən gələcəklərini bilir.

Beşinci fəsil

Seyrcan

Çox çəkmədən əmr gəldi və mən əşyaları toplamağa başladım. Evi kirayə verib depoziti ilə mətbəx mebeli yığdırdıq. Əşyalarımızı yük maşınına yüklədik, özümüzsə korpusun verdiyi maşınla getdik.

Beləliklə yenə didərginlik başlandı. Yolda fikirləşirdim ki, evimizin ərsəyə gəlməsindən ötrü nə qədər əziyyət çəkdik, indi isə yenə köçürük. Düşünürdüm ki, görəsən, nə vaxt bu əşyaları yenidən maşına yükləyib qayıdacağıq.

Seyrcan şəhərinin girişində yerləşən idarə evlərinə göndərilmişdik. Birmərtəbəli həyət evləri idi. Küçədən yaşıl qapı həyətə açılırdı. Evlər arasındakı divar qısa idi, Məhəmmədin boyu uca olduğuna görə qonşu həyəti görməsin deyə başını aşağı salıb keçirdi. Həyətin sağ tərəfindəki bağçada bir neçə nar ağacı vardı. Bir pilləkəndən sonra evin enli dəhlizinə giriş vardı. Sağ tərəfdə on iki metrlik bir otaq yerləşirdi. Ondan sonra anbar sayılan bir otaq, sonra da hamam və tualet gəlirdi. Sol tərəfdə isə qonaq otağı və mətbəx yerləşirdi. Ev köhnə idi, bəzi problemləri vardı.

İlk günlərdə neft suqızdıranı ilə məşğul oldum. Necə və nə vaxt söndüyünü bilmirdim. Neft də təmiz deyildi. Radiatorun içini zibil tuturdu və yanmırdı. Yananda da qatqılarına görə pırtıldaıyb sönürdü. Get-gedə yolunu öyrəndim.

Evimizin azca kirayəsi vardı. Qonşularımız digər hərbcilər, polis ailələri və məhkəmə işçiləri idilər. İki küçədə yerləşən bu idarə evlərinin qarşısında şəxsi evlər yerləşirdi.

İlk günlər çətin keçirdi. Çünki Əhvazdan sonra bir müddət Kirmanda qalmış, qohum-əqrəba ilə get-gəl etmişdik və bu əlaqə birdən-birə kəsilmişdi. Seyrcanda yalnız atamın əmisi oğlu yaşayırdı, onlarla əlaqəyə bel bağlamışdıq.

Get-gedə qonşularla tanış olduq. Çoxu polis ailələri idi. Onların biri xanım Məhəmmədi idi. Yoldaşının işi elə idi ki, çox vaxt evdə olmurdu. Onunla tez münasibət qurduq.

Zəhranı hazırlıq sinfinə yazdırdım. Səhərlər məktəbə aparır, günortadan sonra gedib gətirirdim. Bir gün qayıdanda xanım Mərufini gördüm. Əhvazda onunla sağollaşanda dünyanın bu qədər kiçik olacağını, onu yenidən görəcəyimi düşünməzdim. Yoldaşı əsirlikdən azad olunmuşdu, onunla tanış olduğum ilk günlərdəki kimi pozitiv idi. O vaxt Əhvazın Kiyanpars prospektində qonşu idik, indi də bizi bir-birimizdən cəmi bir küçə ayırırdı. Babək rayonundan olmaları onlarla get-gəl etməyimizə səbəb oldu.

Sərdar Mahmudi Sahibəzzaman briqadasının komandiri, Məhəmməd də onun kəşfiyyat-diversiya üzrə müavini olmuşdu. Məhəmmədin işi çoxalmışdı, evin və uşaqların işləri mənim üzərimə düşürdü, amma şikayətlənmirdim. Axşamlar evə gəlib qızlarımın başını tumarlamasına qane idim. Hərçənd bu da həmişə olmurdu. Bəzən bir neçə günlük ezamiyyətə gedirdi. Bəzən səhər evdən çıxanda ezamiyyəti olacağını bilmirdi, telefonla xəbər verirdi ki, onu gözləməyim.

Məşğuliyyəti çox idi. Bəzən axşamlar qeyd dəftərçəsini götürüb işlərini yazırdı. O deyirdi:

"Quldurlara qarşı mübarizə iraclılarla döyüşdən çətindir. Bunlar həmvətəndirlər, özümüz kimi geyinirlər, bizim dildə danışirlər. Buna görə qəfildən zərbə vururlar".

Seyrəcan dörd yolayrıcı kimidir; bir tərəfi Şiraz və Xuzistana, bir tərəfi Yəzd və Tehrana, bir tərəfi Kirman və Məşhədə, bir tərəfi də Bəndər-Abbasa gedir. Dörd tərəfdən ora daxil olan qaçaq silahlar və narkotik maddələr Seyrəcan boğazından keçib qaçaqçılar tərəfindən yayılırdı. Bunlardan əlavə, bəzən Pakistandan da narkotik maddələr gətirilib digər vilayətlərə göndərilirdi. Qaçaqmalçılar dağlarda yerləşəndə ətraflarında silahlı adamlar olurdu. Onlar malları sağlam çatdırmaqdan ötrü keşik çəkirdilər.

Yazdığı qeydlərdən bilirdim ki, hər bir əməliyyatdan yeddi-səkkiz gün öncə kəşfiyyata gedib araşdırırlar. Quldurların haradan gəldiyini, haraya getdiyini, mərkəzlərinin hara olduğunu öyrənəndən sonra əməliyyata başlayırdılar. O, ezamiyyətləri barədə bir söz deməsə də, halından və fikrə getməsindən işlərinin ağır olduğunu bilirdim.

İdarə evlərində qalsaq da, Məhəmmədin ünvanını tapıb ondan intiqam alacaqlarından, ya da uşaqlarımın başına bir iş gələcəyindən qorxurdum. Bir dəfə danışdığı hadisə məni daha çox qorxudurdu: Fars vilayətinin bir kəndində şüa bir kişi

narkotik qaçaqçıları ilə əməkdaşlıq etməmişdi. Quldurların başçısı onun hamilə arvadını küçədə tələyə salıb yandırmışdı. Kişi gələndə arvadı yanır, quldurların başçısı da gülüb deyirmiş: "Görün, necə canavara döndü!"

Əlbəttə, Allahın iradə və təqdirində qüsur yoxdur. Bir müddətdən sonra şübhəli bir yük maşını korpus qüvvələrinin xəbərdarlığına məhəl qoymadan qaçır. Hərbçilər onu dayandırmaqdan ötrü təkərinə atəş açırlar. Ancaq birdən maşın yanmağa başlayır. Görürlər ki, bir nəfər yana-yana maşından çıxıb qaçır. Əhali arasında da yayıldı ki, o, günahsız qadını yandırdığı kimi cəzasını aldı.

Biz Seyrcana gedəndə Məhəmməd dövlət idarəçiliyi fakültəsinin ikinci kurs tələbəsi idi. Dərslər həftəsonları keçirilirdi. O, cümə axşamı günü səhər çağı Kirmanın Zərdüştlər məhəlləsində yerləşən universitetə gədirdi. Mən Zəhranın məktəb tapşırıqlarına görə bəzən onunla gedə bilmirdim, Fatimə isə həmişə gədirdi. Məhəmməd dərse girəndə onu anamgilə, ya da bibisi Məryəmgilə qoyurdu. O, cümə günü axşamüstü yola düşüb iki saatdan sonra Seyrcana çatırdı.

Bir dəfə cümə axşamı dedi ki, sabah ezamiyyəti var, universitetə getməyəcək. Haraya ezam olduğunu soruşanda dedi: "Bafq və Ciroft tərəflərə".

– Nə pis oldu! Bir dəfə həftəsonu universitetə getməyəcəksən, onda da ezamiyyətə gedəcəksən və biz evdə tək qalacağıq.

– İstəyirsən belə elə.

– Necə?

– Mən Bafta gedib ağa Baziyarini götürməli, onunla birlikdə ezamiyyətə getməliyəm. Onun yoldaşı da təkdir. Gəl bu axşam onlara gedək. Mən ağa Baziyari ilə səhər tezdən gedəcəm. Sabah da birlikdə Seyrcana qayıdırıq.

– Əminsən ki, qayıdırıq? Şənbə günü Zəhranın dərsi var.

– Hə.

Uşaqları hazırladım. Bu zaman telefon söhbətlərindən bildim ki, bir müddət həbsxanada qalıb korpusla əməkdaşlıq etmiş və xoş niyyətini sübuta yetirmiş bir keçmiş qaçaqçını ailəsinə təhvil vermək istəyirlər.

Cümə axşamı günü axşam vaxtı Bafqa çatdıq. Məhəmmədlə ağa Baziyari səhər tezdən getdilər. Mən xanım Baziyari ilə oturub danışmağa başladım; xanımların bir-biri ilə görüşəndə danışdıqları və bitmək bilməyən söhbətlərdən.

Cümə gününün qürub çağı yaxınlaşdıqca həyəcanlanırdım. Bir tərəfdən Zəhranın məktəbinə görə narahat idim, digər tərəfdən də ezamiyyətləri təhlükəsiz deyildi. Fikirləşirdim ki, məni narahat

qoyacaq laqeyd adam deyil, yəqin başına bir iş gəlib. Mənim ürəyim alt-üst olsa da, xanım Baziyari sakit idi. Bəlkə də övladı olmadığına görə elə idi. Ayağa qalxıb şam yeməyi hazırladı, birlikdə yedik. Axşamdan bir qədər keçəndən sonra yataq sərib dedi: "Başını at, yat. Onlar bu axşam gəlməyəcəklər. Harada olsalar, sabah tapılacaqlar". Dedim: "Məhəmməd gələcək. Özü bilir ki, Zəhra sabah məktəbə getməlidir".

Məgər gözümü zə yuxu gedərdi?! Məhəmmədin başına nə gəldiyini bilmədən necə yata bilərdim?! Bir neçə gün öncə nişan üzüyümü oğurlamışdılar. Onu həmişə güzgü və şamdanların önünə qoyurdum. Kimsə evə girib onu götürmüşdü.

Gecənin yarısı gözlərim ağırlaşdı. Yuxuda gördüm ki, Məhəmmədin üz-başına çoxlu qara qarışqa daraşib. Qorxu içində yuxudan diksindim. Artıq başına bir iş gəldiyinə şübhəm qalmadı. Allaha dua edib onu qurtarmasını istədim.

Birdən yadıma düşdü ki, yeddi-səkkiz yaşında bibi karandaş alması üçün ona beş rial pul vermişdi. O, pulu köynəyinin ətəyinə büküb mağazaya yollanır. Yolda qəbiristanlıqdan keçəndə görür ki, pul yoxdur. Onu ağlamaq tutur, bir tərəfdə oturub anasına nə deyəcəyini fikirləşir. Başını bir daşa söykəyir və orada yuxuya gedir. Yuxuda bir kişi başının üstə gəlib deyir: "Qalx, pulun o daşın

altındadır!" Oyanandan sonra həmin daşa yaxınlaşıb pulu görür. Allahdan istədim ki, uşaq kimi məsum olduğuna görə, onu bu dəfə də qorusun.

Gecəni birtəhər başa vurdum. Səhər saat 9-10-da qapının zəngi çalındı. Yorğun və yarımcan halda gəldilər. Məhəmməd çətinliklə yeri yirdi, ayaqlarının altı yara olmuşdu.

Dedi: "Günorta kəndə çatdıq. Bəziləri həmin tövbəkarın ailəsinə öldürüldüyünü demişdilər. Hətta ona yas məclisi də keçirmişdilər. Onu görəndən sonra sevindiklərindən yerə-göyə sığmadılar və bizi qonaq saxladılar. O kişinin iki arvadı vardı. Hər ailə kürəkənindən ötrü bir qurban kəsdi. İsrarla bizim də qurbanlıqdan yeməyimizi istədilər. Sözlərini yerə sala bilmədik. Axşam oldu. Ev yiyəsi bölgənin quldurların nəzarətində olduğunu bilib bizi ötürdü. Lakin ondan çox uzaqlaşmamış yolumuzu kəsdilər. Maşının işıqlarından başqa bir işıq yox idi. Onu da söndürdüm. Bizi maşından endirdilər. Bəxtimdən silahımı gizlətməmişdim. Yoxlamaq üçün biri bizə yaxınlaşdı. Təpiklə qolunun altından vurdum, özünə gəlincə qaçdıq. Zülmət qaranlıqda qaçırıq. Paltarımın cibində quldurlara dair sənədlər vardı. Bilirdim ki, əllərinə düşsəm, böyük tikəm qulağım boyda olacaq. Bir bağa çatdıq. Qaranlıqda tikanlı məftillərdən aşılıb bağa girdik. Ayaqqabım ayağımdan çıxdı, məftillər ayağıma batdı. Hərçənd

onda bunu duymadım, ancaq canımı qurtarmaq istəyirdim. Bağa yaxınlaşmaq kəndə yaxınlaşmaq demək idi. Bir müddətdən sonra kəndə çatdıq. Kənd sovetinə gedib qərargahla əlaqə saxladıq, bizə maşın yolladılar".

Ertəsi gün Zəhranın qaib olma səbəbini söyləməkdən ötrü məktəbə getdim.

1993-cü ilin mayında Məhəmmədin adı həcc ziyarətinə çıxdı və Məkkəyə getdi. Axşamlar ürəyimə qorxu və kədər çökürdü. Seyrcana köçməyimizdən çox keçməsə də, Məhəmmədlə yoldaşları orada uğurlu işlər görmüşdülər. Qorxurdum ki, quldurlar intiqam almaqdan ötrü evimizə basqın edər, uşaqlarımı öldürürlər. Zikr və təvəssüllə sakitləşirdim.

Qızlar atalarını istəyirdilər. Zəhra birinci sinifdə oxuyurdu, hər gün məktəbdən qayıdanda deyirdi: "Ana, atam neçə günə qayıdacaq?" Mən də deyirdim ki, məsələn, on günə. Deyirdi: "Nə üçün günlər keçmir? Bəlkə Allah atamı Özü üçün saxlayıb, ona görə gəlmir?"

Öncədən də evin işləri mənim üzərimə düşürdü, ancaq onda axşam Məhəmmədin bizimlə bir süfrəyə oturacağını, sevgi və məhəbbətlə yemək yeyəcəyimizi bilirdim.

O qərib şəhərdə həftəni birtəhər başa vurur, cümə axşamı günü Zəhra məktəbdən gələn kimi

hazırladığım ikigünlük çantayı götürür, qızların əlindən tutub avtovağzala gedirdik. Oradan Kirman avtobusuna minib anamgilə yollanırdıq. Orada qızlar da darıxmırdılar, qardaşım Mənsurun Ümid və Məhəmməd adlı uşaqları ilə oynayırdılar. Onda beş subay bacı-qardaşım vardı: Əli, Mehri, Məhnaz, Mehdiyə və Məhbubə. Onlar uşaqları qucaqlarına götürür, başlarını qarışdırırdılar. Cümə günü axşamüstü getdiyimiz yolla da geri qayıdırdıq, ancaq gedəndə olduğu kimi sevinmirdim, yenə həftəsonundan ötrü saatları saymağa başlayırdım. Bu müddətdə bir dəfə də atamla anam gəlib bizə baş çəkdiilər.

Bir ay bitdi və Məhəmməd qayıtdı. O deyirdi:

– Allah qismət eləsin, nə qədər ki cavansan, həccə gedəsən!

– Savablar sənə qaldı, gündəlik işlər mənə.

– Allah xeyrini versin! Sən işlərin başında oldun, mən də arxayın gedib-gələ bildim.

– Bir dəfə alış-verişdən evə gələndə qonşumuz xanım Əsədullapur məni görüb dedi: "Ay qız, ərinin maşını həyətdədir, nə üçün alış-verişə piyada gedirsən?" Dedim: "Nə edirəm? Mən sürücülüyü bacarmıram". Dedi: "Məgər sürücülük çətin şeydir? Öyrən!"

– Pis deməyib. Öyrənmən yaxşıdır.

Qonşunun məzəmməti və Məhəmmədin razılığı ilə sürücülük kursuna yazıldım. Uşaqlar arxada otururdular, müəllimə də ayağını əyləclə muftanın üstünə qoyub mənə sürücülük öyrətməyə çalışırdı. Məhəmməd təkidlə tapşırırdı ki, həqiqətən öyrən, təkcə sürücülük vəsiqəsi almağa can atma. Küçədə bütün xanımların sürücülük vəsiqəsi vardı, amma sükan arxasında oturmağa qorxurdular. Yoldaşının maşınını sürən yeganə qadın Əsədullapur idi.

İmtahan vaxtı yaxınlaşdıqca sürücülüğü lazımınca öyrənmədiyimi hiss edirdim. Xanım Əsədullapur deyirdi: "Arxayın ol, qəbul olacaqsan".

"Arxayın ol" sözünü elə deyirdi ki, sanki yoldaşı yol polisi zabiti olduğuna görə mənə güzəştə gedəcəyini bildirmək istəyirdi. Fikirləşirdim ki, əgər onun növbəsində imtahan verməyə getsəm, bəlkə də üzə düşüb məni qəbul edəcək. Buna görə soruşub onun növbəsi olmayan gün getdim. Yazılı imtahandan keçdim, praktik imtahandan kəsildim. Məhəmmədə dedim ki, gedək, öz maşınımızla bir qədər sürüb öyrənəm.

"Yox" demədi. Yolda önümdə bir velosiped döndü. Özümü itirdim, az qala vuracaqdım. Məhəmmədin köməyi ilə ziyansız ötüşdü. Məhəmməd dedi: "Xanım, mənəcə, əlavə praktik dərslərə getməlisən".

Dedim: "Hacı, nə tez yoruldu?!"

Dərin nəfəs alıb dedi: "Məryəm, daha sən niyə mənə "hacı" deyirsən? Anama və digər qohumlarıma üzüm gəlmir deyim ki, hacı harada idi! Allah lütf etdi, bu bədəni Məkkə və Mədinəyə çatdırdım, hələ hacı olmamışam!"

Öz-özümə fikirləşdim: Ümrə həccinə gedənlərə "hacı" deyəndə acıqları gəlmir, bu isə necə dəqiq məsələlərə fikir verir!

Əlavə praktik dərslər götürdüm və növbəti imtahanda qəbul oldum. Ağa Əsədullapur məzuniyyətdən gəlmişdi, sürücülük vəsiqələrini onun yanına imzalamağa aparmışdılar. Mənim adımlı görüb həyat yoldaşına zəng vurmuş və demişdi: "Xanım Camali gəlib imtahan verib, amma mənə deməyib. Ona de ki, günorta gələndə vəsiqəsini gətirəcəyəm".

Sürücülük vəsiqəmin möhürü qurumamış İrxodro şirkətindən yeni aldığımız ağ peykəni götürüb alış-verişə getdim. Hər gün Zəhranı məktəbə aparanda öz-özümə deyirdim: "Xanım Əsədullapur, Allah xeyrini versin! Məhəmməd, Allah aqibətini xeyirli eləsin!" Sonra maşını işə salmağa cəsarət etmədiyim günləri yadıma salıb gülürdüm. O zaman Məhəmməd evdə deyildi, qardaşlarım bizə baş çəkməyə gələndə deyirdim ki, maşını işə salın, akkumulyatoru ölməsin.

Bir dəfə maşını həyətdən çıxaranda qapıya sürtdüm. Fikirləşdim ki, Məhəmməd görsə, mütləq narahat olar, ya da bir söz deyər. Ancaq o, üz vurmadı, hərdən zarafata və gülə-gülə deyirdi ki, yanında oturmağa qorxuram.

Məhəmməd vaxtının çoxunu Sarəllah diviziyasının Sahibəzzaman briqadasının əməliyyat bölməsində keçirirdi. Bir dəfə ikisutkalıq ezamiyyətdən sonra gecə vaxtı evə gəldi. Yorğun və toz-torpağın içində idi. Əlində nəsə vardı, şkaflın siyirmələrini axtarırdı. Nə axtardığını soruşanda əlini göstərüb dedi: "Səhərə qədər bunları hara qoyacağımı bilmirəm".

– Onlar nədir?

Əlindəki köhnə əsgini açdı. Bir kiloya yaxın qızıl idi.

– Bunları haradan gətirmisən?

– Bir neçə qaçaqmalçını yaxaladıq. Qaçanda bunlar əllərindən düşdü. İdarəyə qayıdanda protokol yazmağa heç kim yox idi. Buna görə özümlə gətirdim.

– Yəni bu qədər qızılın səndə olduğunu heç kim bilmir?

– Yox.

Həmin gecə səhərə qədər narahat idi ki, birdən oğru gəlib əmanəti aparar. Səhər açılar-açılmaz işə gedib qızılları təhvil verdi.

Seyrcanda o qədər qalmışdıq ki, quldurlar Məhəmmədlə Sərdar Mahmudini yaxşı tanıyırdılar, narkotik qaçaqmalçılığa qarşı fəaliyyətlərə rəhbərlik etdiklərini bilirdilər.

İrimiqyaslı narkoticarətlə məşğul olan baronların biri xəbər göndərmişdi ki, korpus nümayəndələri ilə görüşmək istəyir. demişdi ki, ətrafdakı dağların birinə gedib bir neçə gün qalacaq.

Məhəmməd onunla müzakirə aparmağı öz üzərinə götürdü. Gələndən sonra deyirdi ki, hər tərəfi əlilahlılar dövrəyə almışdılar. Hətta o kişi ilə görüşəndə də yanında çaxmağı çəkmiş iki silahlı dayanıbmuş. Baron birbaşa demişdi: "Bizimlə bazarlığa hazırsanmı?" Məhəmməd demişdi: "Yanında bu qədər silahlı durmuş bir adamla bazarlıq necə olar? Bir nəfərə qarşı bu qədər adam!"

Kişi işarə ilə silahlıları oradan uzaqlaşdırıb demişdi: "Qaçaqmalçılıq mənim sənətimdir. Özümü tanıyandan bu işlə məşğulam. Pakistandan bir TIR yükü qədər qaçaq mal gətirib bütün İrana yaymışam. Lakin bir müddətdir bizə mane olursuz. Əməkdaşlarınızı bizdən uzaqlaşdırsan, qarşılığında sənə ayda qırx milyon tümən verəcəm!"

Məhəmməd demişdi: "Əllərinə sağlıq! Mənə rüşvət təklif edirsən?!"

– Adını nə istəyirsən, qoy.

– Mən rüşvətxor deyiləm.

– Yoldaşlarının hansına bu təklifi versəydim, göydə qapardı!

– Səhv salmışan.

– Başqa bir təklifim var, daha bundan imtina edə bilməzsən: Pulu bizdən al, yetim evlərinə xərclə!

– Yetim evlərinin haram pula ehtiyacı yoxdur.

Sonra ayağa qalxıb əlavə etmişdi: "Sən öz işinlə məşğul ol, biz də öz işimizlə".

Nə o, yola gəlmişdi, nə də Məhəmməd təklifləri qəbul etmişdi.

Ondan narazı idim. Ürəyimdə deyirdim ki, qorxmadın orada başını kəsərlər?!

Seyrçanda yaşadığımız günlər xatirəli günlər idi. Yadımdadır, bir dəfə Məhəmməd ezamiyyətə getmişdi. Sərdar Mahmudi sürücü göndərüb demişdi ki, axşam hacının uşaqlarını bizə gətir. Qızları hazırlayıb getdik.

Mahmudinin qonağı vardı. Tez-tez çalan telefon zənglərindən bildim ki, Məhəmmədlə yoldaşları əməliyyatdadırlar. Mahmudi mənim narahat olduğum bilib dedi: "Xanım Camali, narahat olma, yoldaşın müharibədə elə əməliyyatlar görüb ki, bu onların yanında heç nədir".

Sonra xatirə söyləməyə başladı:

– Beytülmuqəddəs əməliyyatında mən hücumçu bölüyün komandiri idim. Fərsiyyə cəbhəsində məğlubiyyətə uğradıq. İraqlılar o qədər atəş açdılar

ki, qamışlıqlar yandı. Uşaqların bir neçəsi yaralanıb qamışlığın içində qalmışdı. Hacı Məmməd onda cavan idi, arıq cüssəsi ilə qamışlığa girib çətinliklə uşaqları bayıra çıxardı. Həmin gün qırx-əlli nəfəri yanğından xilas etdi, bəziləri özündən bədənli idi. Paltarları yanmış, üz-başı qızarmışdı. Ertəsi gün geri çəkiləndə dedim ki, gəl çadıra, sənənlə işim var. Gələndə soruşdum: "Haralısan?" Dedi ki, Paqələdən. Dedim: "Onda yerliyik. Mən də Babək rayonunun Xatunabad kəndindənəm". Danışandan sonra ondan daha çox xoşum gəldi. Batalyon komandirinə təklif etdim ki, onu taqım komandiri təyin etsin.

Beytölmüqəddəs əməliyyatının ikinci mərhələsində israrla qumbaraatan istəyirdi. Dedim ki, silah sayla verilib, azdır. Ertəsi gün axşam Şələmçənin Kuşk döngəsini azad edəndə əlində bir qumbaraatan gördüm. Dedim ki, bunu kim verdi? Dedi: "Bir iraclını o qədər qovdum ki, axırda yorulub silahını atdı, mən də götürdüm". Dedim: "İndi ki qoçaqlıq etmisən, hələlik səndə qalsın".

Yadımdadır, Məhəmməd də Mahmudinin cəsəratindən danışanda deyirdi: "Bir əməliyyatda qarnına güllə dəymişdi. Uşaqlar ruhdan düşməsinlər deyə bağıracağına qarnına salıb çəfiyəsi ilə möhkəm bağladı və o vəziyyətdə şəxsi heyəti idarə etməyə başladı.

Həmin gecə Sərdar Mahmudinin şirin söhbətləri ilə keçdi. Ertəsi gün yerli kanalın xəbərlər proqramında eşitdim ki, Sərdar Mahmudinin başçılıq etdiyi Sahibəzzaman briqadası əməliyyat həyata keçirmiş, qaçaqçılardan yüklərini məhv etmiş və başçılarından bir neçəsini yaxalamışdır.

Məhəmmədə dedim: "Sərdar Mahmudi qonaqlarının yanında oturmuşdu, xəbərlərdə isə onun adı çəkildi".

Gülüb dedi: "Məgər mən ad-san istəyirəm?!"

Başını çevirib gözlərini üzümə dikdi:

– Sən də heç vaxt belə şey arzulama.

Yavaş-yavaş bildim ki, Seyrcanda mübarizə işi nizamsız döyüşlərdəndir. Partizan döyüşlərində on düşmən öldürüləndə beş dost da ölür. Lakin Sahibəzzaman briqadası elə fəaliyyət göstərdi ki, hətta bir itki də vermədi.

Bu mübarizədə bəzən tanınmaz halda quldurların içinə girirdilər. Bir dəfə Seyrcana xaşxaş və silah daşıyan bir quldur karvanı gələcəkdi. Məhəmmədlə Sərdar Mahmudi bir neçə qoyun alıb başlarına yun papaq qoyur, əyinlərinə cırıq pencək geyinib Gülgövhərdə çobanlığa başlayırlar. Karvanın başçısı gəlib onlardan bir quzu almış və demişdi: "Bu tərəflərdə korpusdan kimisə görsəniz, bizə xəbər verin, əvəzində sizə pul verəcəyik, qoyunları alacaq, daha çobanlıq etməyəcəksiz!"

Məhəmmədin və yoldaşlarının gecə-gündüz bitməyən üçillik fəaliyyətlərindən sonra Seyrcan təhlükəsiz bölgəyə çevrildi. Qonşular deyirdilər: "Allah xeyirlərini versin, şəhərimizdə əmin-amanlıq yaratdılar!"

Məhəmmədin ezamiyyəti 1996-cı ilin yayında bitdi. O, Kirmana Sarəllah diviziyasına qayıtmalı idi.

Altıncı fəsil

Üçüncü övladımız

Kirəçimizin illik kirayə müddətinin qurtarmasına bir qədər qalırdı. Digər tərəfdən də Seyrəndakı evimizə başqa bir korpus əməkdaşı göndərmişdilər və evi boşaltmağa məcbur idik. Kirəçimiz evimizi boşaltmaqdan ötrü bir ay vaxt istədi. Nə edəcəyimizi bilmirdik. Bu vaxt korpus Kirmanda bir il qalmamız üçün bizə bir ev təklif etdi. Məhəmməd dedi: "Xanım, uşaqları evimizə yaxın məktəbə yazdır. Kirəçi çıxan kimi öz evimizə yerləşərik".

Dost-tanışlar deyirdilər ki, korpus sizə birillik ev veribsə, nə üçün öz evinizə gedirsiniz?! Orada qalın,

bir ildən sonra köçərsiz. Məhəmməd isə deyirdi: "Evimiz ola-ola dövlət mülkündən pulsuz istifadə etməmiş düzgün deyil. Üç il Seyrcanda dövlət evində qaldıq, bəsimizdir!"

Etirazım yox idi. Düzü, sözü üstünə bir söz deməzdim. Sözləri ürəyimə elə otururdu ki, dilim bağlanırdı.

Çətin bir ay yaşadım. Fatimə də məktəbə gedirdi. Uşaqların məktəbi müvəqqəti evimizə uzaq idi. Onları hər gün məktəblərinə aparıb evə qayıtmalı, günortaya yemək bişirəndən sonra yenə gedib gətirməli idim. Məhəmməd maşını evdə qoyan gün Allaha şükür edirdim.

Həmin evdə yalnız vacib əşyaları açdım ki, bir ay bişir-düşürü və digər zəruri işləri görə bilim. Digər qutuları açmadım.

Yenidən öz evimizə qayıtdıq. Daha qabları plastik səbətlərə yığmağa məcbur deyildim, mətbəx mebeli vardı. Məhəmmədin universiteti də bitmiş, diplomunu almışdı. Həftəsonları vaxtını bizimlə keçirirdi. Yemək bişirir, çay termosunu hazırlayıb ondan bizi parka aparmasını istəyirdim. O da razılaşırdı. Bayıra çıxanda sanki uşaq olub qızlarla oynayırdı.

Seyrcandan gələndən sonra peykanı satıb pride aldım. O zaman Kirmanla Rəfsəncanın arasında bir qədər torpaq sahəsi vardı. Onu satıb Kirmanda

torpaq almaq istəyirdi. Bilmirəm necə oldusa, iş yoldaşlarından biri ona ürəyini açıb yoldaşının xəstə olduğunu və pula ehtiyacılı olduqlarını söyləmişdi. Məhəmməd ona borc vermək istəmiş, o isə qəbul etməyib demişdi ki, Ciroftda torpağı var, satsa, işi düzələcək. Sonra da tez-tez Məhəmmədə zəng vururdu ki, o torpağı məndən al.

Məhəmməd torpağı alıb başını dərdə saldı. Torpağa baxmağa gedəndə gördü ki, hətta nasosu dizellə işləyir. Elektrikli nasos quraşdırmaqdan ötrü çox ora-bura qaçdı. Digər problemlər də bir-bir üzə çıxırdı və o, cümə axşamı və ya cümə günləri Cirofta getməyə məcbur olurdu. Çox çəkmədən ora bir keşikçi qoydu. Onda evimizin ikinci mərtəbəsini tikirdi. O vaxta qədər yarımçıq qalmışdı, yalnız dəmir dirəkləri hazır idi. 1997-ci ildə evi tamamlayıb kirayə verdik. Kirəçilərə qarşı tələbkarlıq etmir, evlərində bir şey çatmayanda öz evimizdən aparırdı. Yadımdadır, birinci kirəçinin sobası yox idi, öz sobalarımızdan birini onlara vermişdi.

İşləri əvvəlki qədər çox olmasa da, bəzən birdən-birə elə şərait yaranırdı ki, otuz-qırx gün ezamiyyətdə olurdu. Daha mən də əvvəlki kimi deyildim, o, ezamiyyətdə gedəndə anamgilə qaçmırdım. Evlərimiz bir-birindən uzaq olduğuna və uşaqlar məktəbə getdiyinə görə onlara az-az gedirdim. Həmin günlərdə ilk hamiləlikdəki kimi

davamlı ürəkbulanmalardan bildim ki, səkkiz ildən sonra yenə hamiləyəm. Həkim tapşırırdı ki, istirahət edim və daha yaxşısı budur ki, heç bir iş görməyim.

Çox ağırlaşmışdım. Hər dəfə həkimə gedəndə deyirdi ki, əkizə hamiləsən.

Təsadüfən, Məhəmmədin iş yoldaşının xanımı olan doktor İftixar məni tez-tez UZİ-ə göndərir, cavabı göstərəndə deyirdi: "Qəribədir! Yəni uşağın bu qədər ağırlaşdı?!"

Yadımdadır, uşağın cinsiyyətini təyin edən UZİ zamanı Zəhra da yanımda idi. Radiologiya şöbəsinin qapısından çıxanda qabağıma qaçıb dedi: "Ana, qardaşdır?"

Məni gülmək tutdu, dedim ki, hə, oğlandır.

Bacılar çalışırdılar ki, evdə nadinclik etməsinlər və qardaşları daha tez olsun. Hamiləliyin sonlarında həkim uşağın düşmə ehtimalı olduğunu bildirib daimi istirahət rejiminə keçməyimi tapşırırdı. Məhəmməd məni yerimdən tərpənməyə qoymurdu, evin bütün işlərini özü görürdü: tozsoranla evi təmizləyir, qabları yuyur, yemək bişirirdi.

Həmin günlərdə rəfsəncanlı qohumlarımızdan biri Kirmanda həkimə getmək üçün bizə gəldi. Zəhra dördüncü, Fatimə də ikinci sinifdə oxuyurdu, evin işlərini bacarmırdılar. Buna görə qonaqlara Məhəmməd qulluq etdi. Həmin qonaq bir müddətdən sonra bibini görüb demişdi: "Gəlininiz

yatağa düşüb. Yazıq hacı həm xörək bişirir, həm qab yuyur, həm evi təmizləyir".

Bibi də xəbərsiz olduğu üçün soruşmuşdu ki, məgər gəlinimizə nə olub? Məsələni danışıandan sonra Məryəmi Kirmana bizə köməyə göndərdi.

Cümə günü, 1998-ci ilin 30 oktyabrında səhər namazına oyananda bir az ağrım vardı. Yatmağa getdim, amma yata bilmədim. Halım pis idi. Məhəmməd dedi ki, gedək xəstəxanaya. Məryəm əşyalarımı topladı və Şəhid Bahünər adına dövlət xəstəxanasına getdik. Ağrım çoxalmışdı. Tibb bacısı deyirdi ki, əsla tərpənmə.

Birinci doğuş zamanı mənə yeriməli olduğumu deyirdilər, indi isə tərpənməyə qoymurdular. Tibb bacısı hərdən qulaqlığını taxıb zarafata deyirdi: "Uşağın ürəyinin səsi o qədər güclüdür ki, qulağımı kar etdi!"

Palata yoldaşlarım xəstəxanadan buraxılırdılar, mənə ağrı çəkirdim. Həkimim xəstəxanada deyildi, mamalar təbii doğuş üçün çalışırdılar. Məryəm Məhəmmədə deyirdi: "Doktor İftixarinin yoldaşına zəng vur, xanımını göndərsin. Məryəm əldən getdi!"

Məhəmməd deyirdi: "İstirahət günüdür. Hansı üzlə zəng vurum?!"

Məryəm axırda demişdi: "Tibb bacıları deyirlər ki, belə getsə, uşaq boğulacaq". Məhəmməd bunu eşidib demişdi: "İndi zəng vuracam. Görək nə olur".

Günorta azanı vaxtı doktor başım üstə gəlib dedi: "Gərək qeysəriyyə kəsiyi əməliyyatı olsun".

Xanım doktor cəld işi tamamladı. Uşaq 4 kilo 200 qram idi. Zarafata deyirdi: "Özü heç, çiyinləri çıxmır!"

Adını Hüseyn qoydum. İmam Hüseynin (ə) adını yaşadanlardan biri olmaq istəyirdim.

Qızlar qardaşlarının doğulmasına sevinirdilər. Yadımdadır, qırxgünlük vaksinini vurdurmaqdan ötrü poliklinikaya gedəndə qapının arxasında dayanıb deyirdilər: "Qardaşımıza iynə vurmayın!"

İynəvuran ortayaşlı bir xanım idi, gülüb dedi: "Gözləyin böyüsün, sizi o qədər döysün ki, qağışkeşliyiniz yadınızdan çıxsın!"

Lakin Zəhra ilə Fatimənin qardaşlarına sevgisi davamlı oldu; hərçənd bütün uşaqlar kimi hərdən dalaşırdılar. Qızlarda çox da yanımda olmayan Məhəmməd Hüseyndən sonra evdə daha çox vaxt keçirməyə başladı. Hüseynin dəcəllik etdiyini görəni kimi deyirdi ki, ver mənə. Ona səbirlə laylay çalıb yatırırdı.

2003-cü ilin 26 dekabrında sübh namazımı qılıb səccadənin üzərində oturduğum yerdə birdən yerdən bir gurultu qopdu, ev titrədi. Bir neçə dəqiqədən sonra televizordan Bəmdə zəlzələ olduğunu eşitdik. Məhəmməd paltarlarını geyinib

dedi: "Biz Kirmandan iki saat uzaqda ola-ola bu qədər tərpendik, gör Bəmdə vəziyyət necədir!"

Maşını çıxarıb Bəmə getdi. Dörd-beş gündən sonra yaxın qohumların biri evə zəng vurub soruşdu: "Məryəm, hacı haradadır?" Dedim ki, Bəmdə.

– Hələ gəlməyib?

– Yox.

– Məryəm, sən Allah, yoldaşını uşaqlarının yanında saxla. De ki, ay kişi, məgər nə baş versə, sən hamıdan qabaq orda olmalısan?! Məgər az xidmət etmişən?! Bir az narazılıq et, qayıtsın.

– Məgər onlar Allahın müsəlman bəndələri deyillər?! Əgər hamı yoldaşını yanına çəksə, hansı iş düzələr?!

Sözümdən inciyib sağollaşdı.

Məhəmməd on-on iki gündən sonra qayıtdı. Narahat halda deyirdi:

– Evlərin çoxu torpaq tərəsinə dönüb! Hansı tərəfə baxırdımsa, ibrət dərsi idi.

– Necə?

– Varlı-kasıb bir çadırdə yaşayırlar.

Deirdi ki, Bəmin pullu adamlarından birini görüb, axşam bir adyala möhtac imiş. Camaat deyirmiş ki, zəlzələdən qabaq ona salam verəndə almaq istəmirdi.

– Təkbaşına əlindən bir iş gəlirdi?

– Həmin gün iş yoldaşlarımı gördüm, korpus tərəfindən gəlmişdilər. Onlara qoşulub hava limanını həll etdik ki, yaralıları tez başqa şəhərlərə göndərək və yardımları tez qəbul edək. Sonra da camaata çadır və qida məhsulları verənlərə kömək etməyə başladım.

Həmin günlərdə 70 kv metrlik bir ev olan ikinci mərtəbəni kirayə vermək üçün alqı-satqı ofisinə tapşırıbmışdıq. Ofisin işçisi iki qızı və bir oğlu olan bir xanımı təklif etdi. Məhəmməd onların Bəmdən olduqlarını bilib razılaşdı. Qızlar gənc qadının qayını uşaqları idilər. Zəlzələ zamanı Zahidanda olmuşdular, qayıdanda isə bütün ailə və mülkləri əldən getmişdi. Gənc qadın onları kimsəsiz görüb özü ilə gətirmişdi. Üç-dörd yaşlı oğlan uşağı isə onun öz övladı idi. Həyat yoldaşı zəlzələdə ölmüş, gənc yaşında dul qalmışdı. Bizə gələndə əşya və avadanlıqları da yox idi. Məhəmməd mənə demişdi ki, onların qaz sobaları yoxdur, yeməyi çox bişir, onlara da ver.

Həmin qış çətinliklə bitdi və havalar istiləşdi. Soyuducuları olmadığına görə axşamlar buzluğa bir neçə qab artıq su qoyur, onlara da buz verirdim. Bu get-gəllərə və Məhəmmədin göstərdiyi qayğıya görə adı Əmirəli olan uşaq çox vaxt bizə gəlib Hüseynlə oynayırdı.

Bir dəfə evə gələndə Hüseyinə keks aldım. Əmirəli uşağında idi. Hüseyin keksi ortadan bölüb ona da verdi, amma o razılaşmayıb dedi ki, istəyirəm özümün bir keksim olsun.

Məhəmməd bunu eşidib onu mağazaya apardı. Əmirəli gülə-gülə bir qucaq kekslə qayıdanda bildim ki, ona nə istəyirsə, almasını söyləyibmiş. Məhəmməd yetimliyi dadmışdı, bu xatirələrin uşağın yadından çıxmayaacağını bilirdi. Necə ki öz yadından da çıxmamışdı. Həmişə oturub bibinin şirin ləhcəsi ilə həmin günlərin xatirələrini dinləyirdik:

– Bir gün Əkbər dedi ki, qonşunun uşağının yaxşı velosipedi var, satır, sənə alsam, sürə bilərsən? Məmməd dedi ki, hə, sürərəm. Kök bir qoyunumuz vardı, yeməli vaxtı idi. Əkbər onu satmağa apardı. Dedim ki, Əkbər, lazım deyil, mənim uşağımdır, ona qoyun, yoxsa velosiped lazım olduğunu bilirəm. Qulaq asmadı, satın velosiped aldı. Məmməd çox həvəslə sürürdü. Bir gün ağlaya-ağlaya gəldi. Nə baş verdiyini soruşanda dedi: "Biri məni vurmaq istəyirdi, velosipedim aşıb əyildi". Əkbər baxdı, amma düzəldə bilmədi. Velosipedi rayona apardı, düzəltdirib gətirdi. Onda 15-16 oğlan uşağı bir məktəbə gədirdi, mənim Məmmədimdən başqa heç birinin velosipedi yox idi. Bacısı Fatiməni də onunla məktəbə aparırdı. Həmişə deyirdim ki, bala, bu qızın

ayağı təkərə ilişər, bir şey olar. Axırda elə də oldu. İkisi otağa girirdi, Məmməd Fatimənin ayağının yarasını açıb təmiz parça ilə bağlayırdı.

Əkbər ağa əliaçıq adam idi. Məhəmməd deyirdi ki, bayram yaxınlaşanda uzunqulağı çıxarıb çərəz və şirniyyat almağa gedirdi. O qədər alırdı ki, evə çatanda xurcunlar az qalırdı yerlə sürünsün.

Yeddinci fəsil

Suriya

Cəbhə stajına görə vaxtından əvvəl, 2007-ci ilin payızında polkovnik rütbəsi ilə təqaüdə çıxdı. Hansı yarımçıq işi varda, yazıb bir-bir həll edirdi. Daha çox qohumlara baş çəkir, bu işə xüsusi əhəmiyyət verirdi. Hələ tək-cə bibim oğlu olanda da bizə gəlib baş çəkirdi. Onda Mənsurla dost idi. Ailə qurandan sonra ona dedim: "Bir gün səninlə ailə quracağım ağıma da gəlməzdi. Bizə gəlib-gedəndə sənə qarşı bir hissim yox idi".

Gülüb dedi: "Uşaqılıq görkəmindən təzə çıxıb yeniyetmə qız olanda bir dəfə sənə baxıb ürəyimdə dedim: "Necə qaşqabaqlı qızıdır!"

Hər ikimiz bir-birimizə qarşı fikirlərimizə gülürdük.

Təqaüd zamanını sevirdim. Mənimlə çox vaxt keçirirdi, haraya gedirdisə, yanında idim. Hər iyirmi gündən bir deyirdi ki, gedək Paqələyə. Onda Hacı Fatimə alzheimer xəstəliyinə tutulmuşdu. Bir gün də dedi ki, gedək bibimgilə. Bibini Rəfsəncana oğluga ilə aparmışdılar. Məhəmmədsə darıxdığına görə yalnız həyatına getmək istəyirdi.

Hacı Fatiməgilə tərəf döndük. Kəndin daş evləri bir-birinə bənzəyirdi. Hərçənd Hacı Fatimənin evinin başqa bir səfası vardı. Uzaqdan bibimin evini görəndə bizim Paqələyə getdiyimizdən xəbər tutub gözünü yola dikdiyi, Məhəmmədi görəni kimi qucağını açdığı günləri xatırladım. Sanki hələ Məhəmmədin böyük bir kişi olduğuna inanmırdı, onu uşaq kimi qucaqlayıb başını sinəsinə sıxır, əlindən tutub evə aparır, sandıqçasını açıb son görüşdən bu yana yediyi, onun da istəyəcəyini düşündüyü xüsusi şirniyyatları çıxarıb ona verirdi. Məni və uşaqları da Məhəmməd kimi əzizləyirdi. Yumru nikelli siniyə stəkanları düzüb çay süzür, saxsı nəlbəkilərdə önümüzə qoyurdu. Bu işi elə

eşqlə, ürəkdən görürdü ki, sanki onun hazırladığı çay daha dadlı olurdu.

Hacı Fatiməgilə çatanda gördük ki, mətbəxin pəncərəsinin şüşəsi sınıb. Məhəmməd içəri boylanıb dedi: "Məryəm, gəl bax".

Yaxınlaşdım. Səsi qulağımda əks-səda verdi:

– Bibimin soyuducusuna, qazına, tezbişirən qazanına bax! Bütün bunları qoyub Rəfsəncana yollanıb ki, həkimə gedib-qayıtsın! Bütün bu avadanlıqları toz basıb. Sanki o heç zaman bu dünyada olmayıb. Dünyanın qaydası belədir! Heç kəs qalmağa gəlməyib. Hamı gedəsidir.

Alzheimer Məhəmmədin atasıgildə irsi xəstəlik idi. O özünün də bu xəstəliyə tutulmasından qorxub deyirdi: "Səkkiz il müharibədə olmuşam, şəhidlik qismət olmayıb. Allah eləməsin ki, bu xəstəliklə dünyadan köçüm!"

Rəfsəncana Hacı Fatiməni ziyarət etməyə getdik. Halı pisləşmişdi, heç kimi tanımırdı. Günorta azanı veriləndə dodaqaltı nə isə dedi. Məhəmməd tibb bacısından onun nə dediyini soruşdu.

– Deyəsən, namazı ilk vaxtda qılmağı yadından çıxmıyıb. Buna görə namaz vaxtı dodaqaltı nə isə deyir, ancaq ayağa qalxıb namaz qılmağa yaddaşının gücü çatmır.

Təqaüdə çıxandan qısa müddət sonra ona Qaçaqmalçılığa Qarşı Mübarizə Komitəsində iş təklif

etdilər. Bir ömür işləmiş bir adam üçün bekar qalmaq asan deyildi, o ki qala vaxtını boş keçirməyən bir adam ola.

2009-cu ilin oktyabrında bir gün evə gələndən sonra fikirli halda gəzişməyə başladı. Hirsli və narahat olanda belə edirdi. Ona yaxınlaşdım.

– Məhəmməd, nə olub?

– Heç nə.

– Yox, nə isə olub.

Dinmədi.

– Nə olduğunu demək istəmirsən?

– Düzü, anan xəstəxanadadır.

– Niyə? Nə olub? Sənin xəbərin var?

– Gedib görsən, pis olmaz.

Bir ay idi anamla atam Tehrana qardaşım Mahmudgilə getmişdilər. İki gün qabaq atam zəng vuranda dedim ki, nə əcəb Tehrandada bu qədər qaldınız. Dedi: "Doğrusu, biz hər gün getmək istəyirik, amma Mahmud qoymur, deyir ki, biz də təklik, bizimlə qalın". Sonra dəstəyi anama verdi. Səsi həmişəki kimi, amma yorğun idi.

Məhəmmədə dedim: "Necə olsa, Kirmana qayıdacaqlar".

Dedi: "İnfarkt olub".

Tez çantamı hazırladım. Dərs ili yeni başlamışdı. Qızlar universitetə, Hüseyin də məktəbə gedirdi. Onları Məhəmmədə tapşırıb bacım Məhnaz,

qardaşım Mənsur və yoldaşı Minu ilə birgə Tehrana getdim.

Mənsur maşını Azərbaycan prospektindən Karuna döndərəndə anamın Şəhriyar adına xəstəxanada yatdığını bildim. Reanimasiya şöbəsinə getdik. Sayımız çox idi, hamımızı birdən buraxmadılar. Kim girirdisə, bir dəqiqə anamı görüb qayıdırdı. Ona o qədər aparat qoşmuşdular ki, tanımadım. Deyirdilər ki, sayıqlıq səviyyəsi enib. Vəziyyəti deyiləndən pis idi. Atama dedim: "Birdən-birə nə oldu?"

– Bir neçə gün idi deyirdi ki, darıxıram.

Qardaşımın yoldaşı dedi:

– Axşam dedi ki, ürəyimin başı göynəyir. Narahat idi.

Atam başını yellədi. Qardaşımın yoldaşı sözünə davam etdi: "Ayağa qalxıb evdə gəzişirdi. Başı da gicəllənirdi. Pərdəni çəkib bayıra baxır, sanki kimisə gözləyirdi".

– Bir gün qabaq yuxuda mərhum atasını görmüşdü. Biz xəstəxanaya çatdırınca beyin infarktı oldu və komaya düşdü.

İki-üç gün Tehrandə qaldım. Vəziyyəti dəyişmədi. Onlara dedim ki, Kirmana gedib uşaqları yerbəyer edim, sonra qayıdıb anamın yanında qalacam.

Məhəmməd bir gün günorta evə gəldi. Mənsur da yanımda idi. Yenə narahat halda gəzişməyə başladı.

Gözlərinə baxdım; baxışı fərqlənmişdi. Gözlərinin küncündəki qəm-kədər uzaqdan bilinirdi. Dedim ki, bir şey olub? İnkər əlaməti olaraq başını yellədi. Mənsur dedi: "Həkimlər deyirlər ki, anamın həyatda qalmasına ümid yoxdur. Atam zəng vurub ki, hazır olun".

Məhəmmədin gözlərinə baxıb dedim: "Bəlkə anam vəfat edib?"

Başını aşağı salıb dedi: "Qədrini bilmədik".

Səsim kövrəldi:

– İna lillah və inna iləyhi raciun.¹

Hələ özümə gəlməmiş Zəhra açarla qapını açıb içəri girdi. Onun doğulduğu günləri xatırladım. Anamın ilk qız nəvəsi idi, çox həvəslə onu qucağına götürürdü. Mən bir müddət uşağın sidikhopduranını da dəyişdirə bilmirdim. Bir gün anam xalamgilə gedəndə uşaq altını buladı. Nə edəcəyimi bilmirdim. Bacım Mehri anamı çağırmağa getdi, o da tələsik özünü yetirdi.

Uşaqlar nadinclik edəndə və mən onları danlayanda anam narahat olub deyirdi: "Məryəm, mənim yanımda uşaqlarınla belə eləmə. Bilirsən ki, onları səndən çox istəyirəm!"

Əsəb dərmanları içdiyi son zamanlarda onu gətirib bir-iki həftə saxlayırdım. Şəkəri də vardı.

¹ Bəqərə, 156: "Biz Allahın q və Ona doğru qayıdacağıq!"

Fikir verirdim ki, ürəyi istəsə də, şirniyyat və meyvə şirələri qəbul etməsin.

Həmin qışın çilləsində dünyanın bütün dərd-qəmi ürəyimizə çökdü. Elə bir yelda gecəsi və ya novruz bayramı olmurdu ki, hamımızı başına yığmasın. Hətta xəstələnib gündə bir neçə dərman qəbul edəndə, daha çox istirahətə ehtiyacı olanda da atama tapşırırdı ki, evin alış-verişini edib hamımıza zəng vursun. Şirniyyatı özü bişirirdi. Necə dadlı şirniyyatlar idi! Anamın yelda gecələri qırmızı şirin qarpızsız keçmirdi. Anam təsbəh ipi kimi idi, hamımızı bir yerə toplayırdı. Altmış yaşında dünyadan köçəndə isə daha heç vaxt əvvəlki kimi birlikdə ola bilmədik.

Zəhra Pəyami-nur universitetinin psixologiya fakültəsinə qəbul olmuşdu. Ancaq bu sahəyə həvəsi yox idi. Həmin günlərdə dostlarından biri ona bir kompüter şirkətində iş təklif etdi. Kompüter və proqramlaşdırma işlərini sevdiyinə görə qəbul etdi.

İşə başlamasından bir neçə gün sonra dostunun tanışlarından biri onu qardaşına istədi. Ağa Möhsünü gördüm; üzərində işləmiş bir gənc idi. Ailəsi uzaqda olduğuna görə narahat idim. Ancaq Zəhra etiraz etmədi. Məhəmməd dedi: "Hər şeyi sədaqətlə söylədiyinə, yalan danışmadığına görə ona inanmaq olar".

2011-ci ilin martında Kamali Tahirinin ailəsi Zəhra ilə Möhsünün toyu barədə danışmağa gəldi. Əksər qız atalarından fərqli olaraq, Məhəmməd dedi ki, mehr məsələsini kürəkənin öhdəsinə buraxın, nə qədər gücü çatsa, təyin etsin.

Novruz bayramından öncə nikah oxundu, işlər razılaşıdırıldı. Kürəkənin ailəsi bizi toy bazarlığına aparmağa gələndə Məhəmməd dedi ki, mən gəlmirəm. Sonra mənə yaxınlaşıb qulağıma pıçıldadı: "Camaatın uşağını xərcə salmayın!"

Zəhra narahat oldu:

– Axı ata nə üçün gəlmir?

Başını tumarlayıb dedi: "Ananız mənim nümayəndəmdir".

Sonra başını Zəhranın qulağına yaxınlaşdırdı:

– Qızım, nişanlının vəziyyətini nəzərə al.

Yola düşdük. Məhəmməd bizi qapıya qədər ötürüb yenə kürəkəni tapşırırdı. Martın 27-də Zəhra bəxt evinə köçdü. Kürəkən Rəfsəncanda işlədiyinə görə orada ev tutdular. İlk günlərdə sanki qəlbimin bir parçası qopmuşdu. Zəhra da bizə çox bağlı idi. Görüş üçün yenə həftəsonlarına möhtac qaldım.

Rəfsəncana gedəndə Hacı Fatimənin məzarını ziyarət edirdik.

Bir gün məzar başında Məhəmmədin atasının xalası oğlu Əmirəlini gördük. Məhəmməd

qohumunu gördüyünə sevindi. Onu dayı çağırırdı. Orada oturub keçmişdən danışmağa başladılar.

Bir neçə gündən sonra Məhəmməd süfrə başında dedi ki, Əmirəli bibiyə zəng vurub, kiçik oğlu Ruhullah üçün Fatiməyə elçi gəlmək istəyirlər.

Həmin günlərdə Paqələyə getdik. Bibi dedi: "Biz uzun illər bu ailə ilə qonşu olmuşuq. Onlardan yalnız yaxşılıq görmüşük. Qoyun cavanlar bir-birini görsünlər".

Fatimə Kirmanın Şəhid Bahünər adına dövlət universitetində kimya mühəndisliyi fakültəsinin üçüncü kursunda oxuyurdu və başı dərse qarışmışdı. İki ay keçdi. Məhəmməd ona dedi: "Qızım, mən araşdırmışam, yaxşı oğlandır. Ailəsinə də tanıyıriq. Ancaq ürəyin razı deyilsə, de. Fikirləşmə ki, mənim qohumum olduğuna görə mütləq razılaşmalısən".

Bayram oldu. Əmirəlinin qardaşları və böyük oğlu bizə bayram təbrikinə gəlib rəsmi elçilik etdilər. Fatimə razılaşdı. Mehriyyə təyin edəndə Əmirəli dedi: "Hacı, qızınız üçün nə qədər desəniz, mehriyyə təyin edirəm".

Məhəmməd dedi: "Bu nə sözdür?!"

Onlar beş yüz qızıl sikkə təklif edirdilər. Məhəmməd razılaşmayıb deyirdi ki, olduqca çoxdur. Axırda yüz əlli qızılla razılaşdılar.

Məclisin böyüklərindən biri dedi: "Heç olmasa, mehriyyənin üstünə bir həcc ziyarəti də qoyun". Məhəmməd dedi: "Yox. Kürəkənin boynuna haqq düşər. Nə vaxt vacib olsa, özləri gedərlər".

Fatimə 2012-ci ilin iyulunda ailə qurdu. O da yoldaşının işinə görə Rəfsəncana köçdü. Hərçənd universitetə görə daha çox Kirmanda olur, həftəsonları evinə gedirdi. Zəhranın yoldaşının işi də növbəli idi, yoldaşının istirahət günündə bizə gəlirdilər.

Qızlar yanımda oturub yavaşdan danışanda, Məhəmməd aramızda qadın söhbətinin getdiyini bilib qulağıma deyirdi: "Qızların hər sözünü təsdiqləmə, yaşayışlarından şikayətlənməsinlər. Hələ bir-birinin xarakterlərinə alışmayıblar". Hamımız bir yerdə oturanda da deyirdi: "Həyatın eniş-yoxuşları çoxdur, gərək səbirli olasız".

Qızlar bir-birinə yaxınlaşmış, biz onlardan uzaq qalmışdıq. Məhəmməd üz vurmurdu, ancaq onlar üçün məndən çox darıxır, hər bir bəhanə ilə evə dəvət edirdi. Şükürlər olsun ki, kürəkənlər yaxşı adamlar idilər. Biz qızlarımıza görə arxayın idik, elə bilirdik ki, üç oğlumuz var.

Məhəmməd Qaçaqmalçılığa Qarşı Mübarizə Komitəsində işi qəbul etsə də, çox keçmədən bu işin öz xarakterlərinə uyğun gəlmədiyini başa düşdü. Orada çoxlu rüsvət təklifi kiçik məsələ sayılırdı.

Bir gün maşın yağı zavoduna baxış keçirəndə şübhələnib zavodun müdirinə demişdi ki, satlıq yağlardan birini ver, laboratoriyaya göndərəcəyəm. Müdir yanmış yağ satdığını bildiyinə görə imzalı bir boş çek verib demişdi: "Nə yazsan, qəbuldur".

Məhəmməd kişinin təklifindən çox narahat olub deyirdi ki, komitə mənim yerim deyil.

Bir dəfə qaçaqçılardan xarici konserv, qazlı içki, odekolon və kosmetika məhsulları tutmuşdular. Şəhər şurası iclasda məhsulların məhv edilməsi qərarına gəldi. Məhəmməd buna etiraz edib deyirdi ki, yeyinti məhsullarını yoxsullara verin.

Bir neçə gündən sonra qapımızı döydülər. Uşaqların biri qapını açandan sonra atasını çağırırdı. Məhəmməd qapıya gedənə qədər kişi həyəətə bir qutu qoyub getdi. Mən pəncərədən Məhəmmədin qutunun ağzını açıb baxdığını gördüm. Sonra tez evə gəldi, komitəyə zəng vurub dedi: "Bunlar nədir mənə gətiriblər?!"

Telefondakının səsini eşitmirdim, amma Məhəmməd hirslənmişdi. Yataq otağına paltarını dəyişməyə getdi. Onda Hüseyinin səkkiz-doqquz yaşı vardı, meyvə şirəsi, qazlı içki və konservlə dolu qutuya yaxınlaşdı, birini götürüb dedi: "Ana, bunu içə bilərəm?"

– Yox, oğul!

– Nə üçün? Bəs atamın dostu gətirməyib?

– Səhv gəlib.

Qazlı içki butulkasını əlində oynatmağa başladı, yerinə qoymağa ürəyi gəlmirdi. Dedi: "Sən də içmirsən?"

– Yox, əzizim.

Hüseyn qazlı içkinin xeyrindən keçənə qədər Məhəmməd həyətə çıxıb qutunu qoltuğuna vurdu. Onu aparıb fəhlələrə vermişdi.

Bu səbəblərə görə 2011-ci ildə işdən çıxdı. Yenə birlikdə daha çox vaxt keçirməyə başladıq. Hər yerə birlikdə gedirdik.

Bir müddət idi cümə axşamı günləri Şəhidlər gülzarı məzarlığına gedirdi. Mənə demişdi ki, qonaq çağıranda çalış cümə axşamına düşməsin. Axşam namazına məzarlığın yuxarısındakı Sahibəzzaman məscidinə gedirdi, orada Kumeyl duası oxuyub mənəvi halda evə gəlirdi. Mən hər cümə axşamı anamın məzarını ziyarət etməyə çalışırdım. Hansısa cümə axşamı gedə bilməyəndə cümə günü gedirdim. Lakin cümə axşamı günləri əksərən narahat olurdum ki, anam mənə gözləyir, mənsə gedə bilmirəm. Özümü sakitləşdirmək üçün Məhəmmədə deyirdim: "Şəhidlərin məzarına gedəndə mərhum anamın qəbrinə də baş çəkib fatihə oxuyarsan?"

Deyirdi: "Hə, Məryəm, hər cümə axşamı iki dəfə gedirəm: bir dəfə məzarlığa girəndə, bir dəfə də çıxanda".

Müharibədən sonra hər il olduğu kimi, 2013-cü ilin fatimiyyə günlərində də Sərdar Süleymanigilə əzadarlığa getdi. Hacı Qasim özü qapının ağzında dayanıb qonaqları qarşılayırmış. Axşam evə gələndə dedim: "Nə olub, çox sevincəksən?"

– Hacı Qasim soruşdu ki, nə iş görürsən? Mən də dedim ki, heç nə, bekaram. Dedi ki, Suriyaya getmək istəyirsən? Dedim ki, Allahımdandır.

– Suriyaya nə üçün gedirsən?

– Orada əmin-amanlıq pozulub. Hərbçilər döyüşə gedirlər.

Suriyada müharibə getdiyini onda bildim. Ona dedim: "Məhəmməd, sən vəzifənə əməl etmisən, hara gedirsən?! Səkkiz il müharibə azdır?! Sonra qaçaqçılara qarşı mübarizə, indi də Suriya?!"

– Qoy görək həzrət Zeynəb bizi bu şərəfə layiq biləcək? Sərdar Süleymani dedi ki, uşaqlardan mənə xəbər göndərəcək.

Ürəyimdə dedim: "Allah eləsin, alınmasın!" Nəzir etdim ki, hər gün beş dəfə ayətül-kürsi oxuyub Ayətullah Behcətin ruhuna hədiyyə edərəm.

Üç-dörd ay ötdü. Ramazan ayı idi. Hələ Hacı Qasimdən xəbər gəlməmişdi. Daha getmək söhbəti bitmişdi. Artıq mən də ayətül-kürsi oxumağı yaddan çıxardım.

2013-cü ilin avqustunda, ramazan ayından sonra Sərdar Süleymani Sarəllah diviziyasının təqaüdə

çıxmış hərbiçilərini Tehrana dəvət etdi. Tədbirin sonunda hamı Hacı Qasimlə şəkil çəkdirmiş, amma Məhəmməd yaxınlaşmamışdı. Hacı Qasim Məhəmmədə yaxınlaşmış, yanında dayanıb demişdi: "Biri Hacı Məmmədlə mənəim şəklimi çəksin. Axırda şəhid olacaq, onunla bir şəklim olmayacaq!"

Şekli görəndə dedim: "Heç bir şəkildə belə ürəkdən gülməmişən!"

– İndiyədək Hacı Qasim kimə şəhid olacağını deyib, şəhid olub. Bundan ötrü sevinməzlər?!

– Elə bilirsən ki, şəhadət şərbətini bu asanlığa verirlər?!

Qanı qaraldı.

– Doğru deyirsən! Səkkiz il cəbhədə oldum, amma şəhidlik qismət olmadı. Yəqin haradasa işim axsayır, buna layiq deyiləm!

Bir neçə gündən sonra gördüm ki, sənədlərini axtarır. Ona yaxınlaşdım.

– Nə axtarırsan?

– Milli kartımı.

Başını qaldırdı.

– Xarici pasport almaq istəyirəm.

– Hacı Qasim xəbər yolladı?

Gülüb dedi: "Hə".

Tez sənədlərini hazırladı. Səbirsizliklə uçuş zamanını gözləyirdi. Bir isti avqust günündə gəlib dedi ki, tezliklə yola çıxacaq.

Bir neçə gündən sonra Rəfsəncanda bibisi nəvəsinin toyu idi. Ailə yığıncaqlarında mütləq iştirak etməyə çalışırdı. Müharibədə dostlarından olmuş bir qohumu toyda ondan nə iş gördüyünü soruşanda cavab vermişdi ki, bəlkə Suriyaya getdim.

Həmin axşam hamının dilinə düşdü ki, Hacı Məhəmməd Suriyaya gedəcək. Toydan sonra mənə dedi: "Hələlik Kirmanda işimiz yoxdur. Bura qədər gəlmişik, gedək Paqələyə anama baş çəkək".

Səhərə yaxın kəndə çatdıq. Yay idi, Paqələnin gözəl havası vardı.

Səhər yeməyini yeyəndən sonra bibim Məhəmmədə dedi: "Hacı, doğru deyirlər ki, Suriyaya gedirsən?"

Məhəmməd özünü itirdi.

– Yox, ana, kim deyib?

Bibi ürək yanğısı ilə sözə başladı:

– Sən Allah, daha bəsdir. İndiyə qədər İslama az xidmət etməmişən. Yaşın da keçib. İki qız köçürmüşən. İndi Məryəmlə Hüseyni tək qoymağa necə ürəyin gəlir?

– Ana, bunları kim deyib, səni də həyəcanlandırıb?

Üzümü bibiyə tutdum.

– Narahat olmayın. Ömür Allahın əlindədir. Nə üçün bu qədər narahat olursuz?! Sizin qardaşınız cəbhəyə getmişdi?

İnkar əlaməti olaraq başını yellədi.

– Bəs necə oldu dünyadan köçdü?

– Heç nə, xərçəng idi.

– Yaşı da çox deyildi. Xalam qızının yoldaşı dünən təqaüdə çıxdı, bu gün dünyadan köçdü. Allah istəsə, adamı cavanlıqda da aparar; birini infarktla, birini xərçənglə. Özünüzü narahat etməyin!

Bibi başını yellədi.

– Orası elədir, ölüm Allahın əlindədir!

Zavallı bibi daha bir söz demədi.

Günortadan sonra maşına minib yola düşdük. Ziba bibinin evindən çox uzaqlaşmamış əlilə dizimə vurdu. Çox istədiyini bildirəndə belə edərdi. Ona baxdım. Dedi:

– Səndən xoşum gəlir.

– Nə üçün?

– Gözəl və soyuqqanlı şəkildə anamı qane etdin.

Mən nə deyəcəyimi bilmirdim.

– İyirmi yeddi il səninlə yaşamağın nəticəsidir.

Fikirləşdim ki, doğrudan da bu sözlər necə dilimə gəlirdi.

Bir saat on beş dəqiqədən sonra Rəfsəncana çatdıq. Məhəmməd küçələrə girdi. Soruşdum:

– Bir yerə gedirik?

Qarşı tərəfi göstərdi.

– Buranı görürsən?

– Bəli.

Meydanın ətrafına fırlandı.

– Əvvəllər bura Quş meydanı deyirdilər.

Maşını kənara çəkib gözünü meydana dikdi və dedi: "O zaman Rəfsəncanda kimə fəhlə lazım idisə, bura gəlirdi. 12-13 yaşım olanda cümə günləri gəlib burada dayanırdım".

Maşını işə salıb qədim bir məhəlləyə sürdü. Dar küçədə köhnə bir evin önündə dayandı. Böyük bir həyətin ətrafında otaqlar düzülən evlərdən idi. Dedi: "Bura qoca bir qadının evi idi, otaqlarını kirayə verirdi. Onların birini mən götürmüşdüm. Səhərlər məktəbə gedir, qalan vaxtımı fəhləliklə keçirirdim. Axşam yatan vaxtı yorğun halda bura gəlirdim. Allah anamdan razı olsun! Hər dəfə Paqələyə gedəndə mənə bir qədər qovurma qoyurdu, işdən qayıdanda qızdırıb çörəklə yeyirdim".

Deyirdi ki, yayda yolüstü bir kafedə işləyirmiş. Ora cürbəcür adamlar gedib-gəlirmiş. Bir dəfə bir sürücü ona siqaret uzadıb deyir ki, çək. Məhəmməd qəbul etmir, o isə israr edir. Axırda sürücü məyus olub siqareti özü çəkir. Məhəmməd deyirdi ki, o, siqareti çəkir, ancaq külünü yerə tökmürdü. Bu, diqqətimi çəkdi və səbəbini soruşdum. Gülüb dedi: "Oğlan, bu, adi siqaret deyil, marixuanadır!"

Bunu danışandan sonra ah çəkib deyirdi: "Allah Özü yetim uşaqları qoruyur!"

O vaxtlar atam Rəfsəncana gedəndə Məhəmmədə baş çəkib deyirdi: "Bibiqızı Məsumə uzaqdan onun qayğısına qalır!"

Yolda başımı maşının pəncərəsinə söykədim, gözümlü ona dikib ürəyimdə dedim: "Dərs oxumaqdan ötrü necə əzab çəkmisən! Liseydə oxuyanda müharibə başladı, yoldaşlarınla birgə səkkiz il gecən-gündüzün olmadı, vuruşdun ki, düşmən camaatın başına bomba tökməsin. Sonra Seyrəcəndəki çətin illərimiz başladı. Səhər evdən çıxanda axşam qayıdıb-qayıtmayacağını bilmirdin. Təqaüdə çıxandan sonra da bir yerdə qərar tutmadın. İndi də Suriyaya getmək istəyirsən. Qəlbində əsla rahatlıq istəyi yoxdur, kişi!"

Səsi gəldi:

– Məryəm, fikirlisən!

Demək istəyirdim ki, getməyə razı deyiləm, amma onu narahat yola salmağa ürəyim gəlmədi. Dedim ki, bir şey deyil.

Getmək xəbəri qızların qulağına çatdı. Kirmana gəlib o qədər ağladılar ki, göz yaşlarının Məhəmmədi üzəcəyindən qorxdum.

Avqustun axırlarında əşyalarını toplayıb Suriyaya yola düşdü.

Getdiyi gün paltarlarını geyinəndə mən də çadramı başıma atdım. Görüb dedi:

– Hara?

- Səni hava limanına aparım.
- Uşaqlar narahatdırlar, onların yanında qal.
- Bir şey olmaz.

Kömürü yandırdım. Həyətdə bir üzərlik kolu bitmişdi. Öncədən dərib qurutmuşdum. Ondan kömürün üstünə tökdüm. Siniyə güzgü və Quran qoyub ardınca həyətə çıxdım. Qızlar ağlayırdılar. Onlara dedim: "Ağlamayın, atanızı qəm-kədərlə yola salmayın!"

Hüseyn qapalı uşaq idi, ağlamırdı. Onu Quranın altından keçirdim. Hər üç uşaq hava limanına getməyə hazırlaşdılar. Dedim ki, belə olmaz, bəs atanın arxasınca kim su tökəcək?

Zəhra Hüseynə baxdı.

– Qardaş, sən qal, atanın arxasınca su tök ki, tez qayıtsın.

Hüseyn razılaşdı.

Yolda qızlar çox narahat idilər.

– Ata, indi ki gedirsən, sən Allah, özündən muğayat ol.

Məhəmməd narahat halda deyirdi: "Özünüzü əziyyətə salırsız". Güzgüdən işarə ilə qızlara bildirdim ki, ağlamasınlar.

Çatanda başını mənə yaxınlaşdırıb dedi: "Maşından enmə, qızları evə apar. Hüseyn təkdir".

Dedim: "Uşaqlar narahatdırlar. Qoy enib sağollaşsınlar".

Qızlar maşından endilər. Zəhra atasının əlini öpürdü. Fatimə özünü onun qucağına atmışdı. Dedim: "Atanı razılıqla yola salın".

Məhəmməddən ayrılmırdılar. Dedim: "Sağollaşın, ata gecikir".

Əlini mənə uzadıb dedi: "Uşaqları sənə tapşırıram".

Qızlar maşına mindilər. Sağollaşdım. Bir neçə addım gedəndən sonra ardınca qaçıb onu çağırdım. Dedi:

– Nə olub, Məryəm?

– Əgər şəhid olsan, mənə şəfaət edərsən?

Güldü.

– Tez get, uşaqlar əziyyət çəkirlər.

– Mənə heç bir savab çatmayacaq?

– Əgər bir savab olsa, sənindir, həyat zəhmətini sən çəkirsən.

– Get sağlıqla!

O, iri addımlarla uzaqlaşdı, mənə sanki yerə mıxlanmışdım. Qayıtmaq istəmirdim. Başımı çevirib gözlərini mənə dikmiş qızlara baxdım.

Yolda Zəhra yenə etirazlı idi.

– Nə üçün bizim atamız getməlidir?! Atam kimi bu qədər adam var, arvad-uşaqlarının yanında oturublar.

Fatimə də onu təsdiqləyirdi.

– Atam vəzifəsini yerinə yetirib.

Dedim: "Qızım, nə qədər ki sağıq, dinimizə qarşı vəzifəmiz var. Atanın borcu getməkdir, bizim borcumuz da səbirli olmaq!"

Bu sözlər anidən dilimə gəldi, ancaq elə o vaxtdan onun yoxluğundan ürəyim parçalanırdı.

İki-üç gündən sonra zəng vurub Suriyaya çatdığını bildirdi. Ondan sonra iki gündən bir evə zəng vurub halımızı soruşurdu. Anasına da zəng vururdu. Səsi o qədər yorğun idi ki, daim fikirləşirdim: İşi o qədər çoxdur ki, istirahət etməyə macal tapmır.

Gedişindən iyirmi gün keçirdi. Uşaqlar darıxıb deyirdilər ki, ata yoxdur, heç olmasa, sən bizə gəl. Qızlara görə Rəfsəncana getdim. Deyirdim ki, birdən Məhəmməd zəng vurur, dəstəyi götürməyəm, narahat olar. Fikirləşdim ki, görsə yoxam, mobil telefonuma zəng vurur. Elə də oldu. Zəng vurub uşaqlarla da danışıdı. Qızlar deyirdilər ki, atanın səsi nə üçün bu qədər yorğundur. Onlara təskinlik verirdim ki, hər halda, gəzməyə getməyib, min cür işi var. Ancaq düzünə qalsa, hər dəfə səsini eşidəndə özüm də narahat olurdum. Soruşanda da düz-əməlli cavab vermirdi. Bir dəfə dedim: "Orada sizə bir tikə çörək verəcək biri varmı?"

Dedi ki, hə, arxayın ol.

Yay idi, Kirman bağlarının sulu armudları yetişmişdi. Dedim ki, armud alıb soyuducuya

qoymuşam, gələndə yeyərsən. Novbar meyvələrdən həmişə ona saxlayırdım.

Qırx gün idi getmişdi. Çox darıxırdım. Hər dəfə nə vaxt gələcəyini soruşanda deyirdi ki, gözlə, gələcəyəm. Deyirdim ki, nə vaxt? Cavab verirdi ki, dəqiq deyə bilmərəm.

Səkkizinci fəsil

Vida günü

Ezamiyyətinin əllinci günündə qayıdacağını söylədi. Suriyadan Tehrana uçmalı, oradan da Kirmana bilet almalı idi.

Kirman reysinin uçuş vaxtına qədər bacısıgilə getmişdi. Məryəm deyirdi:

– Hacı toz-torpaqlı çəkmə və paltarla gəldi. Yorğun idi. Bir dəfə gördüm ki, gözlərini qızımın şkaına dikib. Dedim ki, hacı, nə olub? Dedi: "Suriyalı qız uşaqlarının İŞİD terrorçularının çəkmələri altında tapdanmış gəlincikləri yadıma düşdü".

Həmin axşam zəng vurub dedi ki, gecə saat 12-də Kirmana uçan təyyarənin son boş yerinə bilet alıb. Hüseyn məktəbə getdiyinə görə axşam tez yatdı, mənə onu gözlədim. Gecə saat ikidə qapının zəngi çalındı. Açarı yox idi. Hüseyn oyanıb qapını açdı. O qədər sevinirdi ki, atası üçün necə darıxdığını onda bildim.

Yorğunluq Məhəmmədin gözlərində yuva qurmuşdu. Ondan gözümü çəkə bilmirdim. Sanki bizdən uzaq qaldığı günlərin darıxdırıcı yükünü kənara qoyurdum.

Səhər çağı qızlarım və kürəkənlərim gəldilər. Yavaş-yavaş uzaq və yaxın qohumlar da xəbər tutub onu görməyə gəldilər. Onlar Suriya müharibəsi barədə soruşurdular, Məhəmmədsə çox yorğun idi. Gənclər soruşanda onlara döyüşçülərin cəsurluğundan, fədakarlığından danışdı. Əvvəldən belə idi: Qonaqlıqlarda, ailə toplantılarında gənclər onu dövrəyə alıb müharibədən danışmasını istəyəndə səbirlə söhbət edir, deyirdi ki, bu gənclər döyüşçülərimizin rəşadətlərinin varisləridir:

– Bədr əməliyyatı idi. Bəsrə şəhərini ələ keçirmək istəyirdik. Mən ilk hücumu keçən bölüklərin birinin komandiri idim. 12 km uzunluğunda üzən körpü salıb Məcnun adasına doğru irəlilədik, sonra qumluqda təxminən 20 km uzunluğunda piyada yol getdik. Çox çətinliklə Dəclə çayından keçdik. Çayın

sürəti saatda 30-40 km-dən çox idi. O qədər irəlilədik ki, Bəsrənin kəndlərini görürdük. Düşmən əks-hücumlara başladı. Bizə silah-sursat çatmamışdı. Ordunun bir bölüyü arxamızca gəlməli idi, amma hələ Dəclədən keçə bilməmişdi. Çarəsiz qalıb geri çəkildik. O qədər yol gedəndən sonra geri çəkilmək çətin idi. Canımıza qorxu düşmüşdü. Hər an boğula bilərdik. Dəclə əjdahaya dönmüş, suyu çoxalmışdı. İraqlılar dayanmadan başımıza atəş yağdırırdılar. Atəşin çoxluğundan Dəclənin suyu qaralmışdı. Əks-hücum o qədər güclü idi ki, sanki başımıza dəmir parçaları boşaldırdılar. 20 km gəlmişdik, amma daha ümidimiz qalmamışdı. Bütün sursatımızı və bel çantamızı atıb ancaq qaçırdıq. Uşaqların biri ağır yaralanmışdı. Hər an şəhid ola bilərdi. Çətinliklə ona kömək etdik. Bilirdik ki, o tərəfdə gözü yolda olanlar var, gec-tez əzizlərinin cəsədini istəyəcəklər.

Məhəmməd öz halında idi, məndə də suallar aşıb-daşırdı. Soruşdum ki, orada nə iş görürdün? Düz-əməlli cavab vermədi. Dedim: "Bəlkə bənnalıq edirsən! Suriyalıların evləri dağılıb, onlara ev tikirsiz?!"

Güldü.

– Təxminən elə bir şeydir.

Ərəfə günü yaxınlaşırdı. O günün duasını çox sevirdi. Dedi: "Sakit bir yerdə oturub duanı oxumaq istəyirəm. Paqələyə gedəkmi?" Hüseyn məktəbə

getdiyinə görə ona yoldaşlıq edə bilmədim. Bibi deyirdi:

– Çatan kimi odun toplayıb sobanı yandırdı, sonra dedi: "Ana, axşama abgərmo² bişir".

Deməsəydi də bilirdim ki, bibidən abgərmo istəyəcək. Bibi bu xörəyi gözəl bişirirdi.

Sonralar nənə deyirdi:

– Həmin gün Məmməd dedi ki, ana, gedək rəhmətlik bibimin həyətinə. Dedim ki, gedək. Hacı Fatimənin evinin ətrafına fırlandı. Sınımış şüşəsindən tozlu samovarını görüb gözləri doldu. Sonra məzarlığa, atasının qəbri üstə getdik. Atasını xatırlamasa da, həmişə məzarını ziyarət edirdi. Dua kitabını çıxarıb dedi: "Anacan, sən get, mən gələrəm". Kəndin üç şəhidini də ziyarət etmək istəyirdi. Axşam gəldi. Ərəfə duasını atasının qəbri yanında oxumuşdu. Birdən dedi ki, mən, getməliyəm. Dedim ki, axı iki-üç gün bizimlə qalacaqdın! Dedi: "Uşaqların biri zəng vurmuşdu. Sabah Hacı Qasimin anasının qırxıdır. Gərək gedim". Dedim: "Getmək istədiyinə inana bilmirəm". Dedi ki, zəng vurub, getməsəm, pis çıxar". Dedim: "Bizi elə bu qədər görmək istəyirdin?" Dedi ki, məclisdən

² Kirman vilayətinin və Babək şəhərinin yerli xörək növüdür, ət, soğan, kartof, qurumuş pomidor və süzmədən hazırlanır.

sonra Cirofta gedəcəm, iki-üç gün qalıb yenə gələcəm. Sağollaşanda dedi: "Yolüstü Rəfsəncanda Fatimə ilə Zəhraya baş çəkib Kirmana gedəcəm". Qurban kəsmişdik. Qızlarının payını verdim, apardı.

Təsadüfən, həmin gün Fatimə Zəhragildə imiş. Onlarla görüşüb Kirmana gəldi.

İki həftədən sonra yenə getməkdən danışdı. Sərdar Süleymani ona demişdi ki, istəsə, özü ilə bir neçə nəfər apara bilər. O, Şəmsəddinini aparacaqdı. Deyirdi ki, mahir atıcıdır.

Yadımdadır, Hüseyn Badpa³ Məhəmmədin özü ilə adam apara biləcəyini öyrənmişdi və ondan əl çəkmirdi. Badpa xəstə idi. Məhəmməd onu aparmağa tərəddüd edir, o isə mütləq getmək istəyirdi.

Uşaqlar Kirmana sağollaşmağa gəldilər. Bir gün günortadan sonra Hüseynin otağında idik. Hüseyn kompüterin arxasında oturmuşdu. Məhəmməd onun çarpayısına söykənmişdi, qızlar da yanında oturmuşdular. O günlər, "Ata, olmaz ki, getməyəsən?" sualı Zəhranın dilinin əzbəri olmuşdu. Məhəmməd dedi:

³ Mühəribədə yaralanıb 70 faizli əlil olan rəfsəncanlı Hüseyn Badpa 2015-ci ilin apreliyində Suriyanın Dəra vilayətində şəhadətə qovuşdu.

– İraqlı bir gənc Suriyada şəhid oldu. Cəsədini aparmağa gələndə anası oğluna toy edirmiş kimi şənlik edirdi.

Bunu deyəndən sonra mənə baxıb dedi: "İstəyirəm ki, şəhid olsam, siz də elə olasız. Əsla ağlamayasız!"

Qızlara baxıb dedi: "Bilirəm ki, dözə bilməyəcəksiz. Əzizi dünyadan köçəndə Peyğəmbər də ağlamışdı. Ağlayın, amma söz verin ki, özünüzü incitməyəcəksiz".

Gələndən bəri bütün söhbətlərini şəhadətlə bitirirdi. Qızlar onu qucaqlayıb deyirdilər ki, şəhadətdən danışmasın. Zəhra atasının əlini öpüb deyirdi: "Olmaz ki, getməyəsən? Sən Allah, daha getmə!"

Məhəmməd məni göstərib dedi: "Ananızdan öyrənin. Mən gedəndə soruşdu ki, şəfaət edəcəksən?"

Sonra üzünü Zəhraya çevirdi.

– Suriyada həmişə yorulanda ananın sözlərini xatırlayıb enerji toplayırdım. Sən niyə anana baxmırsan?!

– Anam bacarır, biz bacarmırıq.

Mən dilləndim: "Bir sözdür, demişəm, çox da ciddiyyə alma".

Dedi: "Bəs anamı sakitləşdirmən? Onu nə hesab edək?"

Ayağa qalxıb iki kitab gətirdi, önümüzə qoyub dedi: "Bunlar əmanətdir. Sahiblərinin ad və ünvanlarını yazmışam. Şəhid olsam, aparıb verərsiz".

Şəhadətdən danışan kimi boğazımı qəhər tuturdu, amma çalışırdım bürüzə verməyim. Bu zaman birdən narahatlığımı üzə çıxarıb dedim: "Əgər şəhid olsan, mən heç kimə kitab verən deyiləm!"

Fatimə dedi: "Ata, narahat olma, kitabları mən təhvil verərəm".

Sanki Allah Fatiməni sakitləşdirmişdi. Zəhra isə qərarsız idi.

Axşam qonaq otağında oturmuşduq. Üzünü Zəhraya tutub dedi: "Mən şəhidlər tanıyıram ki, şəhadətlərindən sonra uşaqlarına kömək ediblər. Narahat olma, qızım, nə vaxt məni çağırısan, eşidəcəm!"

Zəhra daha heç bir söz demədi. Ertəsi gün qızlar evlərinə qayıtdılar. Məhəmmədlə şəhərə çıxıb səfər üçün ehtiyacı olan şeyləri aldıq.

Çamadanını hazırlayanda zilhiccənin axırları idi. Dedi ki, Məryəm, Allahın izni ilə bu il məhərrəmlikdə Suriyada olacağam".

Hüseyn şam yeməyindən sonra otağına girdi. Məhəmmədsə Ahəngəranın növhəsini zümzümə edirdi: "İlahi! Mən yataqda ölmək istəmirəm! Mənə kömək elə, Sənin yolunda səngərdə ölüm! İstəyirəm

ki, alovun, qanın, mərminin arasında, yurd-yuvadan, ana-bacıdan uzaqda ölüm!"

Müharibə vaxtı bunu çox oxuyardı. Üstündən illər keçəndən sonra yenə oxumağa başlamışdı. Məni çağırırdı:

– Məryəm, gəl otur, səninlə işim var.

Çantasından qeyd dəftərini çıxarıb dedi: "Şəhid olsam, bu dəftərimi sənə gətirəcəklər". Açıb dedi:

– Bura bəzi işlər yazmışam, mənim üçün etməni istəyirəm.

Çox narahat oldum. Barmağını qoyduğu səhifəyə nəzər saldım. Ciroftdakı torpağın borcunu və xumsun qalan miqdarını yazmışdı. Hüseyni dövlət məktəbinə yazdırmış, illik təhsil haqqını bir hissəsini ödəmiş, qalanı üçün çek vermişdi. Onu da borclarının axırında qeyd etmişdi.

Dəftəri bağlayıb dedim: "Məhəmməd, yaxşı olmaz ki, adam sağ ikən öz işlərini görsün və başqalarına tapşırmasın?! Məlum deyil kimsə adam üçün bir iş görər, ya yox".

Dedi: "Mən səni tanıyıram, əminəm ki, işlərimi görəcəksən".

Ayağa qalxıb mətbəxə keçdim. Dedi: "Məryəm, şəhadətimin əsas savabı sənə düşür. Çünki məndən sonra uşaqları və ailəni idarə etməlisən".

Güldüm:

– Belədirsə, getməyə razıyam.

Sanki kimsə bu sözləri dilimə gətirirdi. Allah onu hər cəhətdən arxayın etmək istəyirdi. O, dünyaya bağlı deyildi, bu sözlərdən anladım ki, ailə və uşaqlarına bağlılığını da özündən uzaqlaşdırmaq istəyir.

Həmişə gecə namazı qılmağa çalışırdı. Həmin gecə namazdan sonra səccadə üzərində oturub sübh namazına qədər Quran oxudu.

Mən hər namazdan sonra Fatimeyi-Zəhra (ə) təsbehini zikr etsəm də, həmin gün gecikməsin deyə təsbehi götürmədim. Tez paltarlarımı geyinib dedim: "Məhəmməd, mən hazırım, nə vaxt desən, gedək".

– Sən niyə, xanımım, özüm gedərəm. Sən yat.

– Namazdan sonra yata bilmirəm. Bir şey deyil, gələrəm.

Narahat oldu.

– Səni yuxundan elədim.

Evdən çıxanda hava soyuq və qaranlıq idi. Yolda bir neçə dəfə dedi ki, haqqını halal elə, sənə əziyyət verdim.

Bütün vücudumu qürbət hissi bürümüşdü. Maşından enəndə, çamadanını baqajdan götürəndə ancaq ona baxırdım, gözümü ondan çəkmək istəmirdim. Ürəyim qanlı idi, ancaq narahat olmasın deyə ağlamırdım. Vidalaşanda əlimi tutub dedi: "Xanım, bu dəfə tez qayıdacam!"

Sevindim. Özümə təskinlik verdim ki, bəlkə bu dəfə qayıdıb qalar, bəlkə Suriyada müharibə bitər.

Çətin olsa da, onunla sağollaşdım. Bir neçə addım gedəndən sonra qayıdıb dedi: "Məryəm can, uşaqları Allahdan sonra sənə tapşırıram!"

Yenə ürəyim əsdi. İstədim deyəm ki, qayıt, uşaqlara ata lazımdır. Amma demədim. Arxayın getməsini istəyirdim. Öz-özümə dedim: "Birdən ürəyi burada qalar, vəzifəsini yaxşı yerinə yetirə bilməz və günahı mənim boynuma düşər!"

Doqquzuncu fəsil

Şəhadət

Evə qayıtdım. Öz-özümə dedim: "Məhəmməd həmişə sözünün üstündə durub. "Tez qayıdacağam" dedisə, narahat olmağa dəyməz!"

İki-üç gün Tehranda gecikdi. Hər dəfə zəng vuranda bilirdim ki, hələ getməyib. Deyirdi ki, uçuş yoxdur.

Dedim: "Kaş Kirmanda qalaydın! Boşuna bu qədər tez getdin. Heç olmasa, bacingilə get".

Dedi: "Yox, keçən dəfə onunla vidalaşmışam".

Hər dəfə sağıllaşanda deyirdi ki, birdən zəng vursan və cavab verməsəm, bil ki, getmişəm, özüm sənə zəng vuracağam.

Dördüncü gün Suriyadan zəng vurdu. Sərdar Süleymani ilə birgə uçmuşdu.

Oktyabrın 30-da səhər çağı zəng vurub halımı soruşdu. Dedim ki, bu gün Hüseynin doğum günüdür. Yadında idi. Dedim: "Mobil telefonunu dəyişdirmək istəyir. Yenisini alımmı?" Dedi: "İxtiyar sahibisən. Mən hər şeyi sənə tapşırıram. Özün necə məsləhət görürsənsə, elə də et".

Sonra zəng vurmaq üçün Hüseynin məktəbdən saat neçədə qayıdacağını soruşdu.

Günortadan sonra telefon çalanda Hüseynə dedim: "Dəstəyi götür. Atan səninlə danışmaq istəyir".

Doğum gününü təbrik etdi. Səsini eşidirdim:

– Anandan muğayat ol. Sən daha evin kişisisən.

Hüseyn həmin axşam 15 yaşının şamını üfürdü.

İki gündən bir zəng vurduğuna görə birisi gün zəngini gözlədim. Ancaq zəng vurmadı. Fikirləşdim ki, görəsən, nə üçün zəng vura bilməyib. Qızlar zəng vurub atalarını soruşur, mən də xəbərim olmadığını söyləyirdim. Hüseyn ayağını evdən bayıra qoyub qayıdan kimi soruşurdu: "Atam zəng vurdu?" Hamısına "yox" cavabını verirdim.

Hüseynə söylədiyi son sözünü xatırladım. Həmin gün zəng vurub qızlarla da danışmışdı. Ürəyimə həyəcan doldu. Məsciddə axşam namazlarımı qılıb bir qədər sakitləşdim.

On ikinci axşam Hüseynin ingilis dili dərsi vardı. Axşamüstü dedim: "Oğlum, indi şam yeməyimizi yeyək, səni dərse aparım, sonra Məhnaz xalagilə gedəcəm".

Yadımdadır, paytaxt salata hazırlamışdım. Birlikdə yedik. Həmin axşam güclü yağış da yağdı. Allahın iri rəhmət damlaları elə yağdı ki, sanki maşına minənə qədər başımı yaracaqdı. Hüseyni tədris mərkəzinin yanında endirdim. O, payız yağışının güclü zərbələri altında dərse getdi. Fikirləşdim ki, dərsi bitənə qədər gözləyim. Həmin gün İmam Mehdi (ə) barədə bir moizə diski almışdım. Onu dinləməyə başladım.

Bütün diqqətim vaizin sözlərində olsa da, Məhəmməd yadımdan çıxmırdı, harada olduğunu, nə iş gördüyünü, ondan nigaran qaldığımızı bilib-bilmədiyini düşünürdüm.

Məni heç vaxt elə həyəcanlandırmamışdı. Soyuqdan donandan sonra özümə gəlib maşının hava qızdırıcısını yandırdım.

Birdən gecə gördüyüm yuxu yadıma düşdü. Rəhmətlik anam qara paltar geyinmişdi. Onunla oturub Məhəmməddən xəbər gözləyirdik. Mənsur

gəlib nəşə dedi. Ondan sonra ağlamağa başladım. Anam kədərlə Mənsura baxıb dedi ki, bacından muğayat ol.

Hüseyn maşına minəndə bildim ki, bir saat yarımır maşında oturmuşam. Mənə dedi: "Ana, sən hələ diskə qulaq asırsan?! Necə də səbirlisən! Bəs demədin ki, Məhnaz xalagilə gedəcəksən?!"

Dedim: "Birdən fikirləşdim ki, burda gözləsəm, yaxşıdır. Güclü yağış yağır, tıxacda qayıtmalı olacaqdım".

Qaşlarını qaldırdı, ancaq bir söz demədi. Həmin gecə yata bilmədim. Bilmirəm mənə nə olmuşdu. Çox həyəcanlı idim.

Səhər çağı hər gün olduğu kimi Hüseynin səhər yeməyini hazırladım. Bir saatdan sonra məktəb servisi gəlib onu apardı. Qəribə stressim vardı və səbəbini bilmirdim.

Öncədən planlaşdırmasam da, bütün evi silib-süpürdüm. Fikirləşdim ki, bir duş alım, sonra Quran mərkəzinə gedim. Həmin gün dərsim vardı. Noyabrın 4-ü idi, sabahdan məhərrəmlik başlanırdı. Qara paltarımı şkafdan çıxardım. Məhəmmədin sözü yadıma düşdü. Gedəndə mənə demişdi: "Məryəm, məhərrəmliyin əvvəlində Allahın izni ilə Suriyada olacam. Qara paltarım təmizdir?"

Dedim ki, hə. Paltarını çıxarıb dedi: "Bu il qara paltarımı Şamda geyinəcəm. Həzrət Zeynəbin keçib getdiyi yerdə oturmaq istəyirəm".

Boğazımı qəhər tutdu. Ayağa qalxıb paltarını çıxardı və dedi: "Zəhmət olmasa, ütüləyərsən?"

Bütün işlərini həmişə özü görürdü, ancaq paltar ütüləməyi bacarmırdı.

Qara paltarımı geyinib dedim: "Ya Fatimə, bu gündən sənin övladından ötrü qara geyinirəm".

Evdən çıxdım. Mənə nə olduğunu bilmirdim, ancaq həmişəki halda deyildim. Bir xanım gətirmişdilər. Rövzə oxudu. Dinləyicilərin qəm-kədərləri göz yaşlarına çevriləndən sonra dedi: "Bu gün Kərbəla izninizə İmam Hüseyndən (ə) alın".

Orada çox ağladım. Məclis bitdi, amma Quran mərkəzindən çıxmaq istəmirdim. Oranı tərk edən axırıncı adam oldum. Yolda yüngülləşdiyimi hiss etdim, amma yenə qərribə hisslər keçirirdim. Maşını evin önündə saxladım. Enəndən sonra atamın maşınını da küçədə gördüm. Həmin anda yanımda bir maşın dayandı. Maşından bir kişi enib dedi: "Xanım Camali!"

– Bəli!

– Hacı Məmmədin pasportunu və milli kartını verə bilərsiniz?

Təəccüblə dedim: "Siz kimsiz ki, hacının pasportunu istəyirsiniz?"

– Hacı xanım, heç nə!

Ağlamağa başladım.

– Bəlkə hacı şəhid olub!

Başını aşağı saldı. Ürəyim üzüldü. Sanki Yerin cazibə qüvvəsi birdən bütün bədənimi yerə sərdi. Səkinin daş döşəməsinə yıxıldım. Kişinin kölgəsini göürdüm; qonşu evin zəngini basıb deyirdi: "Hacı xanım, qapıya çıxın... Xanım Camali..."

Qışqırırdım:

– İlahi! Evimin kişisi... Başımın kölgəsi getdi...

Məhəmmədin yoxluğundan başımda tufan qopdu. Bir də özümə gələndə evdə çoxlu adam vardı. Qonşular məni dövrəyə almışdılar. Fikirləşdim ki, nəşə yanlışıq var, axı özü demişdi ki, tez qayıdacaq!

Kirmana təlimə gedəndə bir dəfə əmi zəng vurub birbaşa dedi ki, hacı təlimdə şəhid olub. Dəstəyi yerinə qoyanda belimin ortadan bölündüyünü hiss etdim. Üzümə vurdum. Qızlar ağlayıb deyirdilər ki, ana, necə olub? O qərib şəhərdə xanım Əsədullapurgilə qaçdım. Yazıq məni görüb qorxdı. Dedim ki, Kirmana getməliyəm, indicə zəng vurub dedilər ki, hacı şəhid olub. Dedi: "Otur, qız, bu tezliyə qərara gəlmə, yol uzaqdır". Ağa Əsədullapur əmiyə zəng vurub dedi: "Xəbəri araşdırın, əgər doğrudursa, xanım Camalini və uşaqlarını gətirin".

Çox keçmədən əmi zəng vurub dedi ki, yanlışlıq olub.

İndi də öz-özümə deyirdim ki, kaş bir nəfər gəlib yanlışlıq olduğunu deyəydi!

Həyətdən Quran səsi gəlirdi. Kişi və qadınlar, qohum və tanışlar önümdən gedib-gəlir, evə qara parçalar vururdular. Həyətdəki pişik pəncərənin arxasından miyoldayırdı. Yemək vaxtı da deyildi. Elə miyoldayırdı ki, canıma qorxu düşürdü. Sanki o da Məhəmmədin dünyadan köçdüyünü hiss etmişdi.

Uşaqlarım yadıma düşdü. Qızlara bunu kim xəbər verə bilərdi?! Qızların canı Məhəmmədin canına bənd idi. Birdən hazırlıqsız deyərlər, Hüseynimə bir şey olar. Özümü hazırlayıb uşaqlarıma deməli idim. Ayağa qalxıb telefonu axtarmağa başladım. Biri dedi: "Uşaqlara görə narahatsansa, xəbər veriblər. İndi gələrlər!"

Qorxurdum ki, Rəfsəncandan Kirmana qədər birsaatlıq yolda ölüb-dirilərlər.

Qohumlar bizə gəlirdilər, mənə yaş üzümü qaldırıb onlara baxa bilmirdim. Axı mənə tapşırmışdı ki, ağlayıb qərarsızlıq etməyim!

Məclis qurtarandan sonra danışıqlarda hacının adını eşidib diqqətimi topladım:

– Hacı bir kərpici qızıldan, bir kərpici gümüşdən bir ev tikə bilərdi. Ona necə rüşvətlər təklif olunduğu yadımdan çıxmayıb.

– Əgər yolda avtomobil qəzasından, yaxud infarktdan ölsəydi, Allahın ədalətinə şübhə edərdim!

– Şəhadət hacının haqqı idi...

Birdən Sərdar Mahmudinin sözləri yadıma düşdü:

– Cüfeyrdə idik. Bir gecə Məmməd Camali kəşfiyyata getdi. Gec idi, hələ qayıtmamışdı. Səngərdə uşaqların yanında uzanmışdım, amma gözlərimə yuxu getmirdi. Gecə saat üç-dördə səngərin yanında hündür bir kölgə gördüm. Bildim ki, odur. Uşaqlara baxıb qapının ağzında uzandı. On-on beş dəqiqədən sonra qalxıb pəncələri üstə bayıra çıxdı. Onun ardınca getdim. Səngərdən bir neçə metr uzaqlaşdı. Uşaqlar orada yeni bir səngər qazmışdılar. Onun içinə girdi, cibindən kiçik maqnitofonu çıxarıb düyməsinə basdı. Şeyx Hüseyn Ənsarian oxuyurdu. Camali ağlamağa başladı. Elə ağlayıb sızlayırdı ki, mən də kövrəldim. Zümzümələrinə qulaq asdım. Deyirdi: "İlahi! Məgər Səndən aldığım bu bir neçə illik ömürdə nə qədər günah etmişəm ki, mənə şəhidlik qismət olmur?!"

Zəhranın ağlamaq səsi neştər kimi qəlbimi dəlirdi.

– Atam getməli idi! Bizim göz yaşlarımız bir iş görə bilmədi! Ana, gördün, axırda Allah onu Öz yanına apardı!

Fatimənin göz yaşları selə dönmüşdü. Başlarını sinəmə sıxdım. Allahı çağırırdım ki, uşaqlarımı sakitləşdirsin. Hüseyn heyrət içində evə gəldi.

Uşağım şokda idi. Başını dizlərimin üstünə qoydum. Zəhra gözlərini bir nöqtəyə dikmişdi. Sanki təsəvvüründə ağlaya-ağlaya atasından Suriyaya getməməsini istəyirdi. O bu günü öncədən görürmüş. Qonşuların biri başını qulağıma uzadıb dedi: "Sərdar Süleymani tərəfindən bir nəfər gəlib, sizi görmək istəyir".

Hüseynin otağında məni gözləyirdi. Qalxıb oraya keçdim. Dedi: "Hacı Qasim dedi ki, sizinlə görüşüm, bir iş lazımdırsa, görüm".

– Allah razı olsun! Qardaşlarım burdadır.

– Onda ən azı, alınacaq şeyləri yazın, alıb gətirim.

– Hacı bir ömür təmiz yaşayıb. İstəmirəm evinə dövlət malından bir şey gəlsin!

O da başını aşağı salıb getdi.

Ev başsağlığına gələnlərlə dolub-boşalırdı. Göz yaşı mənə aman vermirdi. Başımı dik tutmalı idim. Şəhid uşaqları artıq mənə arxalanırdılar. Yazıqlar ağlaya-ağlaya atalarına yalvarmışdılar ki, getməsin. Mən də Məhəmmədi arxayın etmişdim ki, ailəsini idarə edəcək, əmanətlərinin başı üstə duracağam.

Hörmət edib başsağlığına gələn qocalara yazığım gəlirdi; özlərini əziyyətə salmışdılar.

Birdən ürəyim alovlandı. Məhəmmədin bütün bədəni sağlam idi, xüsusi xəstəliyi də yox idi. Yadımdadır, qazlı içkiləri sevirdi. Deyirdim ki,

bunların ziyanlı olmasından çox danışirlar. Gülüb deyirdi: "Həyatın ilk əlli ili çətindir!"

Onun əllinci payızı ilə baş-başa qalmışdım. Əlli yaşı tamam olmamış bizi matəmə qərq etdi. Dekabrın 31-i doğum günü idi.

Bibinin sızıltısı ürəyimi ağrıtdı:

– Mən uşağı yetim böyütdüm. Kölgəsi başım üstə olmalı bir vaxtda hara getdi?!

Ağlayır, zarıyırdı:

– Hər dəfə gedəndə bir quzu kəsirdik. Hər cümə axşamı yoxsul seyidlərə nəzir verirdim ki, qayıtsın. İndi hara getdi?! Yetim bu qədər cəbhəyə gedib-qayıtdı, bəs bu dəfə nə oldu?!

Ürəyim qana dönmüşdü. Məhəmməd həmişə yetimlikdən əziyyət çəkmişdi. İndi isə mənim uşaqlarım yetim qaldılar. Həmişə yetimlərə qayğı göstərirdi. Dilinə gətirmirdi, ancaq onlar üçün əlindən gələni edirdi. Rəfsəncandakı yolüstü çayxanada bir sürücünün ona marixuana təklif etməsi yadında idi. Deyirdi ki, Allah yetim uşaqları qoruyur.

Əkbər bir yerdə qərar tuta bilmir, başına vururdu.

– Mən Məmmədin xətrini öz uşaqlarımdan çox istəyirdim.

Bibi zarıyırdı:

– Ürəyimə dammışdı ki, getsə, qayıtmayacaq. Hər dəfə evdən gedəndə gülürdü, bu dəfə isə gülmədi.

Dedim: "Əkbər, hacı getdi. Həmişə arxasınca su tökəndə iki-üç dəfə əl yelləyirdi, indi isə başını çevirdi, gözləri doldu və getdi". O, qaza basıb gedəndən sonra pis oldum, oturub ağlamağa başladım. Əkbər dedi: "Həmişə cəbhəyə gedəndə ağlamısan, nə olub? Sağ-salamat gedib-gəlib! Yenə oturub ağlayırsan?!" Dedim: "Hacı başını çevirib üzümə baxanda onun bu sözləri yadıma düşdü: "Anacan, gördün ki, layiq deyiləm?! Axırda ölüm mənə yataqda qismət olacaq!" Özü bilirdi ki, bu dəfə getsə, qayıtmayacaq. Zəng vuranda dedim ki, bala, gedəndən telefonun sönüb. Dedi: "Hə, ana, mən hərbiçiyəm, hər saat telefona cavab verə bilmirəm, görürsən ki, hər gün zəng vururam, daha narahat olma... İndi gəl günümü gör! Necə sakit olum?!"

Bibinin alnından öpdüm. Məhəmməd də onun qaşlarının ortasından öpüb oxuyardı:

"Hara getdimsə, ürəyim aram olmadı!"

Hansı gülü dərdimsə, heç biri anam olmadı!"

Bibi çox narahat idi. Üzünü atama tutdu:

– Süleyman, qardaş, ciyərim yanır! Uşağı yetim böyütmüşdüm.

O, sızlayırdı:

– Mən bu uşaqdan ayrı qala bilmərəm. Dörd-beş yaşı olanda Hacı Fatimə adam göndərdi ki, gəlib bir neçə gün bizimlə qalsın. Paltarlarını boğçaya qoyub qoltuğuna verdim. Əli ilə getdi. Səhər tezdən Əlinin

qucağında gəldi. Dedim ki, bala, gəldin?! Əli dedi: "Sənin bu uşağın qalması ki qalması. Hey deyirdi ki, anam, anam..."

Sonra üzünü Əkbər əmiyə çevirdi:

– Əkbər, ağla, Məmməd getdi!

Oturanların hamısı bərkdən ağlayırdı.

Hava yavaş-yavaş qaralanda iki nəfərin ağlamaq səsi hamının diqqətini cəlb elədi. Qadın elə ağlayırdı ki, sanki qardaşının əzasına gəlib. Ləhcəsindən bildim ki, Ciroftandır. Qarşımda oturub çadrasının ucu ilə gözlərini sildi:

– Qızım hacının şəhid olduğunu eşidəndən yerə oturdum, onun ayağının yerini öpüb ağlaya-ağlaya dedim: "İlahi! Bu kişini niyə apardın?!"

Yanımdakı qadın dedi: "Hacı bir dəfə bizə dəstəmaz almağa gələndə corablarını yaddan çıxardı. Onları təbərrük üçün saxladım. Camaata o qədər yaxşılıq edirdi ki, hamı kimi bir adam olduğuna inanmırdım".

Torpağı Ciroftun yoxsul adamlarına əkməyə verdiyindən xəbərim vardı. Onlarla razılaşırdı ki, kirayə haqqını biçindən sonra versinlər. Biri gəlib yaxşı biçin olmadığını, yaxud soyuğun məhsulları tələf etdiyini deyəndə də pul almırdı. Yadımdadır, bir nəfər yeri kirayə etmişdi, ancaq pulunu gətirmirdi. Məhəmmədlə onun arasındakı vasitəçi

demişdi: "İndi ki belə edir, axşam gedib suyu bağlayacam, bütün məhsulları qurusun".

Məhəmməd buna imkan vermədi. Bir qədər sonra oraya gedib görmüşdü ki, kirəçinin uşağı ayaqyalın gəzir. Soruşmuşdu ki, nə üçün ayaqqabı geyinmirsən? Cavab vermişdi ki, ayaqqabı almağa atamın pulu yoxdur.

Məhəmməd deyirdi: "Orada əllərimi qaldırıb həmin axşam suyu bağlamağa qoymadığıma görə Allaha şükür etdim".

O vaxtlar yerin xərclərindən ötrü maşınımızı satmağa məcbur olmuşdu. Qohumlarımızın biri maşını almış, aparmağa gəlmişdi. Hüseyin yaşı az idi. Onun qarşısını kəsib demişdi: "Əgər maşınımızı aparsan, biz gəzməyə necə gedərik?!"

Məhəmməd utanıb başını aşağı salmışdı.

Bir neçə aydan sonra Hüseyinə görə başqa bir maşın aldı. Maşın köhnə olduğuna görə bizi incitdi, köhnə maşınlar dəyişdiriləndə təhvil verdik.

Gecə qara çadrasını başına çəkib əhalinin gözlərini bağlayanda uşaqlarla mənim səhərim təzə açılmışdı. Qonaqlar istirahət etsinlər deyə biz bir otağa girdik. Başlarını dizlərim üstə qoyub ağlayırdılar. Hərdən başlarını qaldırıb bir-birinə baxırdılar və yenə gözləri dolurdu. Sanki xəyallarında ataları ilə birgə keçirdikləri günləri canlandırırırdılar.

Hüseyndən soruşdum: "Oğul, sən necə xəbər tutdun?"

– Biologiya müəllimimiz öncədən xəbər vermədən bizdən imtahan aldı. Qiymətlərimiz də pis oldu. Direktor sinfə gəlib dedi: "Siz nümunəvi dövlət liseyində oxuyursuz, bu nə qiymətlərdir?! Valideynlərinizə zəng vuracam, gəlib şəxsi işlərinizi aparsınlar!" Yarım saatdan sonra mənə çağırıldı. Dedim ki, bəxtimə bax, birinci mənim anama zəng vurublar. Direktorun otağına getdim. Hirsli soyumuşdu. Mənə dedi: "Get çantanı götür, gəl, maşın səni gözləyir". Narahatlıqdan dəli olmaq üzrə idim. Direktor qabaqda oturmuşdu. Başını arxaya çevirib soruşdu: "Atan Suriyadadır?" Təəccübləndim ki, o haradan bilir! Dedi ki, atan xəstəxanadadır, gedək evinizə, görək ondan xəbər varmı. Küçənin başına çatanda əmimi, dayımı gördüm. Hamısı qara geyinmişdi.

Zəhra hıçqırtı ilə ağlayırdı.

– Ağa Möhsün idarədən tez gəldi. O qədər narahat idi ki, demə. Nə baş verdiyini soruşanda ağlamağa başladı. Soruşdum ki, atam şəhid olub? Dinmədi.

Fatiməyə də yoldaşı demişdi.

– Ağa Ruhullah dedi ki, hazırlayıb Kirmana gedək. Dedim ki, birdən-birə nə oldu? Dedi ki, yolüstü Zəhranı da götürək, birlikdə gedək. Maşına oturanda

Zəhranın gözləri şişmişdi. Dedi ki, Fatimə, atamız getdi. Ondan sonra Kirmana necə çatdığımızı bilmədim.

Gecənin yarısı çox pis oldum. Bacım Məhnaza dedim: "Qaim məscidinə getmək istəyirəm".

– Dəli olmusan?! Gecənin bu vaxtı məscidə gedərlər?!

– Hacı oradadır. Camaatın arasında məni axtarır.

– Bu nə sözdür?! Hacı hara, Qaim məscidi hara?!

Məryəm, otur evdə, uşaqları narahat eləmə!

Qızlar ayağıma düşəndən sonra oturdum. Ancaq Məhəmmədi Qaim məscidində görürdüm. Bütün vücudum deyirdi ki, get, onu sonuncu dəfə gör.

Məhnaz dedi: "Dünəndən bütün kirmanlılar hacının şəhid olduğunu bilirlər. Sərdar Süleymani demişdi ki, Hacı Məhəmmədin cənazəsi gəlməyincə sizə deməsinlər. Dünənki yağışda bizim evimizdə müsibət idi; Allaha yalvarırdım ki, bizə gəlməyəsən".

Keçən ilki məhərrəmlik yadıma düşdü. Məhəmməd azandan bir saat qabaq Qaim məscidinə gedib gecə namazı qılır, Aşura ziyarətnaməsini və digər duaları oxuyur, sübh namazını qılandan sonra evə qayıdırdı. O məscidə çox öyrəşmişdi. Son bir neçə ildə ramazan ayında da ora gedir, ümumi dualarda iştirak edirdi.

Evin hansı tərəfinə baxırdımsa, onun sonuncu dəfə gələndə həmişəkindən fərqləndiyini xatırlayırdım. Sanki bu dəfə qayıdış olmayacağını, şəhid ediləcəyini bilirdi.

Onuncu fəsil

Son görüş

Səhər saat yeddidə xəbər verdilər ki, ona qüsl vermiş, kəfənləmişlər. Bir qədər sonra tabutu gətirdilər. Tabut qapıdan girəndən hər yeri xoş ətir bürüdü. Çox gözəl ətir idi, o vaxta qədər duymamışdım. Dilimə bu sözlər gəldi: "Salam sənə, ey Əli qızı Zeynəb!"

Amansız ah-nalə və ağlamaq səsləri evi başına almışdı. Aşura ziyarətnaməsinin səsi gəlirdi. Ziyarətnamənin hər sözünə ağlayır, həzrət Zeynəbin aşura günündəki qəm-kədərini, tənhalığını xatırlayırdım.

Ondan sonra Məhəmməd həmişəlik evdən getdi. Cənazəni Kirmanın Sarəllah hüseyniyyəsinə apardılar. Hüseyniyyənin ərazisində adam əlindən yer yox idi, "Hamımız Abbasınıq, ey Zeynəb" və "Ləbbeyk, ya Hüseyin" yazılmış sarı və qırmızı bayraqlar dalğalanırdı. Camaatın arasından yol açdılar və biz Hüseyniyyəyə girdik. Qardaşımın nəvəsi Əmirəli Məhəmmədin tabutun üstünə vurulmuş şəklini öpüb deyirdi: "Mehriban həci burdadır".

Onu tanıyan da, tanımayan da ağlayırdı. Kəfəni kənara çəktilər. Üzündəki güllə yarasını görməyə necə tab gətirəcəyimi düşünürdüm. Lakin güllə sol qulağına dəymişdi, üzü sağlam idi. Sanki rahat yatmışdı. Əlimi üzünə çəkdim. Soyuq idi. İnanı bilmirdim ki, o sevgi dolu çöhrə, o qayğıkeş ürək, o mehriban vücut artıq yoxdur. Əlimi qulağındakı güllə yerinə qoydum. O güllə məni həmişəlik tək qoymuşdu. Həmin yerə müharibədə də qəlpə dəymiş, bir müddət onu incitmişdi. Zarıyıb ağladım. İstəyirdim ki, Allah möcüzə göstərsin, Məhəmməd bir anlıq ayağa qalxıb məni qucaqlasın. O mənim göz yaşlarıma dözə bilmirdi. Bəs indi nə olmuşdu?!

Mühafizəçilər korpusunun Baş komandanı General Salami tribunaya çıxdı. O zamana qədər elə izdihamlı dəfn görməmişdim. Sərdar Məhəmmədmehdi Əbülhəsəni yaxınlaşıb başsağlığı

verdi. Ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Ancaq Qaim məscidi sözünü eşidib diqqətlə qulaq asmağa başladım:

– Bir zamanlar Allahın lütfü ilə Qaim məscidinə namaza gedirdim. Hacı Məmməd orada bir tərəfdə dayanıb namaz qılır, dua oxuyurdu. Axşam cəsədi gələndə uşaqlara dedim ki, hacı məhərrəmlikdə mütləq Qaim məscidinə gedərdi. İndi də getmək onun haqqıdır. Şəhidin cəsədini həmişə gecə namazı qıldığı yerə apardıq.

Boğazımı qəhər tutdu. Öz-özümə dedim ki, kaş gecə ora gedəydim!

Sərdar Süleymanın kövrək səsi gəldi:

– Şəhid Camali səkkizillik müqəddəs müdafiə dövrünün bəsicisi idi. Müharibədən sonra da bir bəsicisi kimi yaşadı. Səkkiz il müharibədə şəhadət karvanından geri qalsa da, özünü Suriyadakı şəhadət karvanına yetirə bildi!

Camaat Behişt-Zəhra məzarlığına getmək üçün maşınlara yaxınlaşdılar. Uşaqları axtarırdım. Tək deyildilər, yanlarında qohumlar vardı və qayğılarına qalırdılar. Dostlarımızdan birinin maşınına minib getdik.

Behişt-Zəhranın pilləkənlərindən enəndə Məhəmmədin Şəhid Seyid Məhəmmədrəzi və Şəhid Seyid Rza qardaşlarının məzarları arasında oturduğunu xatırladım. O, bir əlini birinin, o biri

əlini də o birinin məzarı üstə qoyub Fatihə oxuyurdu. Kim fikirləşərdi ki, illər sonra həmin cərgədə torpağa tapşırılacaq?!

Sərdar Süleymani qazılmış məzarın yanında dayanmışdı. Ona yaxınlaşıb dedim: "Gördünüz, hacı axırda şəhid oldu!"

Başını aşağı salıb dedi: "Qisməti idi".

Məzarın yanında oturdum. İnana bilmirdim ki, bir neçə dəqiqədən sonra Məhəmmədi torpağa tapşıracaqlar.

İzdiham məzara doğru axışmağa başladı. Kişilər qəbrə yaxınlaşanda geri çəkildim. Sərdar Süleymani məzara girdi. Hüseyini çağırıldı. Fikirləşdim ki, kaş Hüseyinin yerində olaydım, kəfənin üzündən çəkəndə onu bir də görəydim! Qızlar daha uzaqda dayanmışdılar.

Dəfnin ertəsi günü dedilər ki, hacının şəhadəti zamanı yanında olmuş döyüş yoldaşı gəlib. Şəmsəddininin adını eşidəndə getdiyi günləri xatırladım. Məhəmməd deyirdi ki, Şəmsəddininini də özümlə aparacağam.

Şəmsəddini də yaxşı deyildi, amma bizim yanımızda ağlamamağa çalışırdı:

– Hacı Məmməd həmin axşam narahat idi. O qədər işin içində mənim böyrəyim ağrıyırdı, yerimdə qıvrılırdım. Gecə saat 12-dən sonra gəlib dedi ki, qalx, gedək həkimə, ağrın çoxdur, dözə bilmirsən.

Dedim: "Hacı, otur. Sabah əməliyyatdır. Bu qədər işin içində nə həkim?!" Nə qədər israr etsə də, razılaşmadım. Terrorçular qarşıdakı binada idilər, bizi rahat buraxmırdılar. Binalar bir-birinin hədəfində idi. Hacı Məmməd dedi ki, önümüzə bir banner çəkək, gecə boyu gedib-gələndə təhlükədə olmayaq. Səhərə qədər gözünü qırpmadan işlədi. Səhər saat 7-də binadan çıxmalı idik. Mən öndən getdim. Hacı Məmməd arxamda idi. Birdən qorxunc bir səs eşitdim. Geriyə baxanda gördüm ki, Hacı Məmməd yerə yığılıb.

Şəhadətdən öncə bir söz dediyini, yaxud bir iş tapşırıldığını bilmək istəyirdim. Şəmsəddini dedi: "Yerindəcə şəhid oldu! Deyəsən, onu görürmüşlər".

Başını qaldırıb dedi: "Hacı çox zəhmət çəkdi. O, şəhidliyə layiq idi!"

Dəfndən sonrakı get-gəllər zamanı yenə pişiyin səsini eşidirdim; qapının arxasında oturub miyoldayırdı. Bacıma dedim ki, ona yemək qoysun. Yemədi. Fikirləşdim ki, Məhəmmədin bu dünyadan köçdüyünü bu heyvan da başa düşür. Xuruşlu xörək bişirəndə Məhəmməd ətinə qabında saxlayırdı. Mən süfrəni toplayanda qabını götürüb bayıra çıxır, artığını pişiyə tökürdü. Heyvan buna adət etmişdi. Məhəmməd olmayanda yeməyini özüm qoyurdum. Bir dəfə axsağını görüb Məhəmmədə dedim ki, pişiyə nəşə olub. Götürüb bədəninə tumarladı.

Ayaqlarına yağ sürtdü, zədələnmiş ayağını parça ilə bağladı.

Həmin il qış sərt keçmişdi. Pişik soyuqdan balalarına yedirməyə bir şey tapmırdı. Məhəmməd bir dəfə işdən gələndə dedi: "Məryəm, zirzəminin qapısını açım, balalarını ora aparsın?" Dedim ki, yox, zirzəmi çirklənər. Dedi ki, yaxşı. Lakin ürəyi dözmədi, yenə dedi: "Vallah, balaları yazıqdır. Soyuqdan ölürlər. İcazə ver, girsinlər zirzəmiyə, bulasalar, özüm təmizləyərəm". Beləliklə, pişiklər sərt qışdan sağ-salamat çıxdılar. Pişik yemək rejimini bizimlə uyğunlaşdırmışdı. Hətta ramazan ayında obaşdan vaxtı oyanıb pəncərənin arxasında miyoldayırdı.

Yadımdadır, Fatimənin elçiliyi zamanı qonağımız vardı. Qızarmış toyuq iyi binanı bürüməsin deyə, xörəyi bayırda bişirdim. Pişik gəlib qarşımda oturdu. Dedim ki, burada sənə əlindən bir şey qızarda bilərik?! Yaşıl gözlərini qırpmadan mənə baxırdı. Dedim ki, get, bağçada otur, səni buralarda görməyim. Əllərini yerə qoyub qalxdı və bağçaya getdi. Məhəmmədin fikri məndə idi. Dedi: "İndi ki bu dilsiz oturub, sən də insafsızlıq eləmə, önünə bir şey at".

Hacının şəhadətindən sonra daha pişiyi görmədim. Sanki yer yarılmış, yerə girmişdi.

Kirmandakı yas və anım məclislərindən sonra Paqələdə də bir tədbir keçirdik. Kənd əhalisi gəlib Məhəmmədlə bağlı xatirələrini danışdılar. Qoca bir kişi ağlayır, bahar buludu kimi göz yaşları tökürdü:

– Hacı Məmməd hamıya qarşı əliaçıq idi. Mənim arvadıma şəhərdən dərman gətirirdi. Burada bir şeyin tapılmadığını biləndə gələn dəfə gələndə gətirirdi. Burada qaldığı bir neçə gündə kənd camaatına baş çəkirdi, hamının önündə əlini sinəsinə qoyub salam verirdi. Mənimlə rastlaşanda oturub söhbət edirdi, demirdi ki, bu qoca çoban mənə nə deyə bilər!

Kəndə gedəndə əkin-biçinlə məşğul olan insanların əllərini tutub deyirdi: "Bu əllərin yeri cənnətdir!"

Tədbirdən sonra Kirmana qayıtdıq. Bir şeydən ötrü qaraja getdim. Məhəmmədin cənazəsini gətirəndə ətri ora dolmuşdu. Maşını axtaranda Paqələdəki ehsandan artıq qalanları maşına qoyduqlarını gördüm. Fikirləşdim ki, Məhəmməd burada olsaydı, bu xörəklərin bir tikəsi də israf olmazdı. Qardaşıma dedim ki, xörəkləri aparıb paylaşın. Xörəklər gedəndən sonra ətir də getdi.

Bibi sakitləşmirdi, hər günü Məhəmmədin xatirələri ilə açırdı:

– Müharibə vaxtı bir gün Rəfsəncana otuz şəhid gətiriləcəyini söylədilər. Çox narahat oldum. Dedim

ki, gedim, görüm mənim Məmmədim də oradadır? Uşağımın süd butulkası yadımdan çıxmışdı. Onu götürməyə qayıdanda qonşum birinə deyirdi ki, gözəl balası şəhid olub səmaya uçub. Həmin gün Allah uşağımı səmadan geri verdi. O qədər ona yalvarmışdım ki! İndi isə...

Lal-dinməz ona baxan Əkbər ağaya gözlərini dikirdi.

– Əkbər, özünü narahat eləmə, ona necə lazımdırsa, atalıq etmişən.

Sonra bizə deyirdi:

– Məmməd məktəbə gedəndə Əkbər balaqlarını qatlayıb uşağı belinə mindirir, çaydan keçirirdi. Günorta yenə həmin işi görürdü. Rayona o qədər gedib-gəldi ki, axırda çayın üstündən körpü saldılar. Altı il uşağımız olmadı. Əkbərin bütün fikri Məmməddə idi: düz yolda olsun, əliəyri olmasın, başına bir iş gəlməsin... Birinci sinifdə oxuyanda bir gün evə gələndə torbasından yumurta çıxardı. Əkbər dedi ki, haradan gətirmişən? Dedi: "Qonşunun toyuğu yumurtlamışdı. Həmişə uşaqlar götürürdülər, bu dəfə mən götürdüm, qonşu arvad da bilmədi!" Əkbər dedi: "Necə götürmüşənsə, elə də apar, qoy yerinə". Qonşu arvad Əkbərə dedi ki, uşaq bilməyib, qoy bişirib yesin. Əkbər dedi: "Qonşu, bizdə həm toyuq var, həm də yumurta. Bu gün bu yumurtanı yesə, həmişə fikirləşəcək ki, görüm kimin

toyuğu yumurtlayır, gedib götürüm". Məmməd bunları gördüyünə görə Əkbəri çox istəyirdi. Məktəbdən gələndə Əkbər qoyunlarla məşğul olurdu. O da yanına gedirdi. Əkbər köhnə paltosunu açıb onu qucaqlayırdı. Məmməd məktəb yeməyini ona verirdi. Əkbər deyirdi ki, özün ye. O isə deyirdi ki, yox, əmi, sənə gətirmişəm. Məmməd birdənə idi. Hamı onu sevirdi. Əkbərin onu vurmağa ürəyi gəlmirdi. Dəcəllik edəndə əlini taxçaya aparırdı ki, sənə məryəmgülü verərəm ha! Məmməd də sakit otururdu, çünki məryəmgülüdən çox acığı gəlirdi. Məmməddən sonra iki dəfə uşağım düşdü, sonra bir-bir oldular. Məmməd isə başqa aləm idi.

Mənə baxıb deyirdi:

– Uşağım güclü idi, damarlarında rəhmətlik Hüseynin qanı axırdı. Qışda dünyaya gəlmişdi, məzacı soyuq idi. Ona süd verəndə ayaqlarımı buzlu suya qoyurdum ki, südüm soyusun, uşağımın bədənini bərkisin, tez-tez xəstələnməsin. Gördün necə əldən getdi?!

2013-cü ilin məhərrəmliyində həyatımın ən ağır günlərini yaşadım. Məhəmmədi itirdiyim ilk günlər məhərrəmliyə təsadüf edirdi. O, həyatda olanda kəndə əzadarlığa gedirdik. Yeri məlum, aşura və tasua günləri Kirman bozbaşı həmişə dadlı çıxırdı. Nəzir edənlər axşamdan qazana bir qoyun salır,

zəfəran və qurumuş ərik yarpağı tökür, səhərə qədər bişirirdilər.

Yeniyyətlik çağıma uçmaq istəyirdim - bibinin zəng vurub qoyun kəsmək istədiklərini və bizə "mütləq gəlin" dediyi son payız ayına! Bir-iki fəsil saxlayıb kökəlttikləri qoyunları kəsir, dərilərini soyur, içalatlarını çıxarır, ət və yağlarını əzir, mis qazanlara töküb ocağın üstünə qoyurdular. Suyu qaynayandan sonra odunları kənara çəkirdilər ki, dəmdə bişsin. Ətlərin yağı əriyəndə qoyunun qarnını yaxşıca təmizləyir, bişmiş ətləri onun içinə tökürdülər. İsti ətlər nazik qarını yığırdı. Onun başını düyünləyib anbar kimi istifadə etdikləri taxta tavanlı otaqların birindən asıb qurudurdular. Ondan sonra hər dəfə xörək bişirəndə qovurma ətdən bir parça kəsib götürürdülər. Dadlı olurdu. O vaxtdan illər ötür, amma bibim indi də tasua axşamları Paqələ kəndində Məhəmmədə mərasim keçirir, ehsan verir.

Məhəmmədin şəhadəti məni qəfil yaxalamışdı. Hansı iş əl atırdımsa, deyirdim ki, gərək burada olub fikrini söyləsin, bir iş görməsə də, məni sakitləşdirsin. Qızım Fatimənin atasının şəhid olduğunu eşidəndən sonra uşağını saldığını biləndə enli çiyinlərinə həmişəkəndən daha çox ehtiyacım vardı.

Ağır müharibə günlərində, Seyrcan ezamiyyətində və korpustakı digər xidmət dövrlərində həmişə yanımda olmasa da, varlığını həmişə hiss edirdim. Məhəmmədlə həyatda o qədər arxayın idim ki, hətta bank hesabım da yox idi.

Kartını vermişdi, onunla alış-veriş edirdim. Şəhadətindən sonra isə təqaüdünü almaq üçün bank hesabı açmalı idim. Banka gedəcəyim günün axşamı həyəcan keçirirdim. O vaxta qədər banka işim düşməmişdi, heç nə bilmirdim. Ayağımı banka qoyanda ətri burnuma doldu. Öz-özümə dedim ki, Məhəmməd burdadır, mənə kömək edəcək. Çox keçmədən növbəm çatdı, bankın işçisi “xoş gəlmisiz” deyib sənədlərimi aldı, bir-iki vərəqi imzaladım. Şübhə etmirəm ki, o gün Məhəmməd mənə kömək etməyə gəlmişdi.

İndi Kirmanın küçələrində maşın sürəndə, səkilərinde yeriyəndə Məhəmmədin fikri başımdan çıxmır. Ancaq hava limanının yoluna çıxmaq, hava limanına ayağımı qoymaq istəmirəm. Oralar mənə son görüşümüzü xatırladır. Həmin soyuq payız günündə külək yeri çəngələyir, onu məndən alıb aparırdı. İndi ən xoş anlarım Kirmanın Behişt-Zəhra məzarlığına gedib onun yanında oturduğum, onunla danışdığım vaxtlardır.

Orada oturanda hərdən dost-tanışlar gəlib hacıya Fatihə oxuyurlar. Uzun illərdən sonra qədim kirçilərimizi hacının məzarı başında görürəm.

Çamadanını gətirəndə çox ağladım. Bir dəfə mənə demişdi: "Çamadanım kiçikdir, əşyalarım yerləşmir. Gedək, mənə böyük çamadan alağ". Birlikdə getdik və çox vasvasılıqla ona bir çamadan seçdim.

Çamadanı açıb paltarları qucağıma yapışdırdım.

Hələ bədəninin ətri gəlirdi. Çamadanında bir qutu şirniyyat da vardı. Uşaqlar şirniyyata əl vurmədilər. Onu onkologiya mərkəzində işləyən bir dostuma verdim ki, şəfa ümidi ilə xərçəng xəstələrinə versin.

Mobil telefonunu açdım. Bir əməliyyatdan qeyd etdiyi səsyazısını xatırladım. O çaxnaşmada, səs-küy arasında bir nəfər qışqırırdı: "Ya Zeynəb!" Video qalereyasında bir film də vardı. Xanım Zeynəbin məqbərəsindən görüntülər üzərində bir yazı hərəkət edirdi: "Biz Heydər və Hüseyn əsgərləriyik, heç zaman məğlub olmarıq!"

Axşam olanda ürəyim onu istəyir. Gözlərimi yumub xəyalara dalıram.

Məhəmməd xəyalımda kresloda oturub əlini sağ ayağının baş barmağı ilə ikinci barmağının arasına qoyub. Deyirəm ki, bu qəlpə də qəribə yerə girib, həmişə səni incidir. Ayağa qalxıb əllərini yumağa gedir. Məni çağırır:

– Məryəm!

- Can.
- Necə tez keçdi! Sanki dünən sənə elçi getmişdim!
- Gülüb əlavə edir:
- Bir müddət idi anam oturub-durub deyirdi ki, evlənmək vaxtıdır.
- Bilmirsən, ayaqlarını bağlamaq istəyirdi. Elə bilirdi ki, ailə qursan, daha cəbhəyə getməzsən.
- Hə. Açıq söyləmirdi, amma deyirdi ki, Süleyman dayının yaxşı qızı var.
- Sənə pislik etməyib ki! Əlini açıq qoyub ki, kiminlə istəsən, evlənəsən.
- Məryəm, yadımadır, bir cümə axşamı cəbhədən sizə gəldim? 84, ya da 85-ci il idi.
- Xatırlaya bilmirəm. Kömək edir:
- Xalangil sizdə idi, xalan qızları ilə bir yerə toplaşmışdız, deyib-gülürdüz.
- Hə, yadıma düşdü.
- Həmin gün səndən xoşum gəldi.
- Gülüb deyirəm:
- Bilirsən, həmin gün xalam anama demişdi ki, Rüksarə, bu oğlan axırda gəlib qızını istəyəcək!
- Gülməyə başlayır. Deyirəm:
- Doğru deyirsən, tez ötdü! İndi bizim nəvəmiz var.
- Birdən susur. Onu çağırıram. Dönüb mənə baxır. Mənsə baxa bilmirəm, gözlərinin işığı gözlərimi

qamaşdırır. Başımı aşağı salıb deyirəm: "Başına dönüm! Kaş o qəlpəni ayağından çıxara biləydim, sənə bu qədər əziyyət verməyəydi!"

Başımı tumarlayıb deyir: "Hüseynimin toyunda səni tək qoymayacam!"

Başımı qaldırıb qulağının yanındakı güllə yerinə baxır, deyirəm: "Kaş öləydim, o günü görməyəydim!"

Əlimi ona uzadır, ancaq toxuna bilmirəm. Boğazımı qəhər tutur. Deyirəm: "Məhəmməd, kim inanar ki, mən hələ də səninlə danışıram, məsləhətləşirəm, evin işlərindən ötrü səndən icazə alıram?! Kim bilir ki, sən həyatdasan?!"

Səsini eşidirəm:

– Allahın adı ilə! Allahın xatirəsi ilə! Allahdan ötrü!..

Şəhid Camali oğlu Hüseyn Camalini oynadarkən

Şəhid Camali cəbhə bölgələrini ziyarət edənlərə
xatirə söyləyərkən

Şəhid Camali Sarəllah diviziyasının döyüşçüləri
arasında, 1991

Şəhid Camali Tehranda Sarəllah diviziyasının
təqaüdə çıxmış veteranları ilə birgə - Avqust, 2013

Şəhid Məhəmməd Camali həyat yoldaşı xanım
Məryəm Camali ilə

Şəhid Camalının Sərdar Qasim Süleymanın
iştirakı ilə keçirilən dəfn mərasimi

Mündəricat

Birinci fəsil	6
<i>Elçilik</i>	6
İkinci fəsil	24
<i>Ailə və övlad</i>	24
Üçüncü fəsil	40
<i>Əhvaz</i>	40
Dördüncü fəsil	54
<i>Öz evimiz</i>	54
Beşinci fəsil	65
<i>Seyrcan</i>	65
Altıncı fəsil	83
<i>Üçüncü övladımız</i>	83
Yeddinci fəsil	93
<i>Suriya</i>	93
Səkkizinci fəsil	115
<i>Vida günü</i>	115
Doqquzuncu fəsil	125
<i>Şəhadət</i>	125
Onuncu fəsil	140
<i>Son görüş</i>	140